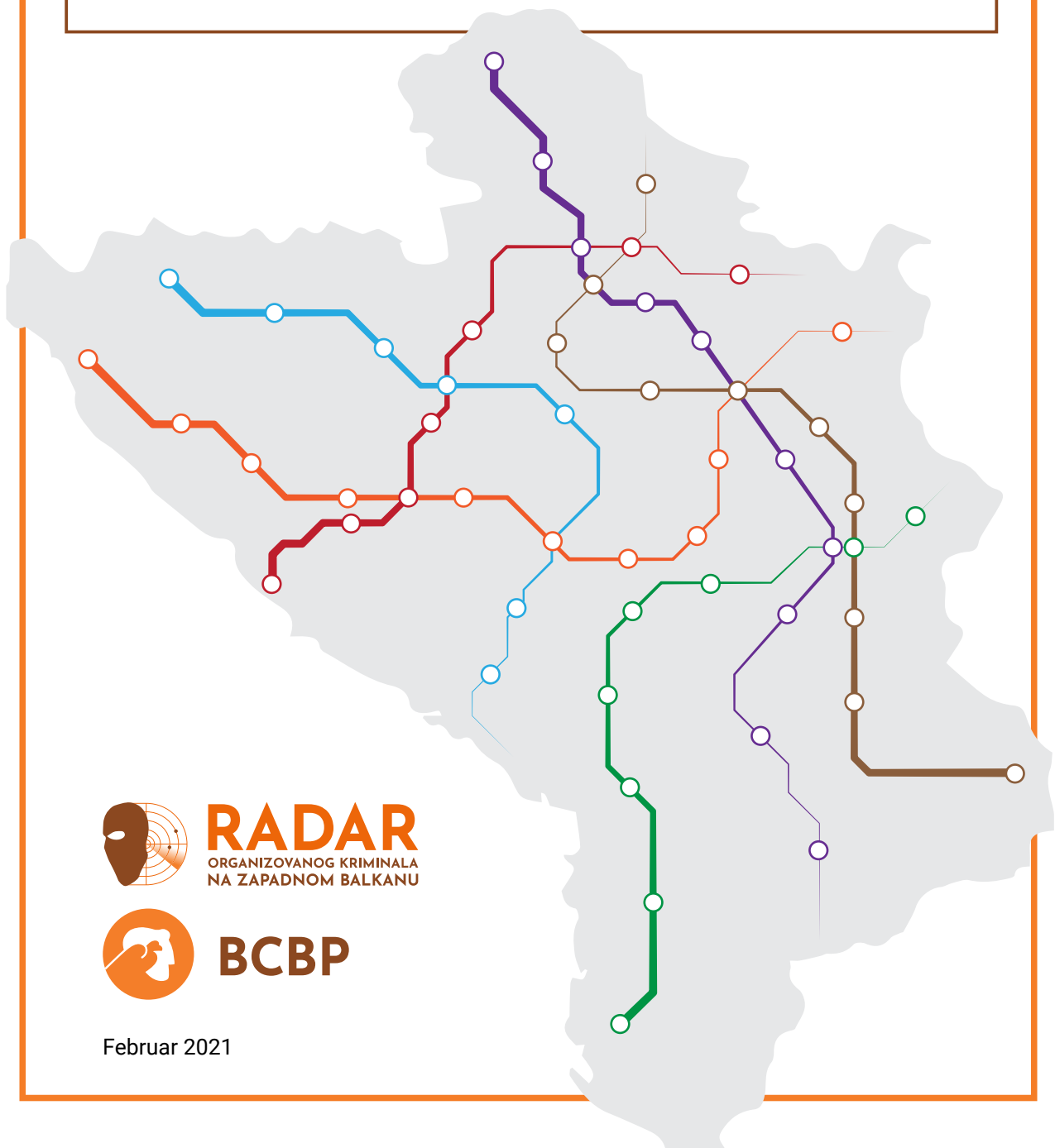

MAPIRANJE AKTIVNOSTI CIVILNOG DRUŠTVA U BORBI PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA NA ZAPADNOM BALKANU

RADAR
ORGANIZOVANOG KRIMINALA
NA ZAPADNOM BALKANU

BCBP

Februar 2021

MAPIRANJE AKTIVNOSTI CIVILNOG DRUŠTVA U BORBI PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA NA ZAPADNOM BALKANU

Februar 2021

Izdavač:

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Urednik:

Bojan Elek

Autori:

Plator Avdiu, Špat Balaj, Dina Bajramspahić, Imer Dulaš, Dragana Jaćimović, Miloš Jovanović, Magdalena Lembovska, Benjamin Plevljak, Redion Ćirjazi, Romario Šehu

Prevod:

Alisa Koljenšić-Radić

Dizajn i prelom:

Srđan Ilić

Kingdom of the Netherlands

B | T | D The Balkan Trust
for Democracy
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

Norwegian Embassy
Belgrade

Stavovi izneti u publikaciji su isključivo odgovornost autora i ne predstavljaju nužno stavove ambasade Kraljevine Holandije u Beogradu, ambasade Kraljevine Norveške u Beogradu ili Balkanskog fonda za demokratiju, kao ni Nemačkog Maršalovog fonda Sjedinjenih Država ili njegovih partnera.

Uvodne napomene urednika

Organizovani kriminal je problem koji je do te mere porastao da ograničava potencijal za demokratizaciju i razvoj čitavog regiona zapadnog Balkana. Uprkos tome što je organizovani kriminal važan deo planova vezanih za regionalnu politiku, kao i činjenici da je već decenijama u žiži interesovanja nacionalnih i međunarodnih aktera, uticaj borbe protiv ove pojave zapravo je veoma ograničen. Zloglasna 'Balkanska ruta', koja je i dalje glavna kada se radi o trgovini ljudima i krijumčarenju droge u Evropu, ostavlja razarajuće posledice po zajednice duž kojih se kreće. Dvadeset godina nakon usvajanja Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, stiče se utisak da je problem borbe protiv ovog fenomena na zapadnom Balkanu jednako nerešiv kao što je to bio i pre.

Organizovani kriminal je na Zapadnom Balkanu postao do te mere normalna stvar da ga nije više moguće na smislen način odvojiti od politike, biznisa i mnogih drugih aspekata svakodnevnog života. U Strategiji za verodostojno proširenje Evropske unije iz 2018. godine navodi se da „države pokazuju jasne elemente zarobljavanja, uključujući postojanje veza s organizovanim kriminalom i korupcijom na svim nivoima vlasti i uprave.“ Ako je država zarobljena i povezana s organizovanim kriminalnim grupama, kako od nje očekivati da na delotvoran način odgovori na problem organizovanog kriminala?

Namera nam je da se u ovom izveštaju - prvom te vrste koji je pripremila inicijativa Radar organizovanog kriminala na zapadnom Balkanu - pozabavimo tom „kvakom 22“. Umjesto da se usredsredimo na represivnu stranu borbe protiv organizovanog kriminala, koja spada u delokrug rada isključivo državnih organa zaduženih za sprovođenje zakona, stvari smo sagledali iz drugačije perspektive. U izveštaju su proučena iskustva koje su brojne organizacije građanskog društva stekle boreći se protiv organizovanog kriminala na zapadnom Balkanu, a čija se borba ogleda u podizanju svesti, istraživanju i izveštavanju o predmetima od značaja za javnost, povećavanju otpornosti društva na kriminal, sprovođenju nadzora, unapređenju politika i pružanju podrške ugroženim žrtvama i zajednicama.

Analiza nudi procenu resursa koji su na raspolaganju organizacijama građanskog društva, bazu njihovog stručnog znanja i najuspešnijih pristupe kojima su se do sada koristile, ali i izazove sa kojima se suočavaju i smernice o tome kako bi ih trebalo rešiti. Tim istraživača je podatke prikupio putem opsežnog redovnog istraživanja, kroz razgovore sa stručnjacima, praktičarima i novinarima, kao i u fokusnim grupama sa predstavnicima organa nadležnih za sprovođenje zakona. Rezultati su predstavljeni u odvojenim poglavljima za svaku od zemalja zapadnog Balkana, nakon kojih slede uporedni ključni nalazi o karakteristikama i izazovima koji su zajednički svima.

Prvo, velika je razlika između onoga što građanske organizacije iz regiona zapadnog Balkana rade, i onoga što bi, u najširem smislu, moglo da se definiše kao doprinos borbi protiv organizovanog kriminala. Organizacije prednjače kada je reč o pružanju podrške žrtvama ove vrste kriminala - npr. žrtvama trgovine ljudima - ali i u ublažavanju negativnog uticaja kriminala na zajednice, time što pojedincima pružaju pomoć tokom oporavka od zavisnosti od droga. Najvidljiviji i najpriznatiji je doprinos novinara-istraživača, koji izveštavaju o predmetima visokog profila i otkrivaju veze koje postoje između organizovanih kriminalnih grupa i političara, čime podižu svest javnosti o rasprostranjenosti organizovanog kriminala i šteti koju on nanosi. Sa druge strane, najviše je onih aktivnosti koje sprovode watchdog organizacije, koje se bave nadgledanjem rada organa vlasti, procenom njihovog učinka u borbi protiv organizovanog kriminala, istraživanjem i zago-varanjem boljih politika.

Drugo, organizacije suštinski nisu svesne toga da im je misija svima ista: borba protiv organizovanog kriminala. Ta pojava je najverovatnije izazvana širokim spektrom aktivnosti i različitih pristupa i posebno se odnosi na organizacije koje pružaju podršku žrtvama. Organizacije svoj rad retko prepoznaju kao delovanje koje se uklapa u širu sliku borbe protiv organizovanog kriminala. Kako im nedostaje svest da pripadaju istoj zajednici koja se bori protiv ove društvene pojave, nedovoljno se umrežavaju tako da postoji ogroman, neiskorišćen potencijal za stvaranje sinergija i udruživanje na raznim frontovima. Imajući ovo na umu, Radar organizovanog kriminala na zapadnom Balkanu pripremio je Bazu podataka o organizacijama građanskog društva koje su na zapadnom Balkanu aktivno uključene u borbu protiv organizovanog kriminala, koja bi trebalo da posluži svima koji na jednom mestu žele da saznaju šta rade ostale organizacije i gde ima mogućnosti za saradnju¹.

Treće, jedan od ključnih nalaza - koji se, pri tome, odnosi na ceo region - jeste da su zakonski, strateški i institucionalni okviri za delovanje organizacija građanskog društva u velikoj meri uspostavljeni. Ono što nedostaje je njihovo sistemsko uključivanje u prevenciju kriminala i prepoznavanje njihovog značaja i potencijala. Nepoverenje koje u mnogim mestima postoji između građanskih organizacija i državnih organa i dalje utiče na njihovu međusobnu saradnju, tako da se potencijal ovih organizacija ne koristi u punoj meri. Ovo se posebno odnosi na terenske aktivnosti i prevenciju kriminala, budući da organizacije građanskog društva, a posebno one male, lokalne, imaju snažne veze sa zajednicama i legitimitet koji su stekle predanim radom, što državnim institucijama često nedostaje.

Kao i veći deo građanskog sektora, problem organizacija koje se bore protiv kriminala je to što nemaju mogućnost pristupa dugoročnim institucionalnim fondovima koji bi im omogućili bolje strukturiran pristup i organizacioni razvoj. Obično su primorane da se snalaze sa jednkrotnim kratkoročnim sredstvima koje koriste za neke od svojih osnovnih aktivnosti, da bi potom odmah nastavljale sa sprovođenjem sledećeg projekta. Planovi donatora su još jedan faktor koji u velikoj meri utiče na sposobnost organizacija da svoje vreme i resurse posvete sopstvenom rastu i razvoju. Sledeći problem je to što nacionalne vlade često ne uspevaju da obezbede sredstva za podršku ovakvim organizacijama, zbog čega većinu onih koje se bave borbom protiv kriminala - ako ne i sve - finansiraju međunarodni donatori. Navedeni problemi su strukturne prirode, tako da njihove posledice utiču na sve oblasti rada organizacija, zbog čega je teško zadržati zaposlene ili im omogućiti da se specijalizuju. Isti problemi prouzrokuju i teškoće sa plaćanjem kancelarijskog prostora, nabavkom opreme i sl.

Poslednji, ali ne manje važan problem vezan za rad organizacija građanskog društva na zapadnom Balkanu jeste sužavanje prostora za njihovo delovanje koje je prouzrokovano nazadovanjem u pogledu demokratije, snižavanjem demokratskih standarda i neprijateljskim okruženjem. Ovo je posebno opasno kada je reč o organizacijama koje se bore protiv organizovanog kriminala. Njihovi zaposleni navode da su često predmet kampanja blaćenja u medijima, da se plaše za svoju fizičku bezbednost, i da ne mogu da računaju na to da će im organi nadležni za sprovođenje zakona pružiti odgovarajuću zaštitu. Brojni su slučajevi prijavljenih pretnji koje se aktivistima ovih organizacija upućuju kako na mreži, tako i u redovnom zivotu, a kod nekih postoji i sumnja da ih državne institucije prate. Tu su i regulatorni pritisci, kojima je cilj da se ionako nedovoljni resursi ovih organizacija dodatno opterete, i da se one na taj način spreče u obavljanju svog posla. U pitanju je ozbiljan, strukturni izazov, kome organizacije građanskog društva ne mogu same da se suprotstave. Samim tim, postoji potreba za udruživanjem i jačim umrežavanjem u čitavom regionu zapadnog Balkana.

---

¹ Na engleskom jeziku dostupno na adresi: <http://radar.bezbednost.org/mapa-org/>

Albanija	8
Sažetak	9
Uvod	10
Analiza zakonskog i strateškog okvira	11
Zakonski okvir	11
Strateški okvir	12
Profil organizacija građanskog društva koje se bave borbom protiv korupcije i organizovanog kriminala	13
Resursi	13
Poznavanje materije	14
Praksa	15
Saradnja	16
Izazovi	16
Percepcija organa nadležnih za borbu protiv kriminala	17
Zaključci	19
Preporuke	20
Bibliografija	21

Bosna i Hercegovina	23
Sažetak	24
Uvod	25
Analiza zakonskog i strateškog okvira	25
Resursi	26
Poznavanje materije	27
Praksa	27
Saradnja	28
Izazovi	29
Percepcija organa nadležnih za borbu protiv kriminala	30
Zaključci	31
Preporuke	32
Bibliografija	33

Kosovo	34
Sažetak	35
Analiza zakonskog i strateškog okvira	35
Ustavni i zakonski okvir	35
Strateški okvir	37
Organizacije građanskog društva koje se bave borbom protiv organizovanog kriminala i korupcije	37
Resursi	37
Izazovi	38
Poznavanje materije	39
Praksa	40
Saradnja	41
Percepcija organa nadležnih za borbu protiv kriminala	42
Zaključci	43
Preporuke	44
Bibliografija	45

Crna Gora	46
Uvod	47
Analiza zakonskog i strateškog okvira	48
Resursi	49
Poznavanje materije	50
Praksa	50
Saradnja	52
Izazovi	53
Zaključci	55
Preporuke	56
Bibliografija	57

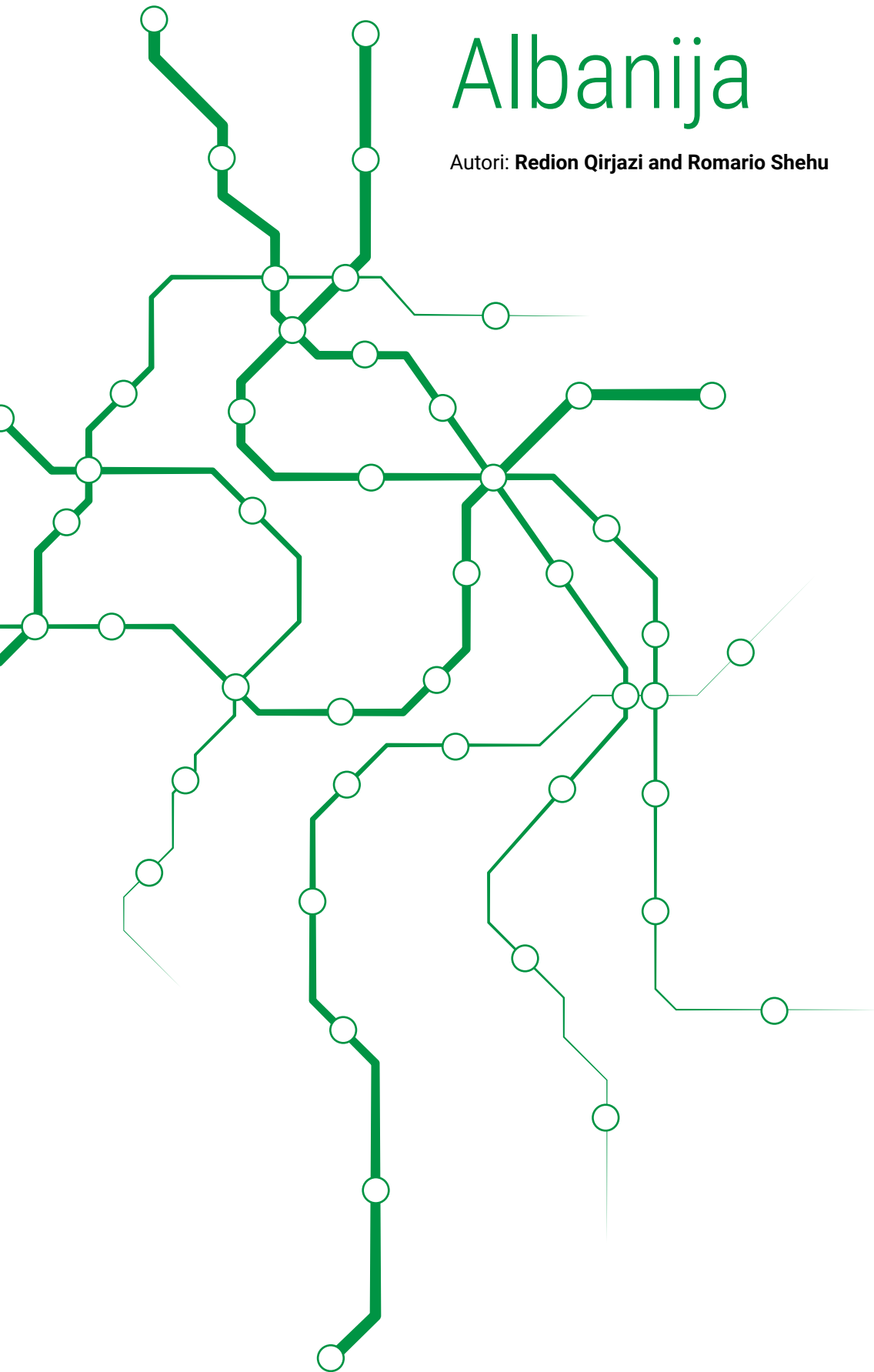
Severna Makedonija	58
Sažetak	59
Uvod	60
Analiza zakonskog i strateškog okvira	60
Resursi	61
Poznavanje materije	63
Praksa	63
Saradnja	64
Izazovi	65
Percepcija organa nadležnih za borbu protiv kriminala	66
Zaključak	67
Preporuke	68
Bibliografija	69

Srbija	70
Sažetak	71
Uvod	72
Analiza zakonskog i strateškog okvira	72
Praktična primena pravnih normi	73
Resursi	74
Poznavanje materije	75
Praksa	75
Saradnja	76
Izazovi	77
Percepcija organa nadležnih za borbu protiv kriminala	78
Zaključak	78
Preporuke	79
Bibliografija	80

Albanija

Autori: **Redion Qirjazi and Romario Shehu**

Glavna svrha ove studije je da se sprovede analiza rada organizacija građanskog društva, kao i njihovog uticaja na sprovođenje projekata usmerenih na borbu protiv organizovanog kriminala, definišu problemi i utvrde pristupi koji su se do sada pokazali kao uspešni. Biće date i preporuke za dalje jačanje organizacija koje u Albaniji sprovedu ove projekte.

Uključivanje organizacija građanskog društva u borbu protiv organizovanog kriminala otežavaju brojni međusobno povezani faktori. Organizacije nisu usredsređene na ovu vrstu borbe jer sebe tradicionalno vide kao nekoga ko ispunjava ciljeve stranih donatora, a njima borba protiv organizovanog kriminala nije prioritet.

Usled nedostatka interakcije između organizacija građanskog društva i sistema krivičnog pravosuđa, organizacijama nije lako da se uključe u borbu protiv organizovanog kriminala. U Albaniji tek nekoliko organizacija sprovodi tu vrstu projekata (bave se uglavnom pružanjem podrške žrtvama i prevencijom kriminala) i nema mreže onih organizacija koje se bave samo borbom protiv organizovanog kriminala.

Izveštaj se završava konkretnim preporukama o tome kako unaprediti ulogu organizacija građanskog društva koje u Albaniji sprovedu projekte usmerena na borbu protiv organizovanog kriminala. S obzirom na to da one do sada nisu bile u stanju da se nose sa novom prirodom organizovanog kriminala u Albaniji, potrebno je osnovati mreže takvih organizacija kako bi se unapredila njihova saradnja, povećala njihova uloga na terenu i organizovale aktivnosti za izgradnju kapaciteta. Strani donatori bi trebalo borbi protiv organizovanog kriminala da daju prioritet, jer on predstavlja jedan od osnovnih problema u zemlji.

Postoji potreba za diversifikacijom uloge organizacija građanskog društva u istraživanju organizovanog kriminala, kao i institucionalnih praksi koje se koriste za borbu protiv te pojave. Sistem krivičnog pravosuđa bi trebalo da bude otvoreniji i da pokaže veću želju za saradnjom. Od suštinskog je značaja da organi zakona obezbede sigurnost onih koji se bore protiv organizovanog kriminala. Građansko društvo bi moralo da podigne svest javnosti o organizovanom kriminalu i osmisli kontra-narativ, jer prilično veliki procenat mladih ovaj fenomen ne doživljava kao nešto što je nužno loše.

Svrha ove studije je da se analizira trenutni rad organizacija građanskog društva, kao i njihov uticaj na sprovođenje projekata usmerenih protiv organizovanog kriminala, ispituju izazovi i utvrde pristupi koji su se do sada pokazali kao uspešni. Biće date i preporuke za dalje jačanje organizacija koje u Albaniji sprovode ove projekte.

Studija se temelji na kvalitativnoj istraživačkoj metodologiji korišćenja primarnih i sekundarnih podataka. Istraživanje se sastojalo od tri faze: i) redovnog istraživanja literature i relevantnih informacija o datoj temi, ii) 10 strukturiranih razgovora sa predstavnicima građanskog društva, kao i fokusne grupe sa stručnjacima iz oblasti krivičnog pravosuđa (policije, tužilaštva, sudova, kaznenih institucija), pri čemu su i fokusna grupa i razgovori vođeni korišćenjem polu-strukturiranog upitnika, i iii) analize svih prikupljenih podataka.

Istraživanje je pomoglo da se sazna odgovor na nekoliko pitanja. Prvo, tokom prošle decenije u Albaniji se nije mnogo bavilo organizovanim kriminalom, tako da postoji veoma mali broj organizacija građanskog društva kojima borba protiv ove pojave predstavlja glavnu aktivnost. Drugo, sadašnji pristup organizacija u borbi protiv organizovanog kriminala prilično je jednodimenzionalan. Drugim rečima, njihov rad se najvećim delom odnosi na pružanje podrške žrtvama ove vrste kriminala. Treće, nedostatak interakcije između organizacija građanskog društva i sistema krivičnog pravosuđa po pitanju pribavljanju podataka dodatno otežava organizacijama uključivanje u borbu protiv organizovanog kriminala.

Dakle, u ovom istraživanju i njegovom nastojanju da se analizira trenutni rad i uticaj koji građansko društvo ostvaruje sprovođenjem projekata usmerenih na borbu protiv organizovanog kriminala, i utvrde pristupi koji su se već pokazali kao uspešni, postoje određena ograničenja. Ovo je prva studija koja se bavi istraživanjem uloge građanskog društva u sprovođenju projekata usmerenih na borbu protiv organizovanog kriminala u Albaniji, tako da obim i dubina same analize možda neće biti u stanju da prikaže sveobuhvatnu sliku. Stoga je njen najveći doprinos zapravo činjenica da u ovoj oblasti utire put, a da bi se ova tema bolje shvatila neophodna su dodatna istraživanja.

Analiza zakonskog i strateškog okvira

Zakonski okvir

U Albaniji je rad organizacija građanskog društva uređen Zakonom br. 8788/2001 o neprofitnim organizacijama (dopunjenim 2007. a potom i 2013. godine)¹, kojim se utvrđuju pravila vezana za njihovo osnivanje, registraciju, rad, organizaciju i aktivnosti. Zakonskim okvirom definisane su jasne granice nadzora koji država sprovodi nad ovim organizacijama, i one imaju pravo žalbe na upravne odluke.

Usvojena su dva zakona kojima se podržava razvoj organizacija građanskog društva i uspostavlja održiva institucionalna saradnja između njih i vlade Albanije: i) Zakon br. 10093/2009 o organizaciji i radu Agencije za podršku građanskom društvu (Zakon o agenciji) i ii) Zakon br. 119/2015 o osnivanju Nacionalnog saveta za građansko društvo (Zakon o savetu).² Primarni cilj Zakona o agenciji je da sredstva vlade i donatora usmeri ka građanskom sektoru, dok Zakon o savetu služi da se olakša institucionalna saradnja između vlade i organizacija građanskog društva.³

U izveštaju o održivosti građanskog društva za 2019. godinu⁴ navodi se nekoliko problema vezanih za zakonsko okruženje u kojem deluju organizacije građanskog društva u Albaniji. Prvo, postupci za registraciju, izmenu statuta ili odjavu iz registra su centralizovani, opterećeni birokratijom, dugotrajni i skupi, naročito kada se radi o organizacijama kojima sedište nije u Tirani. Drugo, Zakonom o računovodstvu i finansijskim izveštajima državi se pruža mogućnost da im se eventualno umeša u rad. Treće, Zakon o volonterskom radu trebalo bi da omogući organizacijama da se, u nedostatku sredstava, oslanjaju na doprinos volontera. Četvrto, Zakon o društvenim preduzećima i dalje je problematičan jer organizacijama sa ovim statusom ograničava mogućnost da prihod generišu sopstvenom privrednom delatnošću. Peto, vlasti se u, fiskalnom smislu, prema ovim organizacijama odnose isto kao prema svim drugim subjektima koji su podložni oporezivanju. I konačno, organizacije, posebno one sa sedištem van Tirane, nemaju na raspolaganju dovoljno pravnih resursa.⁵

Ne postoji posebna uredba ili izveštaj o potrebi da se organizacije građanskog društva uključe u borbu protiv organizovanog kriminala. Nakon niza konsultativnih sastanaka, u izveštaju za 2019. godinu⁶ se napominje da bi u borbi protiv organizovanog kriminala na zapadnom Balkanu, kao i na globalnom nivou, ove organizacije trebalo da se bave istraživanjem, podizanjem svesti, praćenjem reakcija vlade i vršenjem pritiska na državne institucije.

1 Službeni centar za publikacije Republike Albanije. O neprofitnim organizacijama. Preuzeto sa adrese: <https://qbz.gov.al/eli/fz/2001/28>

2 Bino *et al.*, 2020. Učešće građanskog društva u procesu donošenja odluka u Albaniji, Tirana: Institut za demokratiju i medijaciju

3 Službeni centar za publikacije Republike Albanije. O prihvatanju Vladine politike za stvaranje povoljnijeg okruženja za razvoj građanskog društva (2019-23). Preuzeto sa adrese: <https://qbz.gov.al/share/Gz6YWy0kSBOPHiQH8F8cog>

4 Azizaj i Šehu, 2020. Indeks samoodrživosti organizacija građanskog društva za 2019. godinu, Vašington: Agencija SAD za međunarodni razvoj (USAID)

5 *Ibid*, str. 2-3

6 Amerhauser, 2019. Kako građansko društvo može da se suprotstavi organizovanom kriminalu na zapadnom Balkanu? Stavovi i preporuke sa okruglih stolova organizovanih sa akterima građanskog društva iz čitavog regiona, Ženeva: Globalna inicijativa za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala

Savet ministara Albanije je u julu 2019. godine odobrio revidiranu Mapu puta⁷ za vladinu politiku uspostavljanja povoljnijeg okruženja za razvoj građanskog društva (2019-2023) putem procesa koji bi bio otvoren i participativan.⁸ Plan obuhvata 42 radnje koje bi vlada trebalo da preduzme kako bi podstakla okruženje koje je povoljno za razvoj građanskog društva. Međutim, zbog loše primene Mape puta za 2015. godinu, kada je skoro 80 procenata planiranih aktivnosti ostalo neispunjeno, organizacije nemaju neka preterana očekivanja⁹ kada je u pitanju realizacija ove nove, revidirane Mape.

Nacionalni resursni centar za građansko društvo (NRCS) osnovan je 2019. godine¹⁰ kao platforma za građanski sektor na nacionalnom nivou, za podršku izgradnji kapaciteta, dijalogu o politici i zalaganju za stvaranje povoljnog sektorskog okruženja.

Sve u svemu, građanski sektor u Albaniji je postigao primetan napredak. Prema anketi iz 2019. godine, ove organizacije se smatraju drugim najefikasnijim mehanizmom za vertikalno praćenje odgovornosti u državi.¹¹ Međutim, postoji tendencija ka sužavanju prostora za njihovo delovanje, što organizacije sprečava u tome da u javnost iznesu ono što muči pripadnike različitih zajednica i na delotvoran način sprovede svoju nadzornu (*watchdog*) ulogu.¹² Među pokazateljima ove tendencije su i prepreke sa kojima se organizacije suočavaju u nastojanju da u potpunosti obavljaju svoju funkciju, odnosno da - smislenim učešćem i putem stvarnih mehanizama konsultacija - probleme građana preusmeravaju u političke procese. Konačno, tu su i kampanje blaćenja, kao i negativan imidž ovih organizacija u javnosti koji se stvara kako bi se diskreditovala i delegitimisala njihova uloga i rad.¹³

---

7 Službeni centar za publikacije Republike Albanije. O prihvatanju Vladine politike za stvaranje povoljnijeg okruženja za razvoj građanskog društva (2019-23). Preuzeto sa adrese: <https://qbz.gov.al/share/Gz6YWy0kSBOPHiQH8F8cog>

8 Nacionalni resursni centar za građansko društvo Albanije. Mapa puta za vladinu politiku uspostavljanja povoljnijeg okruženja za razvoj građanskog društva (2019-23). Preuzeto sa adrese: <https://resourcecentre.al/sq/2019/07/26/udherrefyesi-per-hartimin-e-politikes-dhe-ma-save-per-nje-mjedis-mundesues-per-zhvillimin-e-shoqerise-civile-2019-2023/>

9 Azizaj i Šehu, 2020. Indeks samoodrživosti organizacija građanskog društva za 2019. godinu, Vašington: Agencija SAD za međunarodni razvoj (USAID)

10 Azizaj i Šehu, 2020. Indeks samoodrživosti organizacija građanskog društva za 2019. godinu, Vašington: Agencija SAD za međunarodni razvoj (USAID)

11 Istraživanje javnog mnjenja "Poverenje u one koji su na vlasti", Institut za demokratiju i medijaciju: 2020. Dostupno na adresi: <https://idmalbania.org/public-opinion-poll-trust-in-governance-2019/>

12 Bino et al., 2020. Učešće građanskog društva u procesu donošenja odluka u Albaniji, Tirana: Institut za demokratiju i medijaciju

13 *Ibid*, str. 21-22

Profil organizacija građanskog društva koje se bave borbom protiv korupcije i organizovanog kriminala

Broj organizacija građanskog društva koje sprovode projekte vezane za borbu protiv organizovanog kriminala je veoma mali. Pripadnici većine organizacija koje su bile predmet ove studije izjavljuju da se ne bave prevashodno organizovanim kriminalom, već da sprovode aktivnosti koje se indirektno bave određenim problemima koji su sa njim povezani. Skoro polovina organizacija koje su aktivne u ovoj oblasti bavi se pružanjem podrške žrtvama trgovine ljudima - uglavnom ženama, mladima i deci. Glavne oblasti kriminalnog delovanja kojima se organizacije bave obuhvataju trgovinu ljudima, prostituciju i eksploataciju maloletnih lica. Iako je postignut prilično veliki napredak kada je reč o pružanju podrške žrtvama, ovaj rad je bio usmeren mahom na žene - kao žrtve eksploatacije - dok su muškarci, kao počinioci, bili zapostavljeni. Štaviše, glavne problematične oblasti kriminala u Albaniji, kao što su veze između politike, biznisa, organizovanog kriminala, pranja novca i nezakonite trgovine, i dalje nisu predmet interesovanja građanskog sektora.

Motiv organizacija za borbu protiv organizovanog kriminala jeste uglavnom to što on ugrožava budućnost zemlje, i što se borbom protiv te pojave radi u javnom interesu, štite ljudska prava, obrazuju buduće generacije i ostvaruje boljitak za čitavo društvo.

Većina ispitanika je uverena da građanski sektor igra važnu ulogu u borbi protiv organizovanog kriminala, ali da mu je učinak trenutno loš usled nedostatka ljudskih resursa, finansijskog oslanjanja na planove stranih donatora i činjenice da, baveći se organizovanim kriminalom, deluju u nebezbednom okruženju. Ispitanici su mišljenja da bi organizacije mogle da rade mnogo bolje, posebno kada je reč o podizanju svesti¹⁴ i sprovođenju aktivnosti nadzora (*watchdog*). Kako je naveo jedan od naših sagovornika, „albansko građansko društvo ne ispunjava svoju nadzornu (*watchdog*) ulogu praćenjem, vršenjem pritiska na institucije i informisanjem građana, što su sve aktivnosti koje su od ključnog značaja za demokratiju“.¹⁵

Resursi

Finansijska održivost i dalje predstavlja problem, bez obzira na iskustvo, lokaciju i veličinu organizacije. Velika većina organizacija nema rezervna sredstva,¹⁶ a nedostaje im i raznolikost izvora finansiranja. Mnoge veće organizacije i dalje se oslanjaju prvenstveno na bespovratna sredstva međunarodnih donatora (grantove), s tim da glavninu sredstava daje Evropska unija (EU).¹⁷ Državno finansiranje jeste dostupno, ali je već godinama na niskom nivou. Uz to je i ograničeno, a često se zauzvrat nešto i traži,¹⁸

14 Razgovor br. (5) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (20.08.2020.)

15 Razgovor br. (6) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Vlari (26.08.2020.)

16 Partneri Albanija, 2019. Mapiranje i procena mreža organizacija građanskog društva u Albaniji. Tirana: Partneri za promene i razvoj Albanije

17 Azizaj i Šehu, 2020. Indeks samoodrživosti organizacija građanskog društva za 2019. godinu, Vašington: Agencija SAD za međunarodni razvoj (USAID)

18 Razgovor br. (7) sa predstavnikom neformalne grupe u Kamzi (27.08.2020.)

bilo da je reč o pozitivnim medijskim osvrtima na rad državnih institucija ili o koruptivnoj praksi kojom se između organizacija građanskog društva i države uspostavlja odnos koji je kljentelistički.

U takvom okruženju, organizacijama ponekad više odgovara da ih svi ostave na miru i da se izdržavaju od sopstvenih inicijativa.¹⁹ Ponekad pribegavaju čak i tome da apliciraju za sredstva u oblastima u kojima im nedostaje stručnost neophodna za sprovođenje projekata.²⁰ Saradnju između samih organizacija izuzetno je teško ostvariti kada se ona odvija u okolnostima oskudnih finansijskih sredstva i kada se sve organizacije podjednako bore za opstanak.²¹

Nemogućnost uspostavljanja dobre strukture i sticanja neophodnog znanja negativno je uticala na angažovanje organizacija u inicijativama vezanim za borbu protiv organizovanog kriminala. Ograničene mogućnosti finansiranja uticale su na njihov rad na svim nivoima, što je dovelo do programa koji se, umesto da odgovore na lokalne potrebe, zasnivaju na planovima donatora. Iako su strani donatori nedavno počeli više da se angažuju u borbi protiv organizovanog kriminala u Albaniji, neki ispitanici smatraju da je njihov nedostatak interesovanja glavni razlog za tako slab doprinos organizacija građanskog društva u borbi protiv ove pojave.

Poznavanje materije

Obrazovna infrastruktura koja podržava građanski sektor malo se poboljšala tokom poslednjih nekoliko godina jer su novi pod-grantovi i programi tehničke pomoći pružili albanskim organizacijama građanskog društva mogućnost da razviju svoje resurse i kapacitete.²² Iako su se ovi treninzi retko bavili borbom protiv organizovanog kriminala, uopšteno gledano ispitanici su mišljenja da bi oni mogli indirektno da doprinesu prevenciji kriminala ako bi se organizovale kampanje za podizanje svesti mladih i ako bi im se pružala podrška kako se ne bi okrenuli kriminalu.

Po rečima učesnika u studiji, ako se izuzmu mediji i organizacije koje pružaju podršku žrtvama, koje su u razgovorima opisane kao dobro informisane kada je reč o organizovanom kriminalu, ostale organizacije nedovoljno dobro poznaju ovu oblast. Pripadnici organizacija koje daju podršku žrtvama i pružaju usluge ističu da se propisi kojima se uređuje njihova sfera rada neprestano menjaju, tako da povremeno moraju da obučavaju osoblje o donetim izmenama i osvežavaju im znanje.²³ U tu svrhu organizacije same pripremaju obuku ili zaposlene šalju da pohađaju seminare koje organizuju drugi akteri. To, međutim, ima svoja ograničenja. Naime, informacije koje se nude uglavnom su već poznate, regionalne radionice ne odražavaju razlike koje postoje među državama, a viši nivo znanja ne vodi nužno do napredovanja u karijeri. Vredi napomenuti i to da su organizacije koje su članice međunarodnih ili regionalnih mreža u prednosti, jer im one služe za razmenu znanja i izgradnju kapaciteta.

19 Razgovor br. (10) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (8.09.2020.)

20 Razgovor br. (5) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (20.08.2020.)

21 Razgovor br. (5) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (20.08.2020.)

22 Azizaj i Šehu, 2020. Indeks samoodrživosti organizacija građanskog društva za 2019. godinu, Vašington: Agencija SAD za međunarodni razvoj (USAID)

23 Razgovor br. (5) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (20.08.2020.)

Kako su projekti koji su usmereni baš na organizovani kriminal retki, u Albaniji nema mnogo organizacija koje se bave tom temom. Većina naših sagovornika je napomenula da ulogu organizacija građanskog društva na ovom polju smatra značajnom, ali su imali problema kada je trebalo da se sete neke uspešne inicijative vezane za organizovani kriminal. Organizacije koje se mahom bave pružanjem podrške žrtvama naglasile su svoj značajan doprinos reintegraciji žrtava trgovine ljudima tokom 90-ih i početkom 2000-ih godina. Neki sagovornici su kao svoje najuspešnije inicijative naveli rad na podizanju svesti mladih, dok drugi veruju da je uloga organizacija građanskog društva daleko značajnija i da nadilazi te aktivnosti. Ona obuhvata i njihovu nadzornu (*watchdog*) ulogu, zalaganje za veći učinak državnih institucija, kao i vršenje pritiska na institucije kako bi se građanima dostavljale informacije koje zatraže. Međutim, za takve inicijative neophodni su ljudski resursi i tehnička stručnost koja se gradi svesnim naporima, a ne samo *ad hoc* inicijative.

Učinak organizacija građanskog društva na ovom polju je slab delom i zbog toga što se njihove aktivnosti zasnivaju na projektima kojima često nedostaje kontinuitet,²⁴ ali i zbog finansijske nestabilnosti koja ove organizacije čini finansijski ranjivim, što dovodi do toga da na njih lako utiču drugi akteri.²⁵ Doprinos organizacija je posebno značajan u udaljenim oblastima, gde su - zbog nedostatka drugih mogućnosti - mladi ljudi skloniji pridruživanju organizovanim kriminalnim grupama. Građanski sektor je dobro osposobljen za obrazovanje mladih - uči ih veštinama i pruža im priliku da se okrenu zakonitim zanimanjima, motivišući ih tako da se distanciraju od organizovanih kriminalnih grupa. Na ovaj način, građanski sektor bi mogao da dovede i do toga da u društvu nestane tolerancija prema kriminalu.²⁶

Važan doprinos većem angažmanu organizacija građanskog društva u inicijativama usmerenim na borbu protiv organizovanog kriminala daje projekat *CAUSE* (Konfiskovana imovina koja se koristi za društvene eksperimente). Finansira se iz sredstava Evropske unije, i to je prva inicijativa ove vrste u Albaniji i na čitavom Zapadnom Balkanu.²⁷ Cilj projekta je da se, promovisanjem i razvojem kulture društvenog poduzetništva i borbe protiv organizovanog kriminala, uspostavi model za održivo korišćenje zaplenjene imovine stečene vršenjem krivičnih dela. Njime se organizacijama građanskog društva koje su zainteresovane za razvoj društvenih preduzeća pružaju prilike, znanje i finansijska podrška, čime se one osposobljavaju da generišu prihod i daju doprinos lokalnoj privredi. Ali, što je najvažnije, kao što je naveo jedan naš sagovornik, „Ovim projektom se šalje poruka da će se društvu vraćati ono što se od njega ukrade“.²⁸

24 Razgovor br. (6) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Vlari (26.09.2020.)

25 Razgovor br. (8) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Škodri (5.09.2020. godine)

26 Razgovor br. (9) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (7.09.2020. godine)

27 Partneri Albanija, 2020. *CAUSE* - Zaplenjena imovina koja se koristi za društvene eksperimente, Tirana: Partneri za promene i razvoj Albanije

28 Razgovor br. (10) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (8.09.2020.)

Većina ispitanika smatra da je međusobna saradnja organizacija građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala slaba usled finansijske nestabilnosti, nedostatka mreža, nedovoljnog broja zaposlenih, opasnosti koju sobom nosi rad u kriminalnom okruženju, nedostatka pažnje donatora i činjenice da se organizovani kriminal doživljava kao oblast u kojoj građansko društvo suštinski nema šta da traži.

Kada je reč o međusobnoj saradnji, ističe se nekoliko problema. Organizacije koje pripadaju istim mrežama i koalicijama dobro sarađuju, dok je saradnja sa onima koje im ne pripadaju prilično slaba. Prisutan je, međutim, i geografski faktor. Naime, iako lokalne organizacije međusobno sarađuju, na nacionalnom nivou sektorom dominiraju one sa sedištem u Tirani, koje retko angažuju ove lokalne. Ovaj jaz između 'centra i periferije' uočen je i u nekim drugim studijama koje su se bavile ovom temom.²⁹ Odsustvo kontinuiteta u borbi protiv organizovanog kriminala istaknuto je kao još jedan od izazova kada je reč o međusobnoj saradnji³⁰.

Iako su 72% organizacija u Albaniji članice barem jedne mreže ili koalicije,³¹ posebna mreža organizacija civilnog društva koje se bore protiv organizovanog kriminala ne postoji, pa su ispitanici naglasili potrebu za mrežama i savezima te vrste.³² Jedan od naših sagovornika naveo je sledeće:

„Neophodna je bolja razmena informacija među organizacijama, saradnja u obliku zajedničkih projekata i inicijativa, kao i koordinacija, kako bi specijalizovane organizacije mogle da obuče one koje to nisu.“³³

Kapaciteti organizacija građanskog društva i njihova potreba da sarađuju i pridružuju se mrežama posebno su značajni u kontekstu povećanja broja intervencija, boljeg zagovaranja, i jačanja uticaja na širu javnost i institucije zadužene za donošenje odluka.

Izazovi

Sagovornici su ukazali na nekoliko izazova. Kao što je u prethodnom tekstu već rečeno, finansijska nestabilnost, nedovoljan broj mreža i geografska nejednakost otežavaju međusobnu saradnju organizacija građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala. Kada se tome doda prilagođavanje željama donatora, kao i nedostatak kontinuiteta u delovanju, rezultat je - neuspeh. Po rečima predstavnika jedne medijske nevladine organizacije:

29 Bino et al., 2020. Učešće građanskog društva u procesu donošenja odluka u Albaniji, Tirana: Institut za demokratiju i medijaciju

30 Razgovor br. (1) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (21.07.2020.)

31 Partneri Albanija, 2019. Procena kapaciteta i potreba organizacija građanskog društva u Albaniji, Tirana: Partneri Albanija

32 Razgovor br. (9) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (7.09.2020.)

33 Razgovor br. (3) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Vlora (3.08.2020.)

„Naš zadatak je da problem objavimo u javnosti. Potom bi ostale organizacije građanskog društva trebalo da prate kako se taj predmet kreće kroz pravosudni sistem. Za razliku od organizacija koje se bave zaštitom životne sredine, ove koje se bave borbom protiv organizovanog kriminala to još nijednom nisu uradile.”³⁴

Uvrežena je percepcija da je organizovani kriminal nešto čime se bavi isključivo krivično pravosuđe i da tu nema mnogo mesta za doprinos organizacija građanskog društva. Uz to, organi krivičnog pravosuđa obično ne pružaju odgovarajuće informacije kada ih organizacije građanskog društva zatraže, posebno kada se radi o predmetima organizovanog kriminala i korupcije na visokom nivou.³⁵ Smatra se da slaba saradnja sa organima pravosuđa ima dva uzroka: s jedne strane, pravosudni organi ne obraćaju pažnju na kritike, dok sa druge strane veoma mali broj organizacija građanskog društva uopšte ima sposobnost da na stručan način proceni njihov učinak.³⁶

Većina pripadnika organizacija građanskog društva koje se bave borbom protiv organizovanog kriminala nikada nisu bili direktno ugroženi, ali osećaju zastrašivanje - posebno medijske nevladine organizacije koje izveštavaju o slučajevima organizovanog kriminala i korupcije na visokom nivou. Ovo uočeno zastrašivanje su pominjali i drugi autori,³⁷ uz objašnjenje da u autokratskim društvima poput onih na Zapadnom Balkanu veoma mali broj ljudi kontroliše privredne tokove i raspodelu političke moći. U takvom okruženju, građanskom društvu je teže da razotkrije postojanje kriminalnih mreža i korupcije.

Percepcija organa nadležnih za borbu protiv kriminala

Uopšteno gledano, organizacije građanskog društva i državne institucije (lokalne i centralne) bi trebalo da povećaju stepen javnosti svog rada, poverenja i međusobne saradnje.³⁸ Polovina ispitanika iz ovog izveštaja tvrdi da retko saraduje sa centralnim državnim institucijama, dok više od jedne četvrtine navodi da ne saraduje uopšte. Sprovođenje zakona, pravovremeno usvajanje podzakonskih akata i propisa, kao i njihova primena, i dalje predstavljaju prepreke za učešće građanskog društva i interakciju sa organima vlasti.³⁹ Saradnja između organizacija i državnih institucija još je teža kada je u pitanju organizovani kriminal, zbog njegove infiltracije u državne organe i opasnosti koju predstavlja.⁴⁰

34 Razgovor br. (1) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (21.07.2020.)

35 *Ibid.*

36 Razgovor br. (4) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (29.07.2020.)

37 Hoxhaj, 2019 Blogovi - London School of Economics. [Online] Dostupno na adresi: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2019/10/30/civil-society-needs-support-to-fight-corruption-and-organised-crime-in-the-western-balkans/>. Pristupljeno 5.10.2020.

38 Partneri Albanija, 2019. Procena kapaciteta i potreba organizacija građanskog društva u Albaniji, Tirana: Partneri Albanija

39 Bino et al., 2020. Učešće građanskog društva u procesu donošenja odluka u Albaniji, Tirana: Institut za demokratiju i medijaciju

40 Videti: Zhilla i Lamallari, 2015. Procena pretnje od organizovanog kriminala u Albaniji, Tirana: Fondacija za otvoreno društvo Albanija, str. 45-46; takođe videti: Hoxhaj, 2019. Blogovi - London School of Economics. [Online] Dostupno na adresi: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2019/10/30/civil-society-needs-support-to-fight-corruption-and-organised-crime-in-the-western-balkans/>

Pripadnici nekih od organizacija koje pružaju podršku žrtvama tvrde da organi krivičnog sistema često žrtvama ne pružaju relevantne informacije, što kod njih dovodi do osećaja nesigurnosti, nepoverenja, pa i do pogoršavanja zdravstvenog stanja.⁴¹ Štaviše, neke od žrtava razmišljaju čak i o tome da povuku svoje optužbe, iz straha od svojih eksploatora u seksualnoj industriji ili na radnom mestu.⁴² Dakle, postoji potreba da organi pravosuđa promene način na koji pristupaju žrtvama. Oni su uglavnom usredsređeni na počiniocima, pri čemu zanemaruju žrtve sa kojima organizacije koje se bore protiv organizovanog kriminala najčešće rade.⁴³

Na imidž organizacija građanskog društva često utiču negativni narativi političara i medija, koji ih prikazuju kao 'zarobljene', potkupljene i gramzive,⁴⁴ s tim da ima i predrasuda koje dodatno otežavaju saradnju između organizacija i krivičnog pravosuđa.⁴⁵ Kao što su drugi autori već utvrdili,⁴⁶ sistematska razmena informacija mogla bi da bude prvi korak ka jačanju međusobne saradnje organizacija iz regiona i njihovih odnosa sa organima krivičnog pravosuđa, jer je izuzetno važno da ove organizacije zadrže svoju nadzornu ulogu nad radom državnih institucija.

Što se tiče bezbednosti okruženja u kojem organizacije deluju, većina ispitanika ga ne doživljava kao bezbedno, uprkos tome što im pripadnici organizovanih kriminalnih grupa nikada nisu direktno pretili, niti ih zastrašivali. Međutim, medijske nevladine organizacije primećuju zastrašivanje kada izveštavaju o svojim istragama vezanim za slučajeve organizovanog kriminala i korupcije na visokom nivou.⁴⁷ Neke organizacije nisu bile voljne čak ni da pruže detaljne informacije o pretnjama kojima su bile izlagane. Podaci koje smo prikupili tokom razgovora sugerišu da organizacije koje se bave pružanjem podrške žrtvama dobijaju pretnje od počinitelaca. Kao što je naveo jedan naš sagovornik, „Nedostatak odgovarajuće zaštite od strane države daje mogućnost članovima organizovanih kriminalnih grupa da upućuju pretnje pripadnicima građanskog društva“.⁴⁸

---

41 Razgovor br. (3) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Vlari (3.08.2020.)

42 *Ibid.*

43 Razgovor br. (2) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (30.07.2020.)

44 Političari u Albaniji koriste kampanje blaćenja i negativne narative protiv organizacija građanskog društva, čime se sužava prostor za delovanje i smanjuje mogućnost ovih organizacija da učestvuju u procesu donošenja odluka. Za dodatne informacije videti: Bino et al., 2020. Učešće građanskog društva u procesu donošenja odluka u Albaniji, Tirana: Institut za demokratiju i medijaciju, str. 21-22

45 Razgovor br. (10) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (8.09.2020.)

46 Amerhauzer, 2019. Kako građansko društvo može da se suprotstavi organizovanom kriminalu na zapadnom Balkanu? Stavovi i preporuke sa okruglih stolova organizovanih sa akterima građanskog društva iz čitavog regiona, Ženeva: Globalna inicijativa za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala

47 Razgovor br. (1) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (21.07.2020.)

48 Razgovor br. (4) sa predstavnikom organizacije građanskog društva u Tirani (29.07.2020.)

Uključenje organizacija građanskog društva u borbu protiv organizovanog kriminala ometaju brojni međusobno povezani faktori.

Same organizacije nisu bile usredsređene na borbu protiv ovog oblika kriminala jer su sebe tradicionalno doživljavale kao nekoga ko ispunjava ciljeve stranih donatora, a oni tome nisu davali prioritet. Mada su strani donatori nedavno postali aktivniji po ovom pitanju, njihov angažman još uvek nisu dovoljno snažan u odnosu na potrebe.

Uključivanje u borbu protiv organizovanog kriminala organizacijama otežava i nedostatak interakcije između njih i krivičnog pravosuđa kada je reč o pružanju informacija. Saradnja je još teža zbog toga što organizacije nemaju kapacitete neophodne za sprovođenje istraživanja i drugih projekata koji pomažu u toj borbi.

U Albaniji ne postoji mreža organizacija građanskog društva koje se bave baš borbom protiv organizovanog kriminala, tako da je broj organizacija kojima je to primarna aktivnost veoma mali. Gotovo sav njihov rad usredsređen je na prevenciju kriminala i pružanje podrške žrtvama, tako da ima samo nekoliko projekata koji obuhvataju praćenje, zalaganje za bolji institucionalni učinak ili istraživanje konkretnih slučajeva organizovanog kriminala.

Uspostaviti mrežu organizacija građanskog društva koje učestvuju u borbi protiv organizovanog kriminala kako bi se njihova međusobna saradnja poboljšala putem zajedničkih projekata, proširila njihova uloga na terenu, i unapredila stručnost i razmena informacija.

Mreža organizacija koje se bore protiv organizovanog kriminala trebalo bi da organizuje aktivnosti kojima bi se radilo na izgradnji kapaciteta koji su neophodni organizacijama koje rade na projektima usmerenim na borbu organizovanog kriminala. Veći broj obuka i obrazovnih angažmana neophodan je kako bi se obezbedila izgradnja kapaciteta osoblja organizacija koje rade na terenu.

Strani donatori morali bi da daju prioritet borbi protiv organizovanog kriminala, jer je to glavni problem u državi.

Potrebno je diversifikovati ulogu organizacija građanskog društva u istraživanju organizovanog kriminala u Albaniji, kao i praksu koju u borbi protiv njega koriste državne institucije. Istraživanje bi trebalo usmeriti na trgovinu drogom, vezu između politike i biznisa, nezakonitu trgovinu, pranje novca i trgovinu ljudima.

Organi krivičnog pravosuđa bi trebalo da budu otvoreniji i da saraduju sa organizacijama građanskog društva. Od suštinskog je značaja da se osigura bezbednost pripadnika onih organizacija koje sprovode projekte usmerene protiv organizovanog kriminala. Iako većina organizacija nije direktno izložena pretnjama, njihovi zaposleni se osećaju zastrašeno, što se posebno odnosi na medijske nevladine organizacije koje izveštavaju o slučajevima organizovanog kriminala i korupcije na visokom nivou.

Neophodno je da građansko društvo podigne stepen svesti stanovništva u vezi sa organizovanim kriminalom, kao i da pripremi kontra-narativ s obzirom na to da veliki procenat mladih ljudi ne doživljava organizovani kriminal kao nešto što je nužno loše.

Bibliografija

Razgovori

Razgovor br. 1, 2020. *Borba albanskih organizacija građanskog društva protiv organizovanog kriminala* [Intervju] (21.07.2020.)

Razgovor br. 2, 2020. *Borba albanskih organizacija građanskog društva protiv organizovanog kriminala* [Intervju] (30.07.2020.)

Razgovor br. 3, 2020. *Borba albanskih organizacija građanskog društva protiv organizovanog kriminala* [Intervju] (3.08.2020.)

Razgovor br. 4, 2020. *Borba albanskih organizacija građanskog društva protiv organizovanog kriminala* [Intervju] (29.07.2020.)

Razgovor br. 5, 2020. *Borba albanskih organizacija građanskog društva protiv organizovanog kriminala* [Intervju] (20.08.2020.)

Razgovor br. 6, 2020. *Borba albanskih organizacija građanskog društva protiv organizovanog kriminala* [Intervju] (26.08.2020.)

Razgovor br. 8, 2020. *Borba albanskih organizacija građanskog društva protiv organizovanog kriminala* [Intervju] (5.09.2020.)

Razgovor br. 9, 2020. *Borba albanskih organizacija građanskog društva protiv organizovanog kriminala* [Intervju] (7.09.2020.)

Razgovor br. 10, 2020. *Borba albanskih organizacija građanskog društva protiv organizovanog kriminala* [Intervju] (8.09.2020.)

Ostale reference

Amerhauzer, 2019. *Kako građansko društvo može da se suprotstavi organizovanom kriminalu na zapadnom Balkanu? Stavovi i preporuke sa okruglih stolova organizovanih sa akterima građanskog društva iz čitavog regiona*, Ženeva: Globalna inicijativa za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala

Azizaj i Šehu, 2020. *Indeks samoodrživosti organizacija građanskog društva za 2019. godinu*, Vašington: Agencija SAD za međunarodni razvoj (USAID)

Bino et al., 2020. *Učešće građanskog društva u procesu donošenja odluka u Albaniji*, Tirana: Institut za demokratiju i medijaciju

Hoxhaj, 2019. *Blogovi - London School of Economics*. [Onlajn] Dostupno na adresi: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2019/10/30/civil-society-needs-support-to-fight-corruption-and-organised-crime-in-the-western-balkans/> [Pristupljeno 5.10.2020.,].

Institut za demokratiju i medijaciju: *Istraživanje javnog mnjenja "Poverenje u one koji su na vlasti"*, 2020. Dostupno na adresi: <https://idmalbania.org/public-opinion-poll-trust-in-governance-2019/>

Nacionalni resursni centar za građansko društvo Albanije. Mapa puta za vladinu politiku uspostavljanja povoljnijeg okruženja za razvoj građanskog društva (2019-23) Preuzeto sa adrese: <https://resourcecentre.al/sq/2019/07/26/udherrefyesi-per-hartimin-e-politikes-dhe-masave-per-nje-mjedis-mundesues-per-zhvillimin-e-shogerise-civile-2019-2023/>

Službeni centar za publikacije Republike Albanije, 1995. *Krivični zakon Republike Albanije*. Tirana: Službeni glasnik.

Partneri Albanija, 2019. *Mapiranje i procena mreža organizacija građanskog društva u Albaniji* Tirana: Partneri za promene i razvoj Albanije

Partneri Albanija, 2020. *CAUSE - Zaplenjena imovina koja se koristi za društvene eksperimente*, Tirana: Partneri za promene i razvoj Albanije

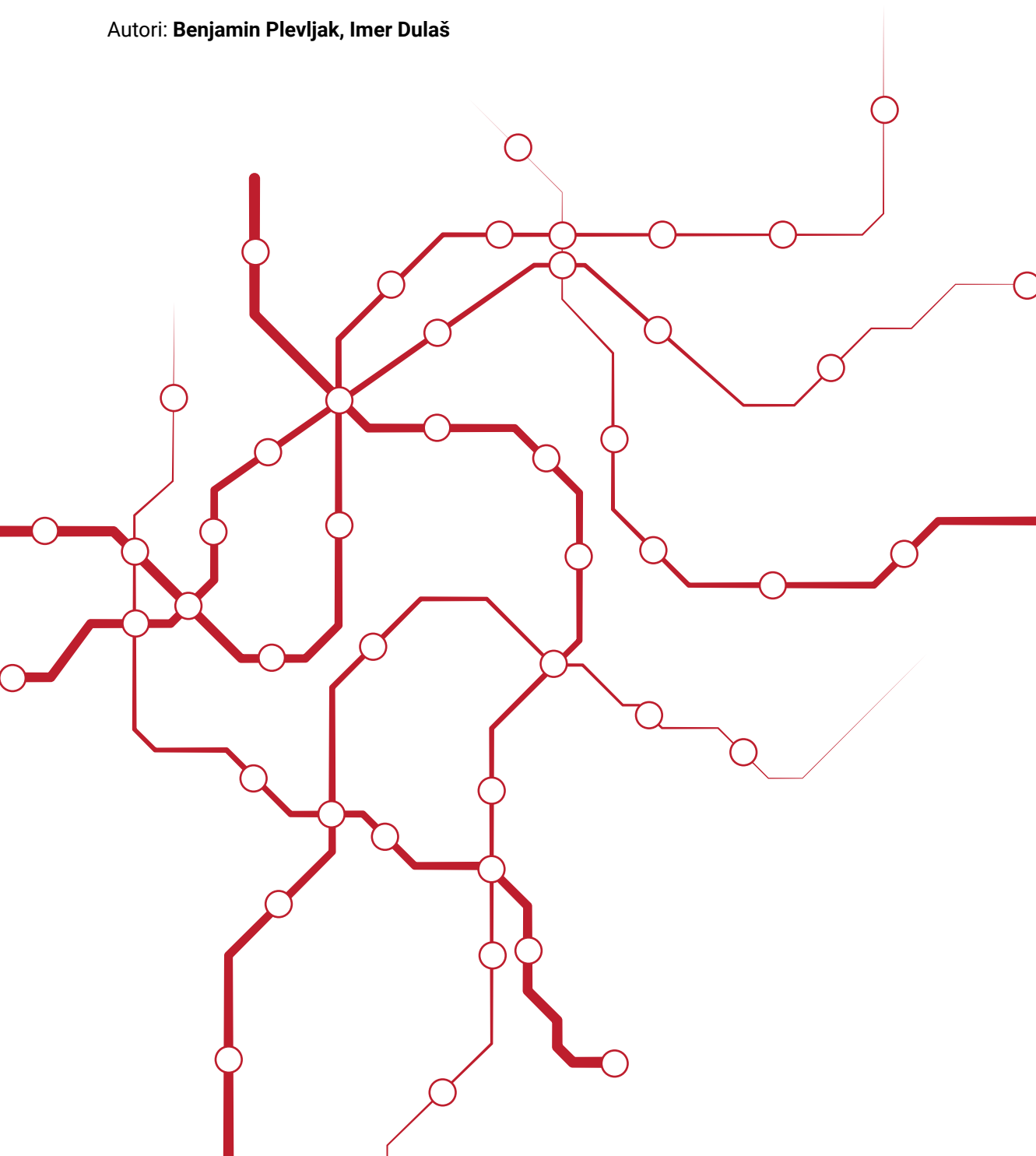
Ralčev, 2004. *Uloga građanskog društva u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala u jugoistočnoj Evropi*, Atina: Časopis za studije jugoistočne Evrope i Crnog mora

Shqiptarja.com, 2018. *Shqiptarja.com*. [Onlajn] Dostupno na adresi: <https://shqiptarja.com/lajm/tirane-sulmohet-me-arme-banesa-e-gazetares-se-kronikes-klodiana-lala> [Pristupljeno 9.10. 2020.]

Zhilla i Lamallari, 2015. *Procena pretnje od organizovanog kriminala u Albaniji*, Tirana: Fond za otvoreno društvo - Albanija.

Bosna i Hercegovina

Autori: **Benjamin Plevljak, Imer Dulaš**

Svrha ove empirijske studije je da se analiziraju nastojanja i uticaj građanskog sektora, ojačaju kapaciteti organizacija građanskog društva za suzbijanje organizovanog kriminala, i unaprede odnosi između njih i državnih institucija Bosne i Hercegovine. Cilj je da se formulišu preporuke za dalje jačanje, podršku i promovisanje organizacija koje se bave organizovanim kriminalom i da se podstakne njihova veća angažovanost, kao i bolja saradnja u borbi protiv ovog fenomena.

Što se tiče samog istraživanja, za analizu nacionalnog zakonskog okvira i drugih strateških dokumenata koji se odnose na borbu protiv organizovanog kriminala korišćena je metodologija kvalitativne analize sadržaja dokumenata. Obavljeni su razgovori sa šest predstavnika organizacija građanskog društva, a putem fokusne grupe i sa predstavnicima organa zaduženih za borbu protiv kriminala.

U Bosni i Hercegovini nema mnogo organizacija građanskog društva koje se bave organizovanim kriminalom, a saradnja tih organizacija i organa krivično-pravnog sistema može da se okarakterise kao prosečna. Ima i određenih praznina u njihovoj međusobnoj koordinaciji.

Sudeći po odgovorima predstavnika, organizacije građanskog društva obrazuju svoje zaposlene za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije uglavnom putem obuka, edukacija, seminara, vebinara, konferencija i stručnih skupova. Naglašavaju i to da je neophodno unaprediti ljudske i tehničke kapacitete, posebno u pogledu kompjuterske opreme i znanja istraživača kada je reč o organizovanom kriminalu. Mnoge organizacije nemaju privilegiju održivog finansiranja koje bi zaposlenima omogućilo da se usko specijaliziraju i bave isključivo organizovanim kriminalom i korupcijom, a okruženje u kojem deluju nije dovoljno bezbedno.

Organizacije i njihove mreže bave se najviše prevencijom organizovanog kriminala, i to tako što sprovode nadzor (*watchdog* aktivnosti) i ukazuju na nedostatke. Gledano iz perspektive krivičnog pravosuđa, uloga građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala najčešće se doživljava kao bitka koja se vodi putem medija, odnosno istraživačkog novinarstva.

S obzirom na sveukupnu situaciju izazvanu pandemijom koronavirusa, aktivnosti organizacija građanskog društva sada su prilično ograničene, a kapaciteti nekih od njih preusmereni su na probleme koje je sobom doneo Covid-19. Svrha ove analize je da se ojačaju kapaciteti organizacija za rešavanje problema koji se tiču organizovanog kriminala, unaprede odnosi između ovih organizacija i državnih institucija, i da se pruži uvid u njihove kapacitete, mogućnosti, obrazovanje i izazove sa kojima se susreću.

Organizovani kriminal je problem koji ugrožava bezbednost u skoro svim zemljama. Njegov negativan uticaj na društva i države nije ograničen isključivo na izvršenje određenih krivičnih dela, već se u većini slučajeva odražava i na političke i ekonomske procese.

U Bosni i Hercegovini je zastupljen izuzetno veliki broj aktivnosti organizovanog kriminala, među kojima dominiraju trgovina drogom, pranje novca, trgovina ljudima i sl. Iz dokumenata Evropske unije o situaciji u BiH može da se zaključi da je korupcija kontinuirano jedna od najčešćih ovakvih pojava u društvu. Kao što se navodi u izveštajima za 2018, 2019. i 2020. godinu, korupcija je još uvek itekako prisutna u BiH, i predstavlja razlog za ozbiljnu zabrinutost jer je njen direktan politički uticaj na svakodnevni život građana primetan na svim nivoima.

Ova analiza će poslužiti da se ispituju odnosi između organizacija građanskog društva i sistema krivičnog pravosuđa i da se o njima stekne realna slika.

U daljem tekstu ćemo se baviti analizom zakonskog okvira i strategija za borbu protiv organizovanog kriminala, kao i time u kojoj meri organizacije građanskog društva i organi zaduženi za borbu protiv kriminala poznaju samu materiju, njihovom praksom, izazovima sa kojima se suočavaju i stepenom njihove međusobne saradnje.

Analiza zakonskog i strateškog okvira

S obzirom na specifičan status države i njen ustavni poredak, u Bosni i Hercegovini su na snazi četiri krivična zakona: Krivični zakon Bosne i Hercegovine¹, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine², Krivični zakon Republike Srpske³ i Krivični zakon Brčko distrikta⁴.

Pored navedenih, jedan od najvažnijih zakona kada je reč o radu i aktivnostima organizacija građanskog društva jeste Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH⁵. Njime se utvrđuje pravo svakog fizičkog i pravnog lica na pristup informacijama koje su u posedu organa javne uprave, dok se istovremeno svi organi obavezuju da takve informacije objavljuju.

Pored pomenutih Krivičnih zakona i drugih propisa, aktivan pristup ovom pitanju ogleda se i u izradi Procene pretnje od organizovanog kriminala, strategija i akcionih planova za borbu protiv organizovanog kriminala u BiH⁶, kao i strategija i akcionih planova za borbu protiv korupcije⁷.

1 Krivični zakon Bosne i Hercegovine

2 Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine

3 Krivični zakon Republike Srpske

4 Krivični zakon Brčko distrikta u Bosni i Hercegovini

5 Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH

6 Strategija za borbu protiv organizovanog kriminala u Bosni i Hercegovini za period 2017-2020, str. 3

7 Strategija za borbu protiv korupcije u Bosni i Hercegovini (2015-2019)

Savet ministara Bosne i Hercegovine usvojio je četiri strategije za borbu protiv organizovanog kriminala, a tu je i Strategija za borbu protiv korupcije u BiH koju je sačinila Agencija za sprečavanje korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije.

Postoje i druge strategije koje su usko povezane s borbom protiv organizovanog kriminala, kako na državnom nivou tako i na nivou entiteta. Ovo su neke od njih: Strategija za borbu protiv trgovine ljudima u BiH, Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u BiH, Strategija za kontrolu malog oružja i lakog naoružanja u BiH, itd. Načela koja se navode u svim gore navedenim strategijama ukazuju da postoji potreba da se građansko društvo uključi u borbu protiv fenomena kriminala.

Dva najvažnija načela sadržana u Strategiji za borbu protiv organizovanog kriminala u BiH mogla bi da budu „načelo koordinacije i saradnje“, koje podrazumeva da postupci za borbu protiv organizovanog kriminala treba da se temelje na jedinstvenom konceptu saradnje između javnog i privatnog sektora, međunarodnih organizacija u BiH, građanskog društva i samih građana, i načelo „učješća javnog i privatnog sektora i građanskog društva“, koje podrazumeva aktivnu saradnju javnog i privatnog sektora sa građanskim društvom, međunarodnim institucijama i građanima⁸.

Kao potencijalni kandidat za članstvo u Evropskoj uniji i država koja je uključena u proces evroatlantskih integracija, Bosna i Hercegovina je na sebe preuzela obavezu da radi na jačanju vladavine zakona i institucija koje se bave pravdom i unutrašnjim poslovima⁹.

| Resursi

Sve organizacije građanskog društva sa kojima smo razgovarali finansiraju se sredstvima donatora; osnovna podrška pokrivanju troškova poslovanja uvek dobro dođe, kao i obezbeđivanje dodatnih sredstava kako bi se povećao broj istraživača koji se bave borbom protiv korupcije i organizovanog kriminala.

Ono što je organizacijama potrebno da bi mogle efikasno da sprovedu svoje svakodnevne aktivnosti, uključujući i one koje se tiču organizovanog kriminala i sprečavanja korupcije, jeste obrazovanje iz oblasti borbe protiv organizovanog kriminala.

Jedna organizacija nije odgovorila na pitanje o broju stalno zaposlenih, dok većina onih koji su odgovorile navodi da ih imaju od 1 do 5.

Većina organizacija ima do 10 honorarno zaposlenih lica, saradnika i volontera, dok dve imaju do 20.

Od jednog do pet zaposlenih lica bavi se isključivo temama i problemima koji se odnose na organizovani kriminal i korupciju. Većina su po profesiji istraživači, ali ima i organizacija koje zapošljavaju novinare, bivše policajce, lica koja se bave prevencijom kriminala i one koji pružaju podršku žrtvama.

⁸ Strategija za borbu protiv organizovanog kriminala u Bosni i Hercegovini za period 2017-2020. Načela za pripremu strategije, str. 6

⁹ Studija o organizovanom kriminalu u Bosni i Hercegovini, str.11, Centar za sigurnosne studije

Aktivnosti organizacija građanskog društva povezane su sa međunarodnim organizacijama i radom na projektima koji se finansiraju iz grantova koje dodeljuju različiti donatori. Po rečima jednog od predstavnika organa zaduženih za borbu protiv kriminala, kapaciteti ovih organizacija su simbolični i domet im je ograničen.

| Poznavanje materije

Razgovori sa predstavnicima organizacija pokazuju da gotovo svi odlično ili dobro poznaju oblast organizovanog kriminala i korupcije visokog nivoa. Samo je predstavnik jedne organizacije prijavio prosečan stepen znanja o ovim oblastima.

Kada je od sagovornika zatraženo da procene u kojoj meri su im organizacije upoznate sa odgovornostima i učinkom krivičnog sistema u borbi protiv organizovanog kriminala, situacija je bila ista. Gotovo svi su naveli da materiju poznaju dobro ili odlično.

Osoblje se ponekad i samostalno obrazuje o ovim temama, što se naročito vidi kada se sprovode projekti koji se tiču organizovanog kriminala ili korupcije. Stepenn znanja zavisi od toga čime se organizacija bavi. Razgovori ukazuju na to da se zaposleni o organizovanom kriminalu i korupciji obučavaju uglavnom neformalnim putem. Istraživači su do sada imali priliku da prisustvuju brojnim obukama, vebinarima, konferencijama i okruglim stolovima koji su se bavili korupcijom visokog nivoa, a koje su organizovale domaće i međunarodne nevladine organizacije.

Što se tiče kapaciteta i sposobnosti organizacija građanskog društva da se bave pitanjima organizovanog kriminala, predstavnici krivično-pravnih institucija uglavnom su mišljenja da im je potrebno sticanje novih znanja i dodatno obrazovanje, kao i poznavanje pravnog okvira u kojem institucije deluju, i nivoa do kojih istrage mogu i smeju da idu.

| Praksa

Svi predstavnici institucija sa kojima smo razgovarali su ulogu građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala ocenili kao veoma značajnu i smatraju da bi organizacije svakako trebalo da igraju aktivniju ulogu u borbi protiv ovog fenomena. Većina ih, međutim, nema privilegiju održivog finansiranja koje bi im omogućilo da se usko specijalizuju i bave isključivo organizovanim kriminalom i korupcijom.

Inicijative u borbi protiv organizovanog kriminala najčešće podrazumevaju saradnju nekoliko organizacija. Takav je npr. *ad hoc* konzorcijum organizacija građanskog društva za praćenje javnih nabavki u sektoru bezbednosti, osnovan u okviru projekta „ACroSS“.

Po rečima predstavnika BIRN-a: „Teško je izdvojiti samo jednu inicijativu, ali kao medijska organizacija želeli bismo da naglasimo značajan doprinos mnogih redakcija, kako u BiH, tako i u regionu (kancelarije BIRN-a, Žurnal, Fokus i *Capital* u BiH, Centar za istraživačko novinarstvo u BiH i Srbiji, KRIK u Srbiji, itd.), koje su istraživanjem i izveštavanjem otkrivale slučajeve zloupotrebe institucionalne i javne vlasti, neadekvatnu primenu zakona, korupciju među zaposlenima u upravi, itd.”

Delovanje organizacija građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala najčešće se opisuje kao bavljenje aktivnostima koje su vezane za nadzor (*watchdog*) ili edukaciju. Postoje i one koje se bave istraživačkim novinarstvom, pružanjem podrške žrtvama i prevencijom kriminala. Gotovo sve se često uključuju u ove vrste aktivnosti, i samo je jedna organizacija izjavila da ih retko sprovodi.

Glavni fokus svih aktivnosti organizacija je restorativni odgovor (prevencija). Samo jedna od njih se bavi i *watchdog* aktivnostima.

Korupcija povezana sa organizovanim kriminalom je oblast kriminala u kojoj su organizacije građanskog društva najaktivnije, i zanimljivo je primetiti da se nijedna organizacija ne bavi drogom, ilegalnim kockanjem i imovinskim kriminalom. One se ovim pitanjima, u manjoj ili većoj meri, bave u okviru svojih ostalih aktivnosti.

Neke od organizacija pripremaju obrazovni materijal o organizovanom kriminalu i korupciji, kao što su npr. studije i publikacije. Uz to organizuju seminare, radionice, vebinare i sl.

Neke prate suđenja u predmetima vezanim za korupciju i sve slučajeve potencijalne ili navodne zloupotrebe položaja.

Sagovornici imaju različito mišljenje o delovanju organizacija građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala, ali, uopšteno generalno, većina smatra da im je učinak loš ili prosečan. Zanimljivo je da nijedan sagovornik nije izjavio da je odličan. Razlog za to mogla bi da bude činjenica da većina ovih organizacija nije usko specijalizovana za borbu protiv organizovanog kriminala.

Konačno, po mišljenju intervjuisanih predstavnika samih organizacija, neophodno je da građansko društvo pojača svoj rad u sledećim oblastima: borba protiv korupcije povezane sa organizovanim kriminalom, trgovina ljudima i pranje novca.

Saradnja

Svi predstavnici građanskog sektora odgovorili su da su im organizacije članice NVO mreža i da sa drugim sličnim organizacijama sarađuju na projektima vezanim za organizovani kriminal.

Što se tiče međusobne saradnje samih organizacija, zanimljivo je da niko od ispitanika ne smatra da je ona loša, dok je polovina vidi kao prosečnu. S druge strane, ima i sagovornika koji smatraju da je saradnja uglavnom dobra, čak i odlična.

Po rečima većini predstavnika sa kojima smo razgovarali, organizacije građanskog društva imaju dobar odnos sa policijom. Kako se organizacije često bave pitanjima iz oblasti bezbednosti, navode da prilično često sarađuju sa policijom i da se policija pokazala spremnom za svaki oblik saradnje i pomoći u realizaciji određenih projekata.

Što se tiče tužilaštva, polovina sagovornika je saradnju ocenila kao dobru, dok je ostali smatraju prosečnom, pa čak i lošom. Što se tiče saradnje sa sudovima, većina smatra da su im odnosi sa pravosuđem prosečni. Kada se pogledaju profili organizacija sa čijim smo predstavnicima razgovarali – uopšteno gledano, sa policijom, tužilaštvom i sudstvom najslabije sarađuju one organizacije koje se bave istraživačkim novinarstvom.

Jedan od glavnih problema u saradnji između organizacija građanskog društva i krivičnog sistema jeste nedostatak dvosmerne komunikacije. Brojni su projekti i inicijative koji ne dobijaju neophodnu pažnju državnih institucija. Takođe, kada je reč o pribavljanju informacija (zvaničnih izjava ili dokumenata) od državnih institucija, posebno pravosuđa - nema izlaženja u susret, kao ni volje za razmenu informacija. Ovo bi moglo da znači da će, uprkos Zakonu o slobodi pristupa informacijama, možda biti neophodno pružanje dodatne obuke o odredbama ovog zakona i njihovoj primeni, kako organizacijama građanskog društva, tako i državnim institucijama. Jedan sagovornik je, uz to, izjavio da državne institucije sa građanskim društvom sarađuju samo u onoj meri u kojoj je to neophodno da se pokaže da ta saradnja postoji, odnosno da se saradnja odvija na nivou neophodnog minimuma.

Izazovi

Prema iskustvima intervjuisanih predstavnika, glavno pitanje u oblasti koordinacije i saradnje među samim organizacijama je nedostatak zajedničke platforme koja bi se koristila za usklađivanje aktivnosti. Često se javljaju slične projektne ideje, a određene aktivnosti i teme se preklapaju. Jedan od predstavnika je istakao da državne institucije, uz to, pokazuju simpatije prema određenim organizacijama i praktikuju selektivnu razmenu informacija.

Na pitanje da li je okruženje u kojem deluju organizacije građanskog društva dovoljno bezbedno za bavljenje problemima do kojih dovode kriminal i korupcija, većina predstavnika je odgovorila da nije dovoljno bezbedno i da ponekad dolazi do pritisaka, političkih uticaja i zastrašivanja novinara.

Dva sagovornika su bila izložena pretnjama i određenim oblicima zastrašivanja, tako da smatraju da postoji potreba za dodatnom obukom i savetima na temu zaštite (ovde je reč uglavnom o kompjuterskoj zaštiti).

Većina sagovornika veruje da je prostor za delovanje građanskog sektora sužen i da nema dovoljno projekata ili grantova - posebno onih koji se odnose na borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije. Naglašavaju da je jedan od razloga za to nedostatak obrazovanja i poznavanja materije od strane zaposlenih, ali smatraju i da je važno da službene institucije, bile one državne ili lokalne, počnu da gledaju na ove organizacije kao na ravnopravne partnere u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije, uz poštovanje i uzimanje u obzir njihovih ideja i inicijativa.

Percepcija organa nadležnih za borbu protiv kriminala

Učesnici fokusne grupe na organizacije građanskog društva gledaju uglavnom kao na skupine mladih i obrazovanih ljudi koji zagovaraju prava „običnih“ ljudi, manjina i ranjivih grupa, i koji pružaju podršku razvoju i napretku društva u celini. Ove organizacije su došle do izražaja jer su su građani prestali da veruju u rad državnih organa nadležnih za borbu protiv organizovanog kriminala. Komunikacijom sa „običnim“ građanima, one imaju mogućnost da pribave informacije neophodne za pravovremeni odgovor nadležnih institucija i da na taj način povrate poverenje građana u vladavinu zakona.

Sagovornici smatraju da bi građansko društvo trebalo da učestvuje u borbi protiv organizovanog kriminala, svim svojim aspektima i u skladu sa svojim mogućnostima, i da bi za krivično pravosuđe i druge institucije moglo da deluje kao korektiv. Po njihovim rečima, organizovani kriminal uzima sofisticiranije oblike pa, shodno tome, postoji potreba za zajedničkim i usaglašenim delovanjem.

Što se tiče uloge građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala, ona se najčešće karakteriše kao bitka koja se vodi u medijima, odnosno putem istraživačkog novinarstva. Međutim, treba uzeti u obzir da istraživačko novinarstvo može da ima i kontra-efekat, u smislu toga da novinari ponekad objavljuju neproverene ili nepouz dane informacije. Dešava se da objavljeni članci imaju i političku pozadinu.

Otkrivanje korupcije i kriminalnih radnji u ranoj ili početnoj fazi istaknuto je kao segment borbe protiv organizovanog kriminala u kome organizacije građanskog društva igraju veoma važnu ulogu.

Na pitanje o najuspešnijim inicijativama ovih organizacija, jedan sagovornik je izjavio da su „sve inicijative koje pokreće i sprovodi građansko društvo značajne ako za cilj imaju razvoj i napredak naše zemlje na putu ka pridruživanju Evropskoj uniji. Jedan od osnovnih preduslova za pridruživanje EU je borba protiv svih oblika organizovanog kriminala, što znači da svaka inicijativa koja doprinosi konkretnom rezultatu može da se smatra „najvažnijom i najuspešnijom“.

Sa stanovišta policije i pravosuđa, trenutna nastojanja građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala u Bosni i Hercegovini usmerena su na efikasnije delovanje i bolju raspodelu sredstava. Važno je napomenuti da su sagovornici primetili i da ima konkurencije između organizacija, koje se bore za projekte i sredstva pa stoga deluju bez ikakve koordinacije. Kao što je zaključio jedan od učesnika fokusne grupe, sinergijom bi se postiglo mnogo više.

Saradnja između sagovornika, kao predstavnika sistema krivičnog pravosuđa, i organizacija građanskog društva najčešće se ostvaruje putem obuka, seminara i stručnih skupova koje pripremaju same organizacije. Naglašava se da je ovaj segment saradnje koristan i za jedne i za druge aktere.

Kada je reč o odnosima između krivičnog pravnog sistema i organizacija građanskog društva, problem je nedovoljna saradnja i nedostatak komunikacije. Kao što je naveo jedan od naših sagovornika, „Do sada sam, u svom radu, imao kontakt sa organizacijama građanskog društva samo kroz određene vrste obuke iz oblasti korupcije, što jeste pozitivan primer saradnje ali u principu mislim da ovaj segment saradnje može, i mora da se unapredi“.

Što se tiče bezbednosti okruženja u kojem ove organizacije deluju, nijedan od sagovornika iz fokusne grupe nije prijavio da je bio izložen pritiscima, ali su razgovori sa predstavnicima građanskog društva otkrili da je na dva pripadnika ovih organizacija pritisak vršen putem medija i društvenih mreža, a pretilo im se čak i tužbom.

Zaključak

Organizacije građanskog društva se borbom protiv organizovanog kriminala i korupcije obično bave putem projektnih aktivnosti, ali broj onih kojima je borba protiv organizovanog kriminala jedina delatnost je veoma mali. Postoji i problem odsustva specijalizacije, što - dugoročno gledano - može da dovede do nedovoljno efikasne borbi protiv organizovanog kriminala. Problem leži u tome što se ove organizacije finansiraju kroz projekte i grantove koji nisu uvek usmereni isključivo na organizovani kriminal.

To nas dovodi do ograničenih kapaciteta organizacija građanskog društva. Nekim organizacijama nedostaju obrazovanje i resursi za specijalizaciju zaposlenih i istraživača u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije, dok druge ovu materiju poznaju odlično. Odsustvo održivog finansiranja sprečava zaposlene da se usko specijalizuju i time steknu mogućnost da se bave isključivo ovim temama. Prema analizi, većina organizacija ima između jednog i pet zaposlenih koji rade kao istraživači i bave se ovom tematikom.

Većina sagovornika smatra da okruženje u kojem se obavljaju aktivnosti vezane za organizovani kriminal i korupciju nije dovoljno bezbedno. Neke su bile izložene pretnjama i određenim oblicima zastrašivanja, tako da su njihovi članovi istakli potrebu za dodatnom obukom i savetima o zaštiti (uglavnom u vezi sa kompjuterskom zaštitom).

Što se tiče saradnje organizacija građanskog društva sa krivično-pravnim sistemom, primetno je da je saradnja sa policijom i tužilaštvom nešto bolja od one koja se ostvaruje sa pravosuđem, koje ne pokazuje dovoljno volje da im izađe u susret i nije zainteresovano za razmenu informacija. Iz ovoga se vidi da postoji potreba za dodatnom edukacijom o odredbama Zakona o slobodi pristupa informacijama i njegovoj primeni, kako za organizacije građanskog društva tako i za javne institucije.

Odsustvo saradnje i međusobnog poverenja utiče na sposobnost organizacija građanskog društva i krivičnog sistema da rade najbolje što mogu.

Iz perspektive organa nadležnih za borbu protiv kriminala, na ulogu građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala najčešće se gleda kao na borbu koja se vodi putem istraživačkog novinarstva i obrazovnih aktivnosti (seminari, radionice, publikacije, itd.).

Stepen saradnje i poverenja bi mogao da se poveća ukoliko bi krivično-pravni sistem stvarno počeo da na organizacije građanskog društva gleda kao na partnere u borbi protiv organizovanog kriminala, jer one su inicijatori pozitivnih promena kojima se ukazuje na mane i nedostatke - kako društvene, tako i systemske.

Preporuke

Unaprediti tehničke i ljudske kapacitete (modernizacija kompjuterske opreme, istraživači specijalizovani za borbu protiv organizovanog kriminala);

Povećati stepen obrazovanja na temu kompjuterske bezbednosti;

Poboljšati saradnju i napraviti strategiju, što može da se postigne češćim organizovanjem sastanaka, foruma i radionica usmerenih ka izgradnji međusobnog poverenja;

Pojačati rad na zajedničkoj borbi protiv svih oblika organizovanog kriminala, posebno korupcije, trgovine ljudima i pranja novca;

Obezbediti specijalizaciju osoblja organizacija građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala;

Dodatna edukacija o Zakonu o slobodi pristupa informacijama i drugim značajnim aspektima pristupanja informacijama;

Češća dugoročna obuka, informisanje i edukacija građanskog društva o organizovanom kriminalu i korupciji;

Potrebno je povećati stepen poverenja građana u sistem krivičnog pravosuđa, što može da se postigne kroz aktivnosti organizacija građanskog društva;

Uspostaviti čvršće veze sa međunarodnim mrežama i organizacijama radi razmene iskustava i učenja zasnovanog na dobroj praksi;

Obratiti se međunarodnim organizacijama, ambasadama i drugim donatorima kako bi se stavio akcenat na one grantove i projekte koji su usmereni na borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije.

Savet ministara Bosne i Hercegovine, Strategija za borbu protiv organizovanog kriminala u Bosni i Hercegovini za period 2017-2020, Sarajevo, septembar 2017. godine

Strategija za borbu protiv korupcije u Bosni i Hercegovini (2015-2019)

Centar za sigurnosne studije u Sarajevu, Studija o organizovanom kriminalu u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2014. godine

Strategija za borbu protiv trgovine ljudima u BiH (2020-2023)

Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u BiH (2018-2023)

Strategija za kontrolu malog oružja i lakog naoružanja u BiH (2016-2020)

Evropska komisija, radni dokument osoblja Komisije, Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2018. godinu

Mišljenje Komisije o prijavi Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, 2019. godina

Evropska komisija, Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2020. godinu

Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH

Krivični zakon Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“ br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 8/10. Krivični zakon Bosne i Hercegovine nametnut je odlukom visokog predstavnika i objavljen u „Službenom glasniku BiH“ br. 3/03. Ispravke tog Zakona objavljene su u „Službenom glasniku BiH“ br. 32/03.

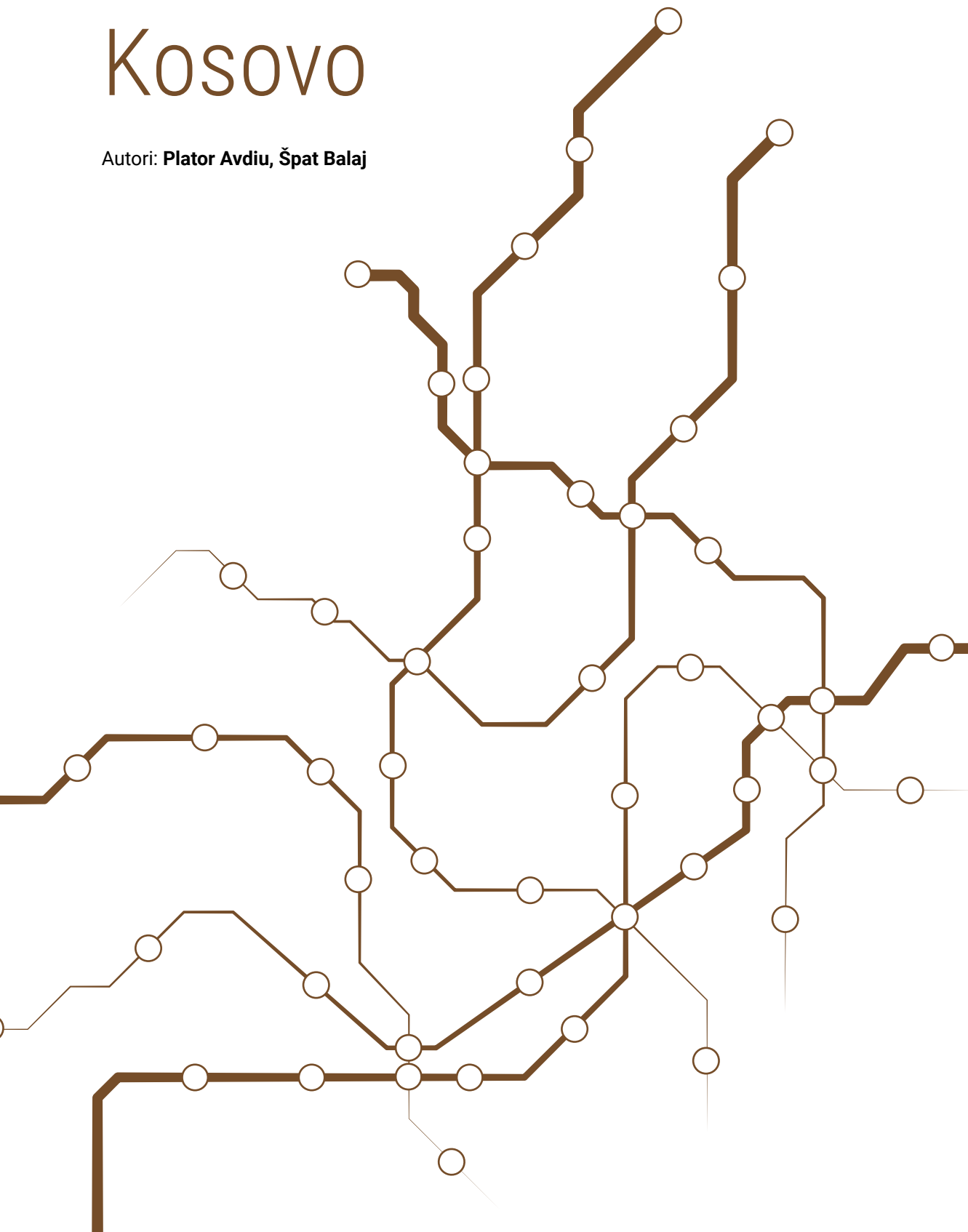
Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“ br. 36/2003, 21/2004 - ispravka, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59 / 2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017)

Krivični zakon Republike Srpske („Službeni glasnik RS“ br. 49/2003, 108/2004, 37/2006, 73/2010, 1/2012 i 67/2013)

Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“ br. 33/2013 - prečišćen tekst, 47/2014 - ispravka 26/2016, 13/2017 i 50/2018)

KOSOVO

Autori: **Plator Avdiu, Špat Balaj**

Svrha ovog izveštaja je da se izvrši analiza trenutnih nastojanja i uticaja kosovskog građanskog društva na rešavanje problema organizovanog kriminala, identifikuju uspešni načini rada i preispitaju postojeći izazovi. Cilj je da se formulišu preporuke za dalje jačanje, pružanje podrške i promovisanje organizacija koje se bave organizovanim kriminalom i da se na taj način podstakne dodatno angažovanje na rešavanju ovog problema. Smisao izveštaja je da zainteresovane nacionalne aktere uputi u to zbog čega je učešće u borbi protiv organizovanog kriminala značajno, i da predstavi korist koju bi, od te borbe, mogli da imaju svi relevantni akteri.

Studija je pripremljena na osnovu kvalitativne istraživačke metodologije, korišćenjem primarnih i sekundarnih podataka, a analiza sadržaja sprovedena je sa posebnim osvrtom na sledeće istraživačke aktivnosti: i) analizu postojećeg ustavnog i zakonskog okvira, kao i strateških dokumenata koji se odnose na organizacije građanskog društva koje deluju na Kosovu, ii) tumačenje i razumevanje podataka prikupljenih tokom razgovora koji su vođeni na temu delovanja ovih organizacija u borbi protiv organizovanog kriminala, i iii) prikupljanje podataka od učesnika u fokusnoj grupi koja je organizovana sa pripadnicima krivičnog pravosuđa, kako bi se shvatila i njihova percepcija uloge organizacija građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala.

Na Kosovu je rad ovih organizacija zagarantovan Ustavom i odgovarajućim zakonima kojima se uređuju sloboda udruživanja u nevladine organizacije i pristup javnim dokumentima. Doprinos organizacija građanskog društva kreiranju politika i procesu javnih konsultacija prepoznat je i u zakonodavstvu. Kao što se vidi iz važećih strateških dokumenata, ključni problemi saradnje između ovih organizacija i državnih institucija jesu: nedostatak adekvatnog učešća organizacija građanskog društva u formulisanju politika i zakonodavstvu, direktno i indirektno finansiranje organizacija građanskog društva koje još uvek nije profunkcionisalo, nerazvijena i netransparentna praksa ugovaranja javnih usluga od strane organizacija građanskog društva, i nedostatak volontera u društveno korisnim programima.

Analiza zakonskog i strateškog okvira Ustavni i zakonski okvir

Rad organizacija građanskog društva utvrđen je posebnom odredbom Ustava Republike Kosovo. Članom 44 garantuje se sloboda udruživanja koja „obuhvata pravo bilo koga da osnuje organizaciju bez pribavljanja bilo kakve dozvole, da bude ili ne bude član bilo koje organizacije i da učestvuje u njenim aktivnostima”¹.

Pored ove opšte odredbe, pojedinosti okruženja u kojem ove organizacije deluju utvrđene su kosovskim zakonima. Shodno tome, Zakon br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije stupio je na snagu u aprilu 2019. godine². Kosovske organizacije građanskog društva su žestoko kritikovale ovaj zakon pre nego što je

¹ Član 44 stav 1, Ustav Republike Kosovo. Dostupno na adresi: http://www.kuvendikosoves.org/Uploads/Data/Files/6/KushtetutaeRepublikesseKosoves_nJ4SXNnEAT.pdf

² Zakon br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije br. 11/24 april 2019. godine. Dostupno na adresi: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=19055>

stupio na snagu, jer se njegovim prvobitnim verzijama predviđalo da mikrofinansijske institucije, registrovane kao nevladine organizacije, imaju pravo da privatizuju kapital koji su u tom svojstvu zaradile, što je dovodilo do mogućnosti da se sredstva stečena za potrebe opšteg javnog interesa potencijalno koriste u privatne svrhe³. Međutim, preporuke građanskog društva, koje je podržao i predsednik Kosova⁴, uzete su u obzir u konačnoj verziji zakona koja je trenutno na snazi.

Zakonom se utvrđuju pravila vezana za osnivanje, registrovanje, delovanje, suspenziju, prestanak i zabranu delovanja, kao i brisanje nevladinih organizacija iz registra⁵. Odnosi se konkretno na nevladine organizacije i stoga se ne primenjuje na političke stranke, sindikate i sindikalne organizacije, verske zajednice, verske centre i hramove, kao ni na druge oblasti koje su uređene posebnim zakonima⁶. Državne institucije ne mogu da se mešaju u prava i slobode nevladinih organizacija i lica koja ostvaruju svoje pravo na slobodu udruživanja⁷. Zakon prepoznaje tri oblika organizacije NVO: i) udruženje, ii) fondaciju i iii) institut⁸.

Doprinos kosovskih organizacija građanskog društva postupku donošenja politika i javnim konsultacijama pravno je zagarantovan Vladinom uredbom br. 05/2016 o minimalnim standardima za postupak javnih konsultacija, koja je usvojena 2016. godine i čiji je cilj da promoviše i obezbedi javne konsultacije između državnih organa, zainteresovanih aktera i javnosti, uključujući i građanski sektor, kako bi se olakšao inkluzivni proces učešća u donošenju politika i odlučivanju o stvarima od javnog interesa, podigao nivo transparentnosti i povećala odgovornost državnih organa prema zainteresovanim akterima i javnosti⁹. Nakon usvajanja ove uredbe, Vlada Kosova je napravila internet platformu koju svi državni organi koriste kako bi identifikovali aktere zainteresovane za organizovanje javnih konsultacija o primeni propisa¹⁰. Svrha platforme je da se, uključivanjem državnih i nevladinih organa, organizacija građanskog društva i drugih relevantnih partnera u postupak odlučivanja i donošenja politika, ministarstvima i vladinim agencijama pomogne da olakšaju postupak javnih konsultacija¹¹.

---

3 Šefkriu, A. (2018). *Fati i Ligjit për OJQ-të mbetet në duart e deputetëve* Kallxo.com, 12. decembar. Available at: <https://kallxo.com/shkurt/fati-i-ligjit-per-ojq-te-mbetet-ne-duart-e-deputeteve/>

4 Koha.Net (2018). *Presidenca ia kthen në rishqyrtim Kuvendit ligjin për OJQ-të*. Koha.Net, 24. novembar. Dostupno na adresi: <https://www.koha.net/arberi/130623/presidenca-ia-kthen-ne-rish-qyrtim-kuvendit-ligjin-per-ojq-te/>

5 Član 1, Zakon br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije br. 11/24 april 2019. godine. Dostupno na adresi: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=19055>

6 *Ibid*, član 2

7 *Ibid*, član 13, stav 6

8 *Ibid*, član 19

9 Član 1. stav 1, Uredba (GRK) br. 05/2016 o minimalnim standardima za postupak javnih konsultacija. Dostupno na adresi: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15036>

10 Internet platforma za javne konsultacije se nalazi na adresi: <https://konsultimet.rks-gov.net/>

11 Platforma za javne konsultacije. "O platformi", dostupno na adresi: <https://konsultimet.rks-gov.net/about.php>

Važeća Državna strategija i akcioni plan za borbu protiv organizovanog kriminala za period 2018-2022 sadrže prilično površna pozivanja na ulogu kosovskih organizacija građanskog društva u borbi protiv ove pojave. Uz ostale grupe zainteresovanih aktera, u Strategiji se pripadnici građanskog društva navode kao oni koji bi trebalo da sarađuju sa vladom i državnim institucijama u cilju efikasnog sprečavanja i borbe protiv organizovanog kriminala, ali uz prilično generalizovanu ulogu ovih organizacija¹². U dokumentu se navodi i učešće organizacija u postupku praćenja i ocenjivanja primene Strategije radi jačanja inkluzivnosti, transparentnosti i odgovornosti¹³. S tim u vezi, u Strategiji se pominju izveštaji organizacija građanskog društva koji će biti uzeti u obzir u postupku praćenja i ocenjivanja¹⁴.

S druge strane, u Vladinoj strategiji za saradnju sa građanskim društvom za period 2019-2023 utvrđena su četiri ključna problema kada je reč o saradnji između građanskog društva i državnih institucija: i) nedostatak adekvatnog učešća organizacija građanskog društva u formulisanju politika i zakonodavstvu, ii) direktno i indirektno finansiranje organizacija građanskog društva koje još uvek nije profunkcionisalo, iii) nerazvijena i netransparentna praksa ugovaranja javnih usluga od strane organizacija građanskog društva i iv) nedostatak volontera u društveno korisnim programima¹⁵. Zbog ovoga Strategija postavlja prioritetne ciljeve, sa namerom da se pozabavi trenutnim problemima i ostvari uticaj na međusobno povezane reforme politika koje bi, zajedno, mogle da doprinesu stvaranju boljeg okruženja za građansko društvo¹⁶.

Organizacije građanskog društva koje se bave borbom protiv organizovanog kriminala i korupcije

Resursi

Organizacije građanskog društva koje se bave temama vezanim za organizovani kriminal i korupciju, a analizirane su u ovom radu, imaju od 10 do 40 stalno zaposlenih. U većini njih se najmanje 30% ljudi posebno bavi organizovanim kriminalom i korupcijom, dok ostali rade u administraciji i/ili su angažovani na drugim temama. Organizacije-mediji imaju veći broj osoblja, više od 50, ali im zbog velikog obima posla i predmeta koje pokrivaju, ni taj broj nije dovoljan. Povećanje broja novinara-istraživača i dalje predstavlja izazov jer su trenutno raspoloživa sredstva za istraživačko novinarstvo ograničena, dok je pomoć države u tom pogledu do sada bila pod znakom pitanja, i bila je usmerena uglavnom na organizacije/medije koji se ne bave organizovanim kriminalom i korupcijom¹⁷. Što se tiče finansijskih, odnosno radnih

12 Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Kosovo (2018), *Državna strategija i akcioni plan za borbu protiv organizovanog kriminala*, str. 7. Dostupno na adresi: <https://mpb.rks-gov.net/Uploads/Documents/Pdf/EN/48/STATE%20STRATEGY%20AND%20ACTION%20PLAN%20AGAINST%20ORGANIZED%20CRIME%202018%20%E2%80%93%202022.pdf>

13 *Ibid*, str. 16

14 *Ibid*.

15 Vlada Kosova – Kancelarija predsednika vlade/Kancelarija za dobro upravljanje (2019), *Strategija vlade za saradnju sa građanskim društvom za period 2019-2023*, Priština 2019, str.12. Dostupno na adresi: http://www.civikos.net/repository/docs/Strategy_eng_291507.pdf.

16 *Ibid*, str. 13.

17 Razgovor br. (2) sa predstavnikom građanskog društva, 12.08.2020, Priština

kapaciteta, iako postoje različiti izvori finansiranja, organizacije smatraju da nedostaju dodatna sredstva u obliku „institucionalnih grantova“ koja bi služila za pokrivanje troškova rada nevezanih za same projekte¹⁸. Takav oblik finansiranja eliminisao bi pojavu tek povremenog angažovanja organizacija građanskog društva u oblasti organizovanog kriminala i korupcije u okviru kratkoročnih projekata, povećao njihove kapacitete, i omogućio im da se, na osnovu programa, na održiv način bave ovim temama¹⁹.

Izazovi

Glavni izazov za organizacije građanskog društva, odnosno medije, jeste odsustvo dubinskog i detaljnog istraživanja na temu organizovanog kriminala i korupcije, izazvano nedostatkom neophodnih resursa i načinom rada koji je mahom usredsređen na svakodnevnu produkciju vesti²⁰. Pored toga, institucije krivičnog pravosuđa obično ne objavljuju informacije o predmetima korupcije i organizovanog kriminala, što dodatno komplikuje rad novinara-istraživača koji se bave ovim temama²¹. Uopšteno gledano, kosovske organizacije građanskog društva smatraju da su im kapaciteti za upravljanje projektima i njihovo sprovođenje dovoljni i adekvatni. Ovaj stav je, u principu, primetan i u onim organizacijama koje se bave pitanjima organizovanog kriminala i korupcije, s tim da problem nastaje zbog toga što se organizacije ne fokusiraju isključivo na ove teme. Većina predstavnika građanskog društva sa kojima smo razgovarali tokom pripreme ovog dokumenta smatraju da organizacije na Kosovu uglavnom nisu specijalizovane. Razlog za to je sam način na koji funkcionišu, jer su im aktivnosti uglavnom zasnovane na projektima, što dovodi do toga da jedna organizacija pokriva čitav spektar tema, u zavisnosti od toga za šta je donatorska zajednica izrazila interesovanje u svojim otvorenim pozivima za dostavljanje projekata.

Iako su organizacije sa čijim predstavnicima smo razgovarali dobro uspostavljene, finansijski nezavisne i imaju zadovoljavajuće kapacitete, ima i onih koje su bile prinuđene da okončaju određene programe ili iz finansijskih razloga nisu u stanju da se na dosledan način bave određenim temama²². Projektni sistem rada teže pada organizacijama koje se bave pružanjem podrške žrtvama, zato što usluge koje nude, pored stručnosti, zahtevaju i dobar i jednostavan pristup njihovim kancelarijama. Zbog toga je adekvatan i dugoročan smeštaj od ključnog značaja za njihovo efikasno delovanje²³.

---

18 Razgovor br. (6) sa predstavnikom građanskog društva, 10.07.2020, Priština

19 *Ibid.*

20 Ahmeti, A (2018), *“PRESIONI I PAFUND: Raportimi imediatetë Kosovë spërkrimin e organizuar dhe korrupsionin”*, BIRN

21 *Ibid.*

22 Razgovor br. (4) sa predstavnikom građanskog društva, 21.07.2020, Priština

23 Razgovor br. (8) sa predstavnikom građanskog društva, 14.07.2020, Priština

Poznavanje materije

Uprkos izazovima, organizacije su uverene da dobro poznaju oblast organizovanog kriminala i korupcije, kao i nadležnosti i učinak organa krivičnog pravosuđa. Velika većina zaposlenih koji se bave ovim temama su redovni novinari i/ili novinari istraživači koji su uglavnom pravnici. Neke od organizacija imaju timove u kojima rade ljudi koji su sa uspehom položili pravosudni ispit, koji predstavlja najviši stepen sertifikacije onih koji se na Kosovu bave pravnom strukom²⁴. Uprkos visokom akademskom nivou i adekvatnom profesionalnom iskustvu osoblja u mnogim od ovih organizacija, istraživački tim [koji je radio na ovoj studiji] u njima nije pronašao nijednog nekadašnjeg državnog službenika sa iskustvom – npr. tužioca, sudiju, policajca i sl. S obzirom na to da gotovo sve ove organizacije svakodnevno prate rad institucija, i to uglavnom postupke koji se pred sudovima vode za dela korupcije i organizovanog kriminala, one - pored osoblja koje radi puno i nepuno radno vreme - angažuju i veliki broj terenskih posmatrača/volontera. Međutim, kako je broj predmeta i sudskih postupaka koji se prate veliki, imaju poteškoća sa pronalaženjem terenskih posmatrača i njihovim angažovanjem na duže vreme, van okvira sprovođenja konkretnih projekata, što utiče na stepen efikasnosti koji organizacije teže da dostignu²⁵.

U odsustvu dobro konsolidovanog formalnog mehanizma koji bi onima koji žele da stažiraju u nevladinom sektoru pružio mogućnost da steknu znanje i praksu, stepen poznavanja materije predstavnika organizacija građanskog društva, kada je reč o upravljanju neprofitnim sektorom i određenim temama, zavisi samo od iskustva u okviru samog sektora i unutrašnjih resursa samih organizacija²⁶. Iako neke organizacije pružaju redovnu obuku zaposlenima koji su angažovani kao posmatrači na terenu ili volonteri, obuka redovnog osoblja uglavnom se bazira na unutrašnjem iskustvu i postepenom usavršavanju ljudi u okviru same organizacije²⁷. Kao rezultat međusobne saradnje organizacija, saradnje sa međunarodnim organizacijama i konsolidacije različitih mreža i partnerstava, organizuju se konferencije, radionice i različite aktivnosti koje, između ostalog, služe i za unapređenje kapaciteta osoblja²⁸. Sa druge strane, organizacije koje pružaju podršku žrtvama organizovanog kriminala, osim što imaju osoblje koje je stručno u oblasti medicine, socijalnih usluga, prava itd, svoje znanje, kao i način na koji rade sa žrtvama organizovanog kriminala, unapređuju tako što uče jedne od drugih²⁹.

---

24 Razgovor br. (2) sa predstavnicima građanskog društva, 12.08.2020, Priština

25 Razgovor br. (3) sa predstavnikom građanskog društva, 27.07.2020, Priština

26 Hodža, T. (2016), "*Indeks građanskog društva na Kosovu 2016*", Kosovska fondacija za građansko društvo, Priština, oktobar 2016. godine

27 Razgovor br. (4) sa predstavnikom građanskog društva, 21.07.2020, Priština

28 *Ibid.*

29 Razgovor br. (8) sa predstavnikom građanskog društva, 14.07.2020, Priština

Organizacije građanskog društva koje deluju na Kosovu su očigledno nezavisne u svom radu i aktivno se zalažu za veći učinak u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. Neke su preduzele dodatne korake kako bi obezbedile sopstvenu nezavisnost i u svoje statute unele zabranu mogućnost pristupanja sredstvima koja su namenjena za javni rad³⁰. Po rečima pripadnika organizacija, njihova evidentna nezavisnost može da posluži kao primer za to kako se organizacije građanskog društva zalažu i vrše pritisak na vladu da smanji svoj stepen korumpiranosti i da se protiv nje bori. Zbog odsustva ovog oblika aktivizma, ovakav model nije zastupljen ni u jednoj drugoj državi u regionu³¹. Organizacije navode da imaju dovoljno prostora za delovanje i bezbedno radno okruženje, i da – izuzimajući povremene neozbiljne pretnje do kojih je dolazilo mahom na društvenim mrežama – njihovi zaposleni koji rade na pitanjima organizovanog kriminala i korupcije do sada nisu bili izlagani nikakvim direktnim rizicima³². Međutim, mediji su u ovom pogledu ranjiviji i suočavaju se sa čestim pretnjama - od onih koje upućuju građani koji su nezadovoljni njihovim izveštavanjem, pa do funkcionera koji sprovode javne kampanje u kojima napadaju i nastoje da diskredituju njihov rad³³. Novinari se neprestano suočavaju sa telefonskim pozivima političara i uticajnih ljudi koji pokušavaju da zaustave objavljivanje određenih članaka, što rezultira čestim ozbiljnim pretnjama i fizičkim napadima³⁴. Osim mešanja spolja, novinari se suočavaju i sa unutrašnjim pritiskom u sopstvenim medijskim kućama i često su prisiljeni na autocenzuru³⁵.

Većina organizacija koje se bave organizovanim kriminalom i korupcijom deluju kao istraživački instituti / *think-tankovi* koji (putem *watchdog* aktivnosti) nadziru rad organa nadležnih za ova pitanja i primjenjuju pristup odozgo-na-dole. Većina ih se najviše bavi korupcijom i pranjem novca, dok su ostali oblici organizovanog kriminala, kao što su npr. eksploatacija u seksualnoj industriji, eksploatacija radne snage, krijumčarenje robe, krijumčarenje migranata, kompjuterski kriminal, imovinski kriminal, trgovina drogom itd. još uvek nedovoljno pokriveni. Međutim, organizacije poput *Kosovskog demokratskog instituta (KDI)* i *Kosovskog pravnog instituta (KLI)*, pored istraživanja i zagovaranja, sprovode i programe kojima se građanima - žrtvama organizovanog kriminala i korupcije pruža besplatna pravna pomoć³⁶. S druge strane, organizacije kao što su *BIRN Kosovo* i *Kosovo Internews* putem svojih medijskih platformi pokrivaju širi spektar oblika organizovanog kriminala³⁷.

Pored pojedinačnih inicijativa raznih organizacija građanskog društva koje su rezultirale povećanom transparentnošću institucija – npr. objavljivanjem državnih rashoda, otvaranjem dosijea o nabavkama i podizanjem optužnica kao direktne posledice izveštavanja organizacija o različitim slučajevima korupcije i organizovanog kriminala - ostvaren je i niz vrlo uspešnih zajedničkih inicijativa³⁸. Jedna od njih je „*Nedelja borbe*

30 Razgovor br. (4) sa predstavnikom građanskog društva, 21.07.2020, Priština

31 Razgovor br. (2) sa predstavnikom građanskog društva, 12.08.2020

32 Razgovor br. (5) sa predstavnikom građanskog društva, 07.07.2020.

33 Razgovor br. (2) sa predstavnikom građanskog društva, 12.08.2020.

34 Ahmeti, A (2018), „*PRESIONI I PAFUND: Raportimi imediatvetë Kosovë spërkrimin e organizuar dhe korrupsionin*“, BIRN.

35 *Ibid.*

36 Razgovori br. (5) i (7) sa predstavnicima građanskog društva, 7.07.2020. i 25.08.2020, Priština

37 Razgovor br. (2) sa predstavnicima građanskog društva, 12.08.2020.

38 *Ibid.*

protiv korupcije", godišnja inicijativa 11 organizacija građanskog društva koje se najviše bave borbom protiv korupcije i organizovanog kriminala³⁹. Određene teme, koje doprinose raspravi o ovim pojavama, svake godine se nađu u fokusu u okviru ove zajedničke inicijative. Aktivnosti su raznolike i obuhvataju konferencije, dokumentarne filmove, istraživanja, javne rasprave, itd⁴⁰.

Saradnja

Kosovske organizacije građanskog društva ostvaruju dobru međusobnu saradnju, što je rezultiralo raznim zajedničkim inicijativama koje su dale konkretne rezultate u određenim oblastima, mahom onima koje su povezane sa korupcijom. Iako se u većini organizacija smatra da je ova saradnja iskrena i efikasna, projektni način rada je doveo do pojave svojevrzne 'konkurencije' koja je tu saradnju u izvesnoj meri potkopala⁴¹. Međutim, uprkos povremenim nedostacima u tom pogledu, ljudi se mobilizuju i na sadržajan način sarađuju kada je reč o temama koje su od javnog interesa. Na primer, 2019. godine je velika koalicija organizacija građanskog društva - od kojih je većina intervjuisana i analizirana za potrebe izrade ovog dokumenta - na različite načine protestovala protiv usvajanja izmenjenog Zakona o finansiranju političkih stranaka. Pored zajedničkih pisanih reakcija i medijskih nastupa protiv tog zakona, bilo je i nekoliko povezanih simboličnih akcija i protesta koji poslednjih godina baš i nisu bili uobičajeni kada je reč o kosovskim organizacijama građanskog društva⁴². Ova saradnja se pokazala uspešnom i zakon je povučen iz procedure⁴³.

Pored toga što se korupcijom i organizovanim kriminalom bave u lokalu, kosovske organizacije svojim članstvom u regionalnim i međunarodnim mrežama i platformama daju i regionalni doprinos. Jedna od vodećih organizacija u oblasti istraživačkog novinarstva, BIRN Kosovo, dodatno doprinosi putem članstva u Projektu za prijavljivanje organizovanog kriminala i korupcije (OCCRP), globalnoj mreži koja istražuje ove pojave⁴⁴. Pored medijskih platformi, i druge organizacije - poput KDI, koja predstavlja ogranak *Transparency International*-a na Kosovu - sarađuju sa raznim regionalnim i međunarodnim mrežama ili su njihove članice.

Osim o saradnji sa nevladinim subjektima, organizacije građanskog društva dobro mišljenje imaju i o saradnji sa organima nadležnim za brobu protiv organizovanog kriminala i korupcije kao što su tužilaštvo, policija i sudovi. Uspostavljanje ove saradnje nije bilo lako, jer su redovno izveštavanje i reagovanje na različite oblike kršenja prava od strane ovih institucija, kao i izostanak njihovog odgovora u određenim slučajevima, kod njih doveli do percepcije da su im organizacije građanskog društva „neprijatelji“ čiji su

39 Malići V. (2019), "Java Kundër Korrupsionit" me korrupsion deri në fyt", Zeri, 10. decembar. Dostupno na adresi: <https://zeri.info/aktuale/311428/java-kunder-korrupsionit-me-korrupsion-deri-ne-fyt/>

40 *Ibid.*

41 Razgovor br. (3) sa predstavnikom građanskog društva, 27.07.2020, Priština

42 Fana V. (2019), "Shoqëria civile nesër proteston sërish kundër Projektligjit për Financimin e Partive", Kallxo.com, 20. jun. Dostupno na adresi: <https://kallxo.com/shkurt/shoqeria-civile-neser-proteston-serish-kunder-projektligjit-per-financimin-e-partive/>

43 Kqiku A. (2019), "Zmbrapset Qeveria, bie poshtë Ligji për Financimin e Partive Politike", Zeri, 22. jun. Dostupno na adresi: <https://zeri.info/aktuale/268887/zmbrapset-qeveria-bie-poshte-ligji-per-financimin-e-partive-politike/>

44 Razgovor br. (2) sa predstavnicima građanskog društva, 12.08.2020, Priština

izveštaji o radu institucija tendenciozni⁴⁵. Ključni problemi saradnje su kašnjenje, razne komplikacije prilikom odgovaranja na zahteve organizacija za pristup informacijama, a u nekim slučajevima i odsustvo odgovora tužilaštva na javno prozivanje ovih organizacija⁴⁶. Neke organizacije su, međutim, uspostavile direktno partnerstvo sa kosovskom policijom, tužilaštvom i sudovima - i to u raznim oblastima, kao što su razmena informacija, zajedničke kampanje podizanja svesti i sl. - s tim što su istovremeno nastavile i da nadgledaju njihov rad⁴⁷. Organizacije građanskog društva su, uz to, uključene u mnoge procese, kao i u izradu zakona, i koriste svoju stručnost da daju doprinos kontinuiranom razvijanju principa dobrog upravljanja.

Percepcija organa nadležnih za borbu protiv kriminala

Predstavnici institucija različito doživljavaju rad organizacija građanskog društva na suzbijanju organizovanog kriminala i korupcije. Iako su svi jednoglasni kada je u pitanju činjenica da je građansko društvo ključni i nezamenjiv partner u postizanju zajedničkih ciljeva, izražavaju nezadovoljstvo kritikama koje im upućuju pripadnici tog sektora i smatraju da je odsustvo užeg profilisanja dovelo do nedostatka dubinskog znanja o njihovom stvarnom učinku, što za posledicu ima izveštaje koji ne oslikavaju njihov istinski rad i nanose štetu njihovom imidžu u društvu⁴⁸. Navode da su organizacije građanskog društva, osim što su u nekoliko navrata lokalnu javnost uputile u pogrešnom smeru, uz to i veoma pouzdan i verodostojan partner međunarodnih aktera koji su prisutni na terenu, što je uticalo na negativnu ocenu Kosova u raznim međunarodnim izveštajima, npr. u Izveštaju američkog Stejt departmenta o praksi vezanoj za ljudska prava⁴⁹. Pored toga, smatraju i da su organizacije u svojim analizama te izveštaje netačno tumačile, što je dovelo do pogrešne percepcije o institucijama.

Uprkos navedenim rezervama, predstavnici institucija veoma cene saradnju koju sa organizacijama građanskog društva ostvaruju u određenim oblastima. Smatraju da bi, pored korupcije, organizacije trebalo više da se angažuju na nivou zajednice, i da se usredsrede na žrtve organizovanog kriminala i korupcije i podizanje svesti među stanovništvom. Kosovska policija sa raznim organizacijama građanskog društva učestvuje u zajedničkim projektima koji uključuju i direktan rad na reintegraciji žrtava organizovanog kriminala i povećanju integriteta u institucijama. Slično mišljenje imaju i predstavnici tužilaštva. Oni smatraju da organizacije građanskog društva, time što redovno pružaju značajne informacije, igraju važnu ulogu jer pružaju pomoć pri podnošenju tužbi, čime doprinose tome da predmeti korupcije dobiju svoj epilog⁵⁰. Međutim, predstavnici tužilaštva su se susretali i sa slučajevima kada organizacije nisu dobro razumele fenomen korupcije, što je dovelo do nekoliko predmeta koji nisu bili vredni istrage i koji su im nepotrebno povećali obim posla. Pozdravljaju saradnju kada je reč o sprovođenju različitih kampanja kojima se objašnjava šta su korupcija i organizovani kriminal i koja je uloga tužilaštva u vezi sa njima⁵¹.

45 Razgovor br. (3) sa predstavnikom građanskog društva, 27.07.2020, Priština

46 Razgovor br. (9) sa predstavnicima građanskog društva, 20.07.2020, Priština

47 Razgovor br. (2) sa predstavnicima građanskog društva, 12.08.2020, Priština

48 Fokusna grupa sa predstavnicima državnih organa, 26.08.2020, Priština

49 *Ibid.*

50 *Ibid.*

51 *Ibid.*

Predstavnici institucija zaključuju da bi organizacije građanskog društva trebalo da izvrše procenu svojih kapaciteta i da profilisanjem povećaju svoj stepen stručnosti kada je reč o korupciji i organizovanom kriminalu. U tom pogledu, međutim, smatraju da bi organizacije, bez obzira na to što njihov rad doprinosi internom preispitivanju stvari u okviru institucija i dovodi do većih kapaciteta i boljeg učinka, u obzir trebalo da uzmu i mogućnosti institucija kada je reč o povećanju kapaciteta⁵².

Zaključci

Ova studija pokazuje da organizacije građanskog društva i mediji na Kosovu, uopšteno gledano, imaju dovoljne i adekvatne kapacitete za upravljanje projektima i njihovo sprovođenje u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. Ipak, budući da projekti koji se sprovode zavise uglavnom od sredstava i interesovanja donatora, broj organizacija specijalizovanih za ovu oblast je veoma mali. S druge strane, organizacije su nezavisne u svom radu i aktivno se zalažu za bolji institucionalni učinak na terenu, dok su neke u svoje statute unele čak i zabranu mogućnosti pristupanja javnim sredstvima.

Vredi napomenuti da organizacije nisu bile izlagane nikakvim direktnim rizicima zbog svog rada na terenu, ali da je medijski sektor ranjiviji i da se suočava sa čestim pretnjama građana i funkcionerima koji napadaju njihov rad.

Plodonosna međusona saradnja - za koju je primer inicijativa iz 2019. godine, kada se ovaj sektor usprotivio usvajanju izmenjenog Zakona o finansiranju političkih stranaka - dovela je do velike mobilizacije građana. Saradnja organizacija i državnih institucija ocenjuje se kao dobra, iako je put ka njoj bio veoma težak. Neke kosovske organizacije su članice regionalnih i međunarodnih mreža za borbu protiv organizovanog kriminala.

Predstavnici institucija izrazili su kritike na račun rada organizacija građanskog društva koje deluju u oblasti borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, navodeći da nisu adekvatno profilisane i da ne znaju dovoljno o učinku državnih institucija. Uz to, smatraju i da su ove organizacije uticale na negativnu ocenu Kosova u raznim međunarodnim izveštajima. Ipak, akteri iz državnih institucija sugerišu da bi organizacije, pored korupcije, trebalo da se angažuju i na nivou zajednice, i to tako što će se usredsrediti na žrtve organizovanog kriminala i korupcije i podizanje svesti među građanima.

---

52 *Ibid.*

Organizacije građanskog društva koje se bave organizovanim kriminalom i korupcijom moraju da obezbede sebi mogućnost da na dosledan način pokrivaju ove teme, tako što će uspostaviti održive programe, usko se profilisati i izbegavati površno i kratkoročno angažovanje na različitim temama koje se baziraju na projektima;

Organizacije građanskog društva bi trebalo da povećaju broj zajedničkih inicijativa i da sa nacionalnim i regionalnim organizacijama, mrežama i/ili platformama sprovedu zajedničke aktivnosti u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije;

Organizacije bi trebalo da sprovedu temeljnu procenu potreba građanskog sektora i da te nalaze predoče donatorima kako bi im ovi obezbedili sredstva na osnovu njihovih stvarnih potreba; s druge strane, donatorska zajednica bi trebalo da dizajnira projekte na osnovu stvarnih potreba organizacija koje se bore protiv korupcije i organizovanog kriminala;

Organizacije građanskog društva bi trebalo da povećaju svoje istraživačke kapacitete na polju borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije, te je neophodan veći broj obuka kako bi se obezbedila specijalizacija odabranog osoblja;

U saradnji sa međunarodnim donatorima, državne institucije bi trebalo da pruže veću pomoć organizacijama koje se bore protiv organizovanog kriminala i pružaju podršku žrtvama korupcije, kako bi im se pomoglo da unaprede svoj stepen stručnosti i stabilizuju situaciju vezanu za prostor u kome rade;

Mediji bi trebalo više da se bave dubinskim i detaljnim istraživanjem tema koje obuhvataju organizovani kriminal i korupciju, dok bi institucije vladavine prava organizacijama morale da omoguće lakši pristup podacima vezanim za ove pojave, kako bi im olakšale praćenje i istraživanje te vrste predmeta;

Institucije bi medijima koji se bave korupcijom i organizovanim kriminalom trebalo da obezbede jače mere bezbednosti, i da se više usredsrede na eliminisanje političkog uticaja na cenzurisane onoga što se objavljuje u vezi sa ovim temama.

Ahmeti, A (2018), *"PRESIONI I PAFUND: Raportimi imediatetë Kosovës për krimin e organizuar dhe korrupsionin"*, BIRN, Priština, Kosovo
Ahmeti, A (2018), *"PRESIONI I PAFUND: Raportimi imediatetë Kosovës për krimin e organizuar dhe korrupsionin"*, BIRN, Priština, Kosovo

Ustav Republike Kosovo. Dostupno na adresi: http://www.kuvendikosoves.org/Uploads/Data/Files/6/KushtetutaeRepublikesseKosoves_nJ4SXNnEAT.pdf

Fana V. (2019), *"Shoqëria civile nesër proteston sërish kundër Projektligjit për Financimin e Partive"*, Kallxo.com, Priština, Kosovo, dostupno na adresi: <https://kallxo.com/shkurt/shoqeria-civile-neser-proteston-serish-kunder-projektligjit-per-financimin-e-partive/>

Fokusna grupa sa predstavnicima državnih organa, 26.08.2020, Priština

Vlada Kosova - Kancelarija predsednika vlade / Kancelarija za dobro upravljanje (2019). *Vladina strategija za saradnju sa građanskim društvom 2019-2023*, Priština 2019, str. 12. Dostupno na: http://www.civikos.net/repository/docs/Strategy_eng_291507.pdf

Hodža, T. (2016), *"Kosovski indeks građanskog društva 2016"*, KCSF, Priština, Kosovo

Razgovor br. (2) sa predstavnicima građanskog društva, 12.08.2020, Priština

Razgovor br. (3) sa predstavnikom građanskog društva, 27.07.2020, Priština

Razgovor br. (4) sa predstavnicima građanskog društva, 21.07.2020, Priština

Razgovor br. (5) sa predstavnicima građanskog društva, 7.07.2020, Priština

Razgovor br. (6) sa predstavnikom građanskog društva, 10.07.2020, Priština

Razgovor br. (7) sa predstavnicima građanskog društva, 25.08.2020, Priština

Razgovor br. (8) sa predstavnikom građanskog društva, 14.07.2020, Priština

Razgovor br. (9) sa predstavnicima građanskog društva, 20.07.2020, Priština

Koha.Net (2018). *"Presidenca ia kthen në rishqyrtim Kuvendit ligjin për OJQ-të"*, Koha.Net, dostupno na adresi: <https://www.koha.net/arberi/130623/presidenca-ia-kthen-ne-rishqyrtim-kuvendit-ligjin-per-ojq-te/>

Kqiku A. (2019), *"Zmbrapset Qeveria, bie poshtë Ligji për Financimin e Partive Politike"*, Zeri, Priština, Kosovo, dostupno na adresi: <https://zeri.info/aktuale/268887/zmbrapset-qeveria-bie-poshte-ligji-per-financimin-e-partive-politike/>

Zakon br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije, br. 11/24. april 2019. godine. Dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=19055>

Malići V. (2019), *"Java Kundë rKorrupsionit" me korrupsion deri në fyt"*, Zeri, Priština, Kosovo, dostupno na adresi: <https://zeri.info/aktuale/311428/java-kunder-korrupsionit-me-korrupsion-deri-ne-fyt/>

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Kosovo (2018). *Državna strategija i akcioni plan za borbu protiv organizovanog kriminala*. Dostupno na adresi: <https://mpb.rks-gov.net/Uploads/Documents/Pdf/EN/48/STATE%20STRATEGY%20AND%20ACTION%20PLAN%20AGAINST%20ORGANIZED%20CRIME%202018%20%E2%80%93%202022.pdf>

Uredba (GRK) br. 05/2016 o minimalnim standardima za postupak javnih konsultacija. Dostupno na adresi: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15036>

Šefkiu, A. (2018). *"Fati i Ligjit për OJQ-të mbetet në duart e deputetëve"*, Kallxo.com, dostupno na adresi: <https://kallxo.com/shkurt/fati-i-ligjit-per-ojq-te-mbetet-ne-duart-e-deputeteve/>

An abstract graphic composed of blue lines and white circular nodes, resembling a circuit board or a network diagram. The lines are of varying thickness and connect the nodes in a complex, non-linear pattern. The nodes are small white circles with blue outlines. The overall style is clean and modern, with a focus on geometric shapes and connectivity.

Crna Gora

Autorke: **Dina Bajramspahić, Dragana Jaćimović**

Organizovani kriminal i korupcija su prisutni u svim zemljama zapadnog Balkana. Budući daje u Crnoj Gori jedna stranka provela na vlasti skoro 30 godina, i da je ta vlast u Izveštaju Fridom Hausa za 2020. godinu ocenjena kao prelazni ili hibridni režim¹, nije ni čudo što se ubrojnim međunarodnim i domaćim izveštajima navodi da takvo političko okruženje nije doprinelo borbi protiv organizovanog kriminala. Iako mala, Crna Gora je poznata kao državu kojoj je eskalirao rat između kokainskih klanova², u kojoj su novinari-istraživači izloženi napadima, i kao zemlja koja, kada se radi o organizovanom kriminalu, ima ozbiljan problem³. Građanske organizacije su u Crnoj Gori prepoznate kao veoma važan deo društva, ali su vlasti često imale običaj da one koje su se kritički odnosile prema postojećim problemima nazivaju „neprijateljima države“⁴.

Ova analiza je rezultat kvalitativnog istraživanja čiji je cilj da se prikaže delovanje organizacija građanskog društva u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala. Kako Crna Gora nije velika zemlja, ni broj organizacija koje se bave ovim temama nije veliki. Zbog toga su u istraživanje uključene i organizacije čiji je spektar rada na polju borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala mnogo širi, ali čije su aktivnosti direktno ili indirektno usmerene na suzbijanje protiv ovih pojava. Broj organizacija koje se bave striktno organizovanim kriminalom veoma je mali, što je tako - između ostalog - i zbog složenosti i osetljivosti same teme. Profili organizacija obuhvaćenih istraživanjem uključuju one koje se protiv organizovanog kriminala i korupcije bore sprovođenjem nadzora (*watchdog*), koje se bave istraživačkim novinarstvom i prevencijom kriminala, kao i one koje pružaju podršku žrtvama i angažuju se u oblasti obrazovanja. Istraživački tim Instituta Alternativa obavio je opširne razgovore sa predstavnicima sedam takvih organizacija i utvrdio da je rad većine njih povezan sa pružanjem podrške žrtvama.

Iako je delovanje pojedinih organizacija povezano sa organizovanim kriminalom i borbom protiv njega, one organizacije koje se ne bave baš striktno time (već se bave prevencijom i pružanjem podrške žrtvama) ne doživljavaju sebe kao nekoga ko je uključen u borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala.

Situacija vezana za organizovani kriminal u Crnoj Gori veoma je složena jer ima brojnih tvrdnji da je povezan sa donosiocima odluka i visokim strukturama vlasti. Ta sprega između vlasti i kriminala zapravo je razlog za odsustvo značajnijeg napretka. Cilj građanskih organizacija koje deluju u Crnoj Gori je da borbi protiv organizovanog kriminala doprinesu prevashodno zbog toga što je reč o pitanju koje je od javnog interesa, ali i da upozori donosiocima odluka i stavi im na znanje da je tu spregu moguće otkriti⁵.

---

1 Fridom Haus, [Izveštaj o zemljama u tranziciji 2020](#)

2 OCCRP, [Krvni neprijatelji: Rat između crnogorskih kokainskih klanova buktu na Balkanu](#), 2020.

3 Gaardijan, [Organizovani kriminal u Crnoj Gori raste, a pominje se i njegova povezanost sa vlašću](#), 2018.

4 IA,CGO, CRNVO, CEMI, [Crna Gora – Lider u reformama ili refrmski simulakrum](#), 2018.

5 Razgovor, CIN

Analiza zakonskog i strateškog okvira

Prvi strateški dokument koji je Crna Gora usvojila bio je Program za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala iz 2005. godine. Kako bi se omogućila njegova delotvorna primena, usvojen je i Akcioni, a potom i Revidirani akcioni plan (2006. i 2008. godine), dok je 2007. godine osnovana Nacionalna komisija koja bi nadzirala njihovo sprovođenje, sa dva predstavnika organizacija građanskog društva među članovima. Evropska komisija je od samog početka skretala pažnju na to da „*vlasti i dalje pokazuju da nedovoljno dobro shvataju ustinsku ulogu nevladinih organizacija u demokratskom društvu, koja uključuje i kritiku rada vlade*“⁶.

Ova oblast je kasnije pokrivena Strategijom za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije za period 2010-2014. U ovom dokumentu se prepoznaje uloga građanskog društva u suzbijanju korupcije i organizovanog kriminala, ali i činjenica da se samo nekoliko njih zaista bavi ovim pojavama, tako da su efekti njihovog rada ograničeni.

Kako bi se izbeglo ponavljanje Akcionog plana za poglavlje 23, 2015. godine je odlučeno da se do daljnjeg ne pripremaju nove strategije i akcioni planovi⁷. Neke od organizacija, poput MANS-a, smatrale su da je to bila politička odluka čiji je cilj bio da se umanjí značaj ovih organizacija i uloge koju su imale u Nacionalnoj komisiji. Shodno tome, MANS se nije prijavio za učešće u radnim grupama za poglavlja 23 i 24.

Pored Godišnjeg izveštaja o napretku, Evropska komisija objavljuje i ‘non-pejper’, odnosno radni izveštaj o trenutnoj situaciji vezanoj za poglavlja 23 i 24. Ti dokumenti pokazuju na koji način organizacije građanskog društva učestvuju u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije, i prate napredak Crne Gore u toj oblasti iz godine u godinu. U nima se neprestanopominju isti problemi i daju iste primedbe, ali to - nažalost - nije dovelo do bitnijih poboljšanja⁸. Nakon osam godina sprovođenja, akcioni planovi za ova dva poglavlja su zastareli, ne odražavajući pritom nikakve potrebe za reformama. Evropska komisija, međutim, očekuje da Crna Gora, pre nego što započne s pripremom novih akcionih planova, ispuní obaveze koje se odnose na privremena merila (*benchmarks*).

U najnovijem izveštaju Evropske komisije za 2020. godinu⁹ zabeležen je određeni napredak u borbi protiv organizovanog kriminala, ali se navodi i to da Crna Gora mora da reši određene horizontalne sistemske nedostatke u krivičnom pravnom sistemu, uključujući i način na koji se sudovi bave predmetima iz oblasti organizovanog kriminala. Napredak postignut u borbi protiv korupcije ocenjen je kao ograničen i konstatovano je da postoji potreba za snažnom političkom voljom da se ovaj problem efikasno reši, kao i za aktivnim angažmanom krivičnog pravosuđa kada je reč o korupciji visokog nivoa.

I u ovom izveštaju potvrđeno je da je učešće nevladinih organizacija u radnim grupama često samo puka formalnost, i da ih nedostatak pravovremenih informacija, kao i manjak uključenosti i otvorenosti prema njihovim preporukama, sprečava da utiču na proces donošenja odluka.

6 Evropska komisija, [Izveštaj o napretku Crne gore za 2006. godinu](#)

7 Unija poslodavaca Crne Gore, [Korupcija u Crnoj Gori](#), 2016.

8 Institut Alternativa, [Prvi utisci o non-pejperu za poglavlja 23 i 24](#), jun 2020.

9 Evropska komisija, [Izveštaj o napretku Crne gore za 2020. godinu](#)

Većina organizacija koje se u Crnoj Gori bave borbom protiv organizovanog kriminala zapravo pružaju podršku njegovim žrtvama. Od sedam sa kojima smo razgovarali, samo je jedna navela da joj je glavni fokus rada baš prevencija kriminala. Dve organizacije istražuju specifične slučajeve organizovanog kriminala i korupcije, dok ih isti broj u ovom domenu deluje putem obrazovanja. Istraživanjem, praćenjem i zalaganjem za veći učinak državnih organa i bolje rezultate u borbi protiv organizovanog kriminala – što se, sve zajedno, smatra nadzornim (*watchdog*) aktivnostima – bave se tri organizacije. Imajući u vidu da većina građanskih organizacija u Crnoj Gori pokriva nekoliko tema, i da deluje u različitim oblastima, gotovo nijedna ne sprovodi samo jednu aktivnost, već ih u svom radu kombinuje nekoliko. Broj organizacija koje svoj rad doživljavaju kao preventivan jednak je broju onih koje ih smatraju kombinacijom konvencionalnog i restorativnog odgovora (represija i prevencija). Svi ovi oblici borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije sprovode se svakodnevno.

Kada je reč o oblastima organizovanog kriminala u kojima su crnogorske organizacije najaktivnije, odgovori se razlikuju od jedne organizacije do druge u zavisnosti od aktivnosti kojima su najviše posvećene. Kako same kažu, nevladine organizacije u Crnoj Gori nisu specijalizovane ni za jednu posebnu oblast organizovanog kriminala, već se, u okviru svojih mogućnosti, bave svim srodnim temama. Organizacije čiji je rad usmeren na pružanje podrške žrtvama uglavnom su aktivne u domenu eksploatacije u seksualnoj industriji, eksploatacije radne snage i trgovine ljudima, uključujući prosjačenje. Neke su aktivne i u oblasti narkomanije, jer pružaju podršku korisnicima opojnih droga. Organizacije koje istražuju konkretne slučajeve korupcije i organizovanog kriminala, kao i one koje sprovode nadzorne (*watchdog*) aktivnosti bave se drogom, korupcijom povezanom sa organizovanim kriminalom, pranjem novca, trgovinom oružjem, kompjuterskim kriminalom i osnivanjem i delovanjem organizovanih kriminalnih grupa. Krijumčarenje ljudi, organizovane prevare i ilegalna eksploatacija prirodnih resursa takođe su obrađivane u člancima novinara- istraživača.

Crnogorske organizacije građanskog društva finansiraju mahom strani donatori kao što su međunarodne organizacije i fondacije, EU i različite ambasade. Neke su imale i projekte iz oblasti borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije koji su bili finansirani iz državnog budžeta.

Kada je reč o reursima, jedan od problema koji muče organizacije u Crnoj Gori - i to ne samo one koji se bore protiv organizovanog kriminala i korupcije - jeste kancelarijski prostor. Uglavnom nemaju sopstvene prostorije, pa moraju da iznajmljuju kancelarije i druge objekte koji su im neophodni za rad (npr. za skloništa).

Stručni kapaciteti za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije definitivno su problem koje bi trebalo rešiti, a isti je slučaj i sa ljudskim reursima. Jedan od predstavnika nevladinih organizacija saopštio je sledeće: „*Nažalost, nemamo mogućnosti za to da nam se jedan novinar/istraživač bavi samo jednom temom. Voleli bismo da imamo profesionalne novinare koji bi bili usko fokusirani na organizovani kriminal, jer nam je oblast delovanja trenutno veoma široka.*”¹⁰

10 Razgovor, CIN

Organizacije koje se bave borbom protiv organizovanog kriminala i korupcije u Crnoj Gori sunajčešće veoma male. Samo jedna od njih zapošljava više od 20 ljudi, s tim da nisu baš sviuključeni u te aktivnosti. Druge *watchdog* organizacije koje deluju u ovoj oblasti zapošljavaju između 6 i 10 lica. Zavisno od toga o kojoj organizaciji je reč, broj zaposlenih koji se bave organizovanim kriminalom uglavnom se kreće od jednog do pet.

Organizacije koje sprovode nadzorne (*watchdog*) aktivnosti i bave se istraživačkim novinarstvom zapošljavaju istraživače i novinare, dok kod drugih mahom rade stručnjaci pružanje podrške žrtvama. Ni u jednoj nema bivših policajaca, tužilaca ili sudija, ali se za određene aktivnosti ponekad angažuju advokati.

Poznavanje materije

Predstavnici organizacija sa kojima smo razgovarali najčešće ocenjuju svoje znanje i kapacitete neophodne za borbu protiv organizovanog kriminala kao dobre ili prosečne. Samo u jednoj organizaciji su nam rekli da odlično poznaju oblast pružanja podrške žrtvama, ali ne i organizovani kriminal u celini. Međutim, druga takva organizacija je svoje poznavanje oblasti organizovanog kriminala ocenila kao veoma loše.

Crnogorske organizacije građanskog društva dobro su upoznate sa ovlašćenjima i učinkom krivičnog sistema u borbi protiv organizovanog kriminala, i samo organizacije koje pružaju podršku žrtvama smatraju da nisu.

Pripadnici organizacija koje sprovode nadzorne (*watchdog*) aktivnosti i bave se istraživačkim novinarstvom znanje stiču uglavnom na obukama i radionicama koje za njih organizuju međunarodne organizacije kao što su npr. OCCRP, *Transparency International*, DCAF i UNDOC. Te obuke smatraju izuzetno značajnim i korisnim, posebno kada je u pitanju savladavanje novih istraživačkih tehnika. Za nove zaposlene se organizuju i redovni interni treninzi. Zaposleni svoju stručnost nadograđuju mahom na seminarima i obukama koje organizuju druge organizacije.

Praksa

Organizacije građanskog društva igraju presudnu ulogu u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije u Crnoj Gori. Uloga im je ključna i kada je reč o istraživanju i otkrivanju slučajeva kriminala koje vlasti i nadležne institucije nisu voljne da procesuiraju. Iako se koriste različitim metodama, prepoznate su kao akteri u društvu koji su otkrili neke od najvećih afera vezanih za korupciju i organizovani kriminal.

Jedan od predstavnika građanskih organizacija izjavio je sledeće: „S obzirom na veliki broj slučajeva organizovanog kriminala i korupcije koje su otkrile organizacije građanskog društva, može se zaključiti da ovaj sektor ima stručno osoblje”.¹¹

Crnogorske građanske organizacije su veoma aktivne, kako u istraživanju slabosti državnih organa u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije, tako i u radu na konkretnim krivičnim predmetima. Uz to se zalažu i za promene zakona kojima bi se unapredio rad institucija u ovoj oblasti.

Slobodan pristup informacijama od velikog je značaja za rad građanskih organizacija. Međutim, tu se situacija se pogoršava i ova oblast se navodi kao jedan od najvećih problema sa kojima se organizacije u poslednje vreme susreću. Predloženim amandmanima uvode se nova ograničenja i drastično se smanjuje transparentnost u radu institucija, što je u suprotnosti sa međunarodnim standardima. Njima se u potpunosti isključuje pristup informacijama vezanim za obaveštajni i bezbednosni sektor, kao i svim drugim podacima koje Vlada reši da označi kao poverljive. Ako ovi amandmani budu usvojeni, organizacije građanskog društva koje se bave borbom protiv organizovanog kriminala imaće problema sa pribavljanjem dokumentacije, ali i svih ostalih informacija iz ovog sektora. Ovo je u Crnoj Gori još uvek otvoreno pitanje, jer je Vlada, na zahtev organizacija građanskog društva, odgodila javnu raspravu o ovim amandmanima¹².

Važno je naglasiti i to da su crnogorske organizacije otvorene za saradnju i zajednički rad na bilo kom važnom pitanju, što se videlo u gore navedenom slučaju kada je skoro 50 organizacija zatražilo od Vlade da zaustavi usvajanje problematičnog zakona¹³.

Iako je kritički osvrt na rad institucija prva stvar koja pada na pamet u vezi sa delovanjem organizacija građanskog društva, jedna od njihovih izuzetno važnih uloga je i stavljanje na dnevni red pitanja koja najviše muče građane, kao i onih o kojima bi trebalo razgovarati kakobi se pronašla odgovarajuća rešenja. Crnogorske nevladine organizacije su izuzetno prisutne u medijima i stoga uspešno pokreću važne rasprave.

Takođe je važno napomenuti da situacija u Crnoj Gori pokazuje da su očekivanja ljudi, kadaje u pitanju nevladin sektor, ogromna, a nekad čak i nerealna. Nevladine organizacije se doživljavaju kao neko ko bi trebalo da je uvek tu, da odreaguje i pomogne u svakoj situaciji, pa čak i kad su u pitanju stvari kojima su samo institucije ovlašćene da se bave, kao npr. u slučaju zaštite i podrške u ostvarivanju prava građana. Iako država ima svoj sistem, kao i institucije - tužilaštvo i sudstvo - putem kojih bi trebalo da otkriva slučajeve organizovanog kriminala i goni kriminalce, zbog nedostatka političke volje institucija da se bave najznačajnijim predmetima, nevladine organizacije su ponekad primorane da rade i njihov posao.

Na pitanje o najuspešnijoj inicijativi koju su ove organizacije pokrenule na regionalnom ili nacionalnom nivou, intervjuisani predstavnici su dali veoma različite odgovore. Ipak, većina smatra da najuspešnije rade organizacije koje pružaju podršku žrtvama.

Na nivou države, spašavanje reke Tare - poznate pod imenom „Suza Evrope“ - od uništenja bio je jedan od najčešćih odgovora na pitanje o uspešnim inicijativama građanskih organizacija. Ove organizacije i mediji su uspešno sprečili plavljenje

---

12 Otvoreno pismo organizacija građanskog društva, dostupno na adresi: <http://bit.ly/3pi-dOGu>

13 [Skoro 50 nevladinih organizacija i medijskih kuća traži od Vlade da odustane od predloženih amandmana](#)

kanjona reke Tare i izgradnju hidroelektrane¹⁴. Iako deluje kao da se tu radilo o ekološkoj inicijativi, projekt je zapravo bio označen kao povezan s korupcijom. Podržavali su ga energetske lobije i njihovi pomagači na vlasti, dok je javni interes bio podređen privatnom¹⁵.

Još jedna uspešna akcija odnosila se na očuvanje solane u Ulcinju i poništavanje odluke da se ona ukloni kako bi se na njenom mestu izgradio turistički kompleks. U ovom projektu učestvovao je 'kontroverzni' biznismen sa jakim političkim vezama. I ovu akciju pokrenule sunevladne organizacije, mediji i lokalni aktivisti¹⁶.

Kada je reč o inicijativama koje su usko povezane sa organizovanim kriminalom ili korupcijom, većinu je pokrenula nevladina organizacija MANS. Ostale važne inicijative odnosile su se na pokretanje telefonskih SOS linija za žrtve nasilja, kršenje prava dece i slično. Intervjuisane organizacije su kao uspešnu inicijativu u regionu pomenule i BIRN-ovu istragu vezanu za projekat 'Skoplje 2014'. Troškovi novog izgleda Skoplja povećali su se sedam puta u odnosu na prvobitno planirani iznos, dok se broj spomenika i zgrada utrostručio. Ova istraga upoznala je javnost sa brojnim aferama i nepravilnostima¹⁷.

Trenutna nastojanja građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala uglavnom se ocenjuju kao pozitivna. Tri od sedam organizacija ih doživljavaju kao dobre, a dve kao prosečne. Samo jedna organizacija ih je nazvala odličnim, dok ih je jedna ocenila kao veomaslabe.

Saradnja

Što se tiče saradnje između građanskih organizacija koje se bave borbom protiv organizovanog kriminala, sve se slažu da im je međusobna saradnja na nacionalnom nivou dobra. Međutim, kada je reč o regionalnom nivou, samo je nekolicina njih pomenula članstvo ili učešće u nekoj regionalnoj mreži ili projektu posvećenim borbi protiv ove pojave, poput UNCAC-ove koalicije, OCCRP-a, *Transparency International*-a i Globalne mreže istraživačkog novinarstva. Sagovornici su pomenuli i članstvo u regionalnim inicijativama koje su posebno posvećene njihovoj glavnoj oblasti delovanja, kao što su skloništa za žrtve, mreže ženskih organizacija¹⁸, itd.

Građanske organizacije nemaju ista iskustva kada je reč o saradnji sa organima koji su ovlašćeni za borbu protiv organizovanog kriminala. Imajući u vidu delokrug rada i različite aktivnosti samih organizacija, pitanje smo podelili na saradnju sa policijom, tužilaštvom i sudovima i zatražili da je ispitanici ocene ocenama od 'veoma slaba' do 'veoma dobra'.

---

14 Durmitor, [Hronološki pregled javne kampanje „Neću baru, hoću Taru“](#)

15 Za više informacija, videti: <http://bit.ly/3og2MQL> i <http://bit.ly/2YepgHr>

16 RFE, Tužilaštvo bi trebalo da istraži slučaj solane

17 BIRN-ov istraživački članak dostupan je na adresi: <https://bit.ly/3oe4qCv>

18 [Advokati za ljudska prava](#), [WAVE](#), [ASTRA](#), itd.

Odgovori su bili različiti, u zavisnosti od toga čime se organizacija bavi. One koje su orijentisane na nadzorne (*watchdog*) aktivnosti ili istraživačko novinarstvo, ocenile su svoju saradnju s policijom, tužilaštvom i sudovima isto – kao *veoma slabu* ili *slabu*. Najviša ocena kojom su organizacije ocenile svoju saradnju sa ovim institucijama bila je *'dobra'*, kako su se izjasnile organizacije čije je delovanje usmereno pretežno na prevenciju kriminala i obrazovanje. One čije su aktivnosti povezane sa pružanjem podrške žrtvama bile su nešto pozitivnijeg mišljenja. Saradnju sa policijom ocenile su kao *dobru* ili *prosečnu*, s tužilaštvom kao *lošu*, dok su saradnju sa sudovima ocenile kao *slabu* ili *veoma slabu*.

Bilo kako bilo, crnogorske organizacije građanskog društva su u velikoj meri doprinele jačanju pravosudnog sistema. Jedan takav regionalni projekat sproveli su Institut Alternativa i Udruženje tužilaca Srbije. Glavni cilj projekta bio je da se podrži efikasan i delotvoran rad sistema krivičnog pravosuđa u Srbiji i Crnoj Gori, putem razmene iskustava u regionu i uspešnom primenom tužilačke istrage koja je uvedena novim Zakonima o krivičnom postupku¹⁹. Projekat je bio fokusiran mahom na unapređenje saradnje među relevantnim akterima u krivičnom postupku, identifikovanjem postojećih nedostataka i uspostavljanjem dobre saradnje između javnih tužilaca i policije kao glavnih aktera u pretkrivičnom postupku.

Izazovi

Nedovoljno umrežavanje navedeno je kao jedna od praznina u međusobnoj saradnji građanskih organizacija Crne Gore. Tim povodom, jedan od predstavnika nevladinih organizacija izjavio je sledeće:

„Organizacije obično imaju svoje stalne partnere, koje retko menjaju, ili su okrenute same sebi, dok su druge članice malih regionalnih mreža kojima niko drugi ne može da se pridruži”²⁰.

Kao najveću prepreku uspešnoj međusobnoj saradnji, intervjuisani pripadnici organizacija naveli su rivalstvo i projektnu orijentaciju. Aktivnosti se uglavnom sprovode kroz projekte, za koje organizacije moraju da se takmiče i bore jedna protiv druge. Za uključivanje u velike, konkretne i međunarodne projekte neophodno je prethodno iskustvo u upravljanju velikim iznosima, koje organizacije srednjeg nivoa obično nemaju.

Još jedan razlog za nedostatak saradnje između građanskih organizacija je način rada, koji se najlakše opisati rečima „od svega po malo“. Naime, iako im nedostaju kapaciteti, mnoge organizacije se bave oblastima koje nemaju veze sa njihovom misijom. Razlog za to moglobi da bude gore pomenuto takmičenje za projekte. Kao što je rekao jedan od predstavnika građanskih organizacija:

„Bez obzira na to što nevladin sektor u našoj zemlji raste, broj usko profilisanih organizacija se smanjuje, što dovodi do problema kada je reč o efikasnoj saradnji i umrežavanju zasnovanom na principima”²¹.

19 Za dodatne informacije, videti: [Šest godina tužilačke istrage u Crnoj Gori](#)

20 Razgovor, CIN

Što se tiče saradnje između organizacija građanskog društva i krivično-pravnog sistema, najveći izazov predstavlja to što je taj sistem veoma zatvoren i lišen želje da sa drugima deli informacije o svom radu.

Državne institucije ne doživljavaju građanske organizacije kao partnere i nekoga ko bi mogao da im pomogne da unaprede, kako svoj rad, tako i celokupnu situaciju u zemlji. Štaviše, ne smatraju ih ni dovoljno stručnim i kompetentnim za delovanje u oblasti korupcije i organizovanog kriminala. Institucije uglavnom ne prepoznaju doprinos građanskih organizacija. Kada su u pitanju ova dva segmenta društva, nedostatak poverenja veoma je izražen uprkos činjenici da im je misija ista.

„Institucije sistema i građansko društvo ni malo jedni drugima ne veruju, iako to, po mom mišljenju, ne bi trebalo da bude tako“²².

Saradnja postoji, ali se zasniva na onim aktivnostima koje - sporadično - zahteva neki projekat ili događaj. Predstavnici građanskih organizacija napominju i to da ih institucije nedoživljavaju kao sektor, već kao jednu ili dve grupe ljudi.

Okruženje u kojem crnogorsko građansko društvo deluje nije dovoljno bezbedno da bi pripadnici ovakvih organizacija mogli neometano da rade na borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala.

„Okruženje jednostavno nije bezbedno, odnosno onaj ko javno govori o organizovanom kriminalu i korupciji ne može da bude siguran da zbog toga neće biti izložen nekakvom kažnjavanju. Vidimo da okruženje nije bezbedno iz raznih istraživanja, ali i iz iskustava novinara koji u Crnoj Gori rade na slučajevima korupcije na visokom nivou. Mnogo je vremena prošlo od kada su te stvari objavljene, a predmeti još nisu rešeni.“²³

Što se tiče kršenja prava, crnogorske građanske organizacije i njihovi predstavnici su do sada bili izlagani nezakonitom prisluškivanju, nezakonitom prekidanju komunikacije, bušene su im gume na automobilima, a primali su i pretnje putem poruka, imejlom, indirektno i u direktnoj komunikaciji. Službenici nevladinih organizacija često su bili predmet vređanja i rušenja ugleda u javnosti, dok su im članove porodica maltretirali, otpuštali s posla, itd.

Predstavnici organizacija smatraju da je posebno važno da prođu obuku o tome kako da zaštite prikupljene podatke, računare i baze podataka, ali i kako da se nose sa gore pomenutim pretnjama. Ovo je veoma bitno i organizacijama koje pružaju podršku žrtvama, jer koriste interne baze podataka u kojima čuvaju privatne informacije o korisnicima. Obuke o kompjuterskoj zaštiti trebalo bi organizovati u kontinuitetu, ali u budžetima organizacija nažalost nema dovoljno sredstava za njihovo planiranje. S druge strane, nejasno je i odaklebi ta sredstva mogla da dođu, jer ovo pitanje kod donatora uglavnom nije na listi prioriteta.

Mnoge organizacije formalno učestvuju u radu različitih radnih grupa i tela, uključujući i radne grupe zadužene za pregovaračka poglavlja. To učešće je, međutim, u praksi neujednačeno i ne preterano opsežno, i varira od jedne do druge radne grupe. S druge strane, organizacije građanskog društva su sve vidljivije i sve

21 Razgovor, CAZAS

22 Razgovor, Defendologija

23 Razgovor, Juventas

prisutnije u medijima. Nevladinsektor u Crnoj Gori nikada nije bio aktivniji nego što je to poslednjih nekoliko godina, tako da se ponekad čini da su efekti njegovog rada prilično nesrazmerni broju projekata i trudu koji se u njih ulaže.

„Organizacije građanskog društva često nemaju dovoljno informacija, ili nemaju informacijena osnovu kojih bi mogle da daju značajan doprinos. Ili se naš rad jednostavno zanemaruje”.²⁴

Zaključak

Uopšteno gledano, broj organizacija koje smatraju da su uključene u borbu protiv organizovanog kriminala je mali. Čak i one čiji rad ima uticaja na organizovani kriminal (prevencija), ili na njegove žrtve (pružanje podrške), ne vide sebe kao nekoga ko je uključenu borbu protiv ove pojave. Uglavnom ih finansiraju međunarodni donatori. Tek nekoliko ih jedobilo sredstva od države, koja su, opet, poslužila za to da se finansiraju samo određeni projekti organizacija koje pružaju podršku žrtvama (skloništa, centri za pružanje pomoći po potrebi (*drop-in centres*), itd.). Organizacije građanskog društva su u Crnoj Gori najčešće male. Najveća među njima ima nešto više od 20 zaposlenih, dok je uobičajeno da na organizovanom kriminalu radi između jednog i pet lica.

Nijedna od ovih organizacija nije specijalizovana isključivo za jednu oblast organizovanog kriminala. Mehanizmi koji se najviše koriste su istraživanje, rad na konkretnim krivičnim predmetima i informisanje javnosti. Iako okruženje nije bezbedno za one koji se u Crnoj Gori bave ovom temom, organizacije su te koje otkrile najvažnija krivična dela ili o njima objavile članke. Što se tiče resursa, organizacije bi trebalo da povećaju broj stručnog osoblja koje radi na borbi protiv organizovanog kriminala, da reše problem iznajmljivanja kancelarijskog prostora, i da prođu obuku, posebno na temu zaštite podataka. Za učenje i sticanje novih znanja najkorisniji su treninzi koje organizuju međunarodne organizacije specijalizovane za istraživanje slučajeva organizovanog kriminala.

Problem nastaje kada predmeti stignu do institucija, jer su mnoge od njih povezane sa funkcionerima na visokim položajima. Zbog toga krivične prijave često završavaju u fiokama, gde čekaju do zastare. To je jedan od razloga što organizacije koje istražuju konkretne slučajeve ocenjuju saradnju sa krivičnopravnim sistemom kao veoma slabu. Nerazrešeni napadi na novinare i druga lica koja se bave istraživanjem u oblasti organizovanog kriminala, kao i nedostatak vladavine zakona i transparentnosti u institucijama, dodatno doprinose raskoraku između ova dva društvena aktera. Što se tiče međusobne saradnje, najveći problem je definitivno nepoverenje, i sa jedne i sa druge strane.

²⁴ Razgovor, “SOS Telefon” za žene i decu žrtve nasilja

Državni organi treba da stvore preduslove da se veći broj organizacija građanskog društva bavi istraživanjem organizovanog kriminala, a to treba da učini naročito boljom primenom Zakona o slobodnom pristupu informacija od javnog značaja.

Donatori treba da pruže veću podršku i omoguće specijalizovanje onih nevladinih organizacija koje su spremne da rade na borbi protiv organizovanog kriminala.

Organizacije građanskog društva treba da ojačaju svoje kapacitete u oblasti suzbijanja organizovanog kriminala, a posebno da povećaju broj stručnog osoblja koje se njime bavi.

Organizacije građanskog društva treba da unaprede međusobnu saradnju kako bi mogle da ostvare veći uticaj na institucije. Uz to treba da održavaju i kontinuiranu komunikaciju sa medijima, i da organizuju zajedničke akcije kako bi njihove izjave doprle do što većeg broja građana.

Državni organi treba da otkriju ko stoji iza napada na novinare i istraživače kako bi segrađanskim organizacijama omogućilo da svoj posao rade bez straha od pretnji. Na ovaj način će se podići stepen poverenja u institucije i ostvariti bolja saradnja između njih i organizacija građanskog društva.

Institucije treba da budu proaktivnije u obradi krivičnih prijava koje organizacije podnose u vezi sa organizovanim kriminalom, a predmete bi trebalo do kraja procesuirati u skladu sa zakonom.

Institucije treba da unaprede transparentnost svog rada i da građanskim organizacijama i javnosti omoguće da od njih pribavljaju informacije; ne bi trebalo da sužavaju prostor za delovanje organizacija građanskog društva i otežavaju im slobodan pristup informacijama.

Krivičnopravni sistem treba da shvati da su im organizacije građanskog društva partneri u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije.

Neophodna je bolja razmena podataka među organizacijama na nacionalnom, ali i na regionalnom nivou (organizovani kriminal na zapadnom Balkanu je, naime, prekogranične prirode), jer bi se time pomoglo da se stekne šira slika o rasprostranjenosti ovog fenomena.

Reference

Institut Alternativa, Centar za građansko obrazovanje, Centar za razvoj nevladinih organizacija i Centar za monitoring i istraživanje, (2018), dostupno na adresi: <http://bit.ly/2KJAgt5>

BIRN, 2015, Otkrivena stvarna cena projekta „Skopje 2014“, dostupno na adresi: <https://bit.ly/3oe4qCv>

Krivični zakonik Crne Gore, “Službeni list Crne Gore” br. 70/2003, 13/2004 i 47/2006, i “Službeni list Crne Gore” br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015, 44/2017 i 49/2018

Nenezić, A. i Maraš, V. (2020), Izveštaj o zemljama u tranziciji, Fridom Haus, dostupno na adresi: <http://bit.ly/2YcVFhC>

Dojčinović, S, Jovanović, B. i Đokić S. (2020), Krvni neprijatelji: Rat između crnogorskih kokainskih klanova besni na Balkanu, OCCRP, 5. maj, dostupno na adresi: <http://bit.ly/3c2Z0YG>

Walker, S. (2018), *Organizovani kriminal u Crnoj Gori raste, a pominje se i njegova veza sa vlašću*, Gardijan, 10. maja, dostupno na adresi: <http://bit.ly/2Nqteug>

Evropska komisija, Izveštaj o napretku Crne Gore za 2006. godinu, dostupan na adresi: <https://bit.ly/2Y9EM7c>

Evropska komisija, Izveštaj o napretku Crne Gore za 2020. godinu, dostupan na adresi: <https://bit.ly/3mRZmTA>

Unija poslodavaca Crne Gore, 2016, *Korupcija u Crnoj Gori*, dostupno na adresi: <https://bit.ly/3phtNVt>

Bajramspahić, D. (2020), Prvi utisci o non-pejperu za poglavlja 23 i 24, Institut Alternativa, 12. jun, dostupno na adresi: <http://bit.ly/36cf5HP>

Durmitor, (2011), Hronologija kampanje „Neću baru, hoću Taru“, dostupno na adresi: <http://bit.ly/2KJASPP>

Radio Slobodna Evropa, (2015), Tužilac da ispita slučaj „Solana“, dostupno na adresi: <http://bit.ly/3iKgk5X>

Spisak obavljenih razgovora:

Razgovor br. 1: MANS - Mreža za afirmaciju nevladinog sektora, razgovor vođen 21. jula 2020. godine

Razgovor br. 2: Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore, razgovor vođen 21. jula 2020. godine

Razgovor br. 3: Sigurna ženska kuća, razgovor vođen 21. jula 2020. godine

Razgovor br. 4: „SOS telefon“ za žene i decu žrtve nasilja - Nikšić, razgovor vođen 22. jula 2020. godine

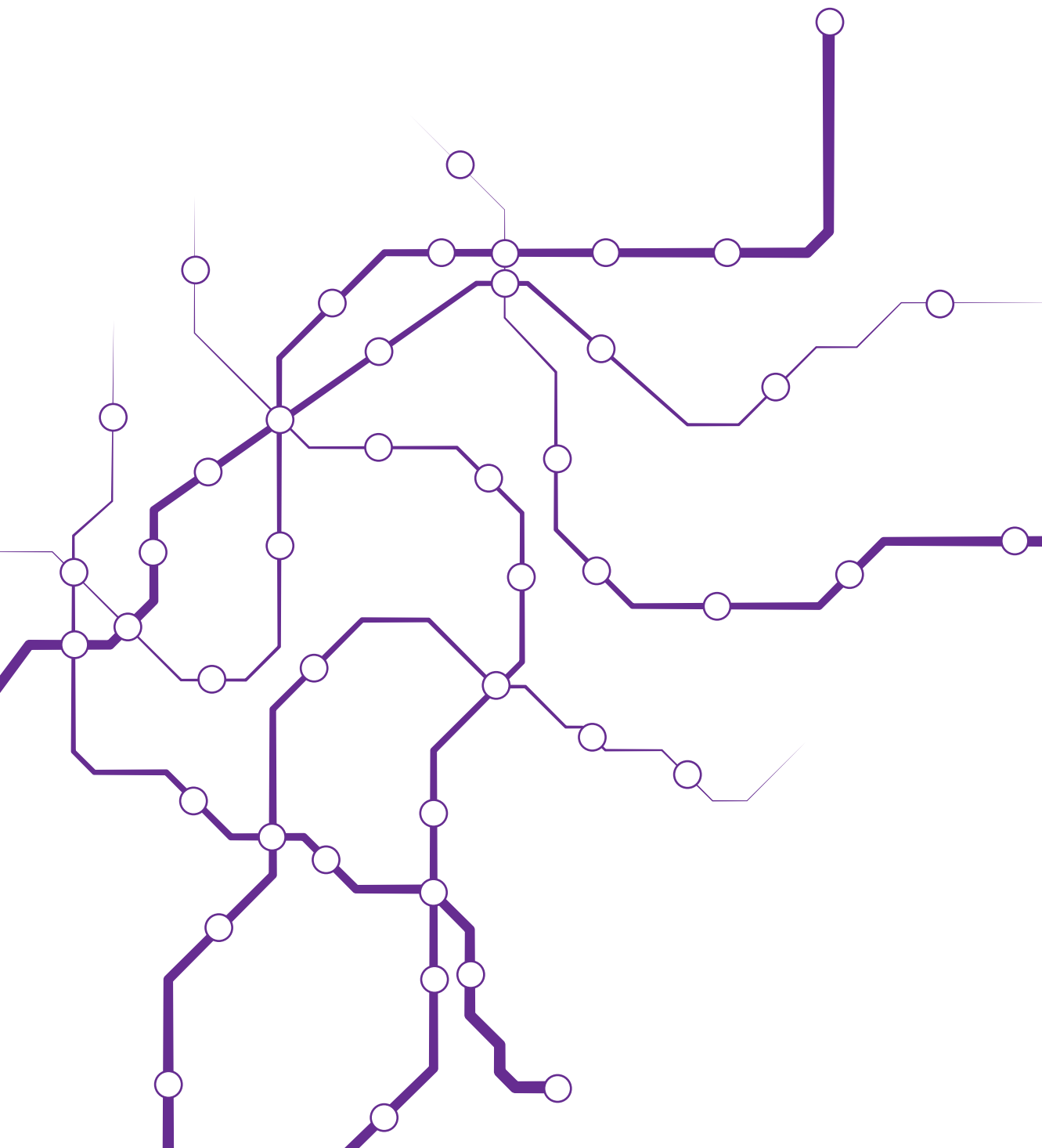
Razgovor br. 5: Juventas, razgovor vođen 30. jula 2020. godine

Razgovor br. 6: Defendološki centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Crne Gore, razgovor vođen 29. jula 2020. godine

Razgovor br. 7: CAZAS, razgovor vođen 22. jula 2020. godine

Severna Makedonija

Autorka: **Magdalena Lembovska**

U ovoj studiji ćemo predstaviti nastojanja organizacija građanskog društva vezana za pitanja organizovanog kriminala u Severnoj Makedoniji i mapirati glavne uloge koje one igraju u borbi protiv ovog fenomena, njihove postojeće resurse, znanja i kapacitete, kao i njihovu međusobnu i međusektorsku saradnju. Uz to ćemo navesti i glavne izazove sa kojima se susreću u borbi protiv ovog oblika kriminala.

Analiza se oslanja na redovno i terensko istraživanje, a obuhvata i uvid u zakonske propise i strateška dokumenta kojima se uređuje rad građanskog društva, izveštaje lokalnih i međunarodnih organizacija, elektronskim i telefonskim putem obavljene razgovore, kao i pregled internet stranica nacionalnih organizacija građanskog društva. Održane su i konsultacije sa predstavnicima krivičnog pravnog sistema.

Analiza pokazuje da su organizacije koje deluju u Severnoj Makedoniji bile izuzetno zainteresovane za rešavanje problema korupcije, dok borba protiv organizovanog kriminala nije bila toliko popularna tema. Delovanje ovih organizacija je u velikoj meri strukturirano tako da potpomaže proces integracije u Evropsku uniju, posebno u delu koji se odnosi na poglavlje 23. One obično preuzimaju ulogu tela koje vrše nadzor (*watchdog* aktivnosti), a bave se i izgradnjom kapaciteta i pružanjem podrške žrtvama. Međutim, finansijska održivost predstavlja ozbiljan izazov za ovaj sektor, jer utiče na kapacitete i stepen specijalizacije organizacija i podstiče takmičenje na uštrb međusobne saradnje. Saradnja sa organima krivičnog pravosuđa nije dobra, i to ne samo zbog nedostatka tradicije i poverenja, već i zbog nedovoljnog razumevanja toga koje su uloge i odgovornosti državnih i nedržavnih aktera.

Na kraju teksta autor nudi niz preporuka organizacijama građanskog društva, državnim institucijama i donatorskoj zajednici, usmerene ka povećanju kapaciteta organizacija, unapređenju mogućnosti umrežavanja i boljem pristupu rešavanju problema organizovanog kriminala.

Budući da je jedan od glavnih ciljeva ove studije da mapira i analizira angažovanost građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala, u njoj neće biti dat sveobuhvatan pregled svih aktivnosti organizacija građanskog društva u Severnoj Makedoniji. Cilj je jednostavno da se najbolja praksa i najurgentniji problemi predstave kako bi se predložile preporuke. Na upitnik je odgovorio relativno mali broj organizacija, delom i zbog toga što neke od njih, bez obzira na to što pružaju socijalne usluge ranjivim grupama i sprovode obrazovne aktivnosti, sebe ipak ne smatraju organizacijama „koje se bave organizovanim kriminalom“. To ukazuje na nepostojanje svesti o ulozi organizacija građanskog društva u ovoj oblasti, kao i na rašireno verovanje da je organizovani kriminal „stvar države“.

Građansko društvo u Severnoj Makedoniji je dinamično i raznoliko, i kao takvo bi trebalo da igra važnu ulogu u borbi protiv organizovanog kriminala. U toj borbi, organizacije građanskog društva mogu da imaju različite uloge: da nadgledaju rad institucija i njihove rezultate u borbi protiv organizovanog kriminala, da doprinose kreiranju politike, istražuju i analiziraju konkretne slučajeve, kao i da učestvuju u sprečavanju organizovanog kriminala i pružanju pravnih i socijalnih usluga njegovim žrtvama.

Da bi se definisalo okruženje u kojem ove organizacije deluju, studija započinje zakonskim i strateškim resursima koji su im na raspolaganju, a koji se analiziraju i povezuju sa kapacitetima i znanjem neophodnim za bavljenje problemom organizovanog kriminala. Pored toga, u studiji se navode primeri trenutnih nastojanja i uspešnih inicijativa građanskog sektora koje pokazuju šta se do danas radilo na nacionalnom nivou. Analizira se i saradnja ovih organizacija sa institucijama krivično-pravnog sistema, kao i saradnja među samim organizacijama. Perspektiva institucija opisana je u posebnom odeljku. Posebna pažnja posvećena je utvrđivanju izazova kako bi se ponudile praktične i primenjive preporuke za unapređenje angažmana građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala.

Analiza je sprovedena korišćenjem redovnog i terenskog istraživanja. Bavi se pravnim i strateškim dokumentima kojima se uređuje rad građanskog društva, izveštajima nacionalnih i međunarodnih organizacija, kao i drugom dokumentacijom. Uz pomoć internet upitnika obavljeno je pet intervjua, kao i dva polu-strukturirana razgovora licem u lice. Gde god nije bilo moguće obaviti razgovor sa predstavnicima, autor je konsultovao upitnike o profilima odabranih organizacija koje se bave različitim aspektima organizovanog kriminala, kao i njihove internet stranice. Održan je i jedan razgovor licem u lice sa predstavnicima krivičnog sistema.

Analiza zakonskog i strateškog okvira

Sloboda udruživanja radi ostvarivanja i zaštite političkih, ekonomskih, socijalnih, kulturnih i drugih prava/uverenja građana zagarantovana je Ustavom Republike Severne Makedonije¹. Građanima je dozvoljeno da slobodno osnivaju udruženja, da im se pridružuju i da ih napuštaju. Ova oblast je detaljnije uređena Zakonom o udruženjima i fondacijama iz 2010. godine².

Prema Centralnom registru, 2018. godine je postojalo skoro 9.000 registrovanih organizacija građanskog društva (od toga su 8.780 bila udruženja, a 144 fondacije). Aktivnih je bilo gotovo 6.000, sa približno 2.000 zaposlenih³.

1 Ustav Republike Severne Makedonije, član 20.

2 Zakon o udruženjima i fondacijama, Službeni glasnik Republike Severne Makedonije br. 52/2010, 135/2011 i 55/2016

3 *Ibid.*

Kancelarija za saradnju sa građanskim društvom, koja deluje u okviru Generalnog sekretarijata Vlade, postoji od 2004. godine. Vlada ima i Strategiju za saradnju sa građanskim društvom (2018-2020), koja ima odgovarajući Akcioni plan⁴ i predstavlja nastavak prethodnih sličnih strategija (2012-2017, 2007-2011). Sadrži tri strateška cilja: 1) normativni, institucionalni i finansijski okvir za razvoj građanskog društva; 2) demokratizacija, aktivno učešće građanskog društva u kreiranju politika i praćenju njihove primene, posebno kada je reč o procesu evropskih integracija; i 3) građansko društvo kao akter u društveno-ekonomskom razvoju. Tu je i Zbornik dobre prakse za učešće građanskog društva u donošenju politika⁵, kao i Zbornik dobre prakse za finansijsku podršku organizacijama građanskog društva⁶.

Vlada je 2018. godine formirala Savet za saradnju i razvoj građanskog društva, kao svoje savetodavno telo koje se sastoji od predstavnika organizacija građanskog društva i državnih institucija, i koje se bavi širokim spektrom pitanja. Borba protiv organizovanog kriminala se izričito ne navodi ni u jednom dokumentu Saveta, ali ona može da se smatra temom koja obuhvata mnoge oblasti i koja je usko povezana sa demokratijom i vladavinom prava, ljudskim pravima, evropskim integracijama, kao i omladinom i socijalnom zaštitom.

Sve u svemu, može se zaključiti da organizacijama građanskog društva koje žele da se bave organizovanim kriminalom nikakve prepreke ne stoje na putu. U izveštaju Evropske komisije o napretku za 2020. godinu navodi se da je „građansko društvo i dalje aktivno, i da igra ključnu ulogu u utvrđivanju politika i donošenju odluka“⁷. Međutim, Evropska komisija napominje i to da su „neophodni dalji naponi kako bi se obezbedio proces konsultacija koji bi bio smisleniji i pravovremeniji“⁸.

Nezavisne studije su okruženje za razvoj građanskog društva u 2019. godini ocenile kao „relativno povoljno“, jer su „osnovne slobode udruživanja, okupljanja i izražavanja bile zakonom zagarantovane i, uopšteno gledano, zaštićene i uživane u praksi“⁹.

Resursi

U prošlosti se borba protiv organizovanog kriminala smatrala suverenim pravom države, ali su organizacije građanskog društva tokom godina pokazale sve veću specijalizaciju, zainteresovanost i rezultate u ovoj oblasti.

Većina organizacija građanskog društva koje se u Severnoj Makedoniji bave problemima organizovanog kriminala i korupcije, preuzele su ulogu nadzornih tela (*watchdog* aktivnosti), odnosno prihvatile se istraživanja, praćenja i zagovaranja boljeg rada i

4 Dostupno na adresi: https://www.nvosorabotka.gov.mk/sites/default/files/dokumenti/Akciski_plan2018-2020usvoen9102018.pdf

5 Službeni glasnik br. 99/2011

6 Službeni glasnik br. 130/2007

7 Evropska komisija, „Izveštaj o Severnoj Makedoniji za 2020. godinu“, Brisel, oktobar 2020.

godine. Dostupno na adresi: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

8 *Ibid.*

9 Ogenovska, Simona. „Monitoring Matrix o obezbeđivanju okruženja povoljnog za razvoj građanskog društva. Izveštaj o Severnoj Makedoniji za 2019. godinu“, Makedonski centar za međunarodnu saradnju i Balkanska mreža za razvoj građanskog društva, Skoplje, 2020.

rezultata u borbi protiv organizovanog kriminala. Korupcija povezana sa organizovanim kriminalom i zloupotreba službenog položaja nesumnjivo su 'vruće' teme koje zanimaju makedonske organizacije. Međutim, postoje i one koje se bave krijumčarenjem migranata i trgovinom ljudima, eksploatacijom prirodnih resursa, finansijskim kriminalom i sl.

Većina organizacija ima od jednog i pet zaposlenih koji se bave temama vezanim za organizovani kriminal, bez obzira na to da li je reč o manjim (sa 1 do 5 službenika) ili srednjim organizacijama (sa 6-10). Većina organizacija ima širi spektar delovanja, u koji spada i borba protiv organizovanog kriminala i/ili korupcije. Što se tiče profila zaposlenih, to su uglavnom istraživači i pravnici, ali ima i novinara, kao i ljudi koji se bave pružanjem socijalne podrške.

S obzirom na to da su pitanja organizovanog kriminala usko povezana sa pravnom profesijom, ovo je jedna od oblasti u kojoj se – kada je reč o aktivnostima građanskog društva - primećuje veći angažman akademske zajednice, odnosno ljudi sa univerziteta (profesora i asistenata). Oni često učestvuju u izgradnji kapaciteta i rade na obrazovanju advokata, tužilaca i drugih profesionalaca.

Organizacijama građanskog društva je dozvoljeno da primaju sredstva iz stranih i lokalnih javnih i privatnih izvora, kao i da se bave privrednom delatnošću kako bi sebi obezbedile sredstva neophodna za rad. Međutim, većina ih ipak zavisi od stranih finansijera, odnosno od bilateralnih donatora (ambasada) i međunarodnih organizacija. Kao jedini privatni donator pominje se Fondacija otvoreno društvo-Makedonija. Pored ovoga, određene organizacije naplaćuju članarinu, ali to su to obično mali, prilično simbolični iznosi.

Nedostatak sredstava za rešavanje problema organizovanog kriminala doprineo je odsustvu specijalizacije i zauzimanja strateškog pristupa u borbi protiv tog fenomena. Neki od sagovornika ističu rizik toga što se rukovodstvo prilagođava potrebama, stavovima i gledištima donatorskih organizacija, čime podriiva nezavisnost sopstvenih organizacija. Ima naznaka da finansije utiču i na čest odlazak zaposlenih, koji tada moraju da se zamenjuju novim.

Vlasti su prepoznale značaj finansijske održivosti i nastojale da reformišu sistem finansiranja građanskog društva od strane države. Nekoliko organizacija je rešavanju problema doprinelo praćenjem stanja, analizom i davanjem preporuka¹⁰. Međutim, postoji određena zabrinutost u vezi sa državnim finansiranjem aktivnosti praćenja stanja, posebno kada je reč o praćenju i otkrivanju mogućih zloupotreba od strane državnih aktera. Organizacije bi trebalo da budu potpuno nezavisne u istraživanju i analiziranju takvih slučajeva, za šta je finansijska nezavisnost od presudnog značaja.

---

10 Videti: Makedonski centar za međunarodnu saradnju, „Održavo građansko društvo – Finansiranje organizacija građanskog društva od strane države”, 2018-2021, <https://www.otcetnigo.mk/> Fondacija otvoreno društvo-Makedonija je, u okviru saradnje uspostavljene sa Kancelarijom za saradnju sa građanskim društvom i Savetom za saradnju sa građanskim, sačinila analizu i dala preporuke (koje je Vlada usvojila 24. novembra 2020. godine). Dostupno na adresi: <https://fosm.mk/current-project/prifateni-preporakite-koi-pridonesuvaat-vo-unapreduvanje-na-okolinata-vo-koja-raboti-go/>

Poznavanje materije

Kada je reč o poznavanju organizovanog kriminala, samoprocena pokazuje da je tek mali broj organizacija stekao neophodnu stručnost u oblastima za koje su specijalizovane. Uopšteno gledano, organizacije su manje upoznate sa „velikom slikom“, odnosno sa time za šta je krivičnopravni sistem trenutno odgovoran kada je reč o borbi protiv organizovanog kriminala i kakav mu je učinak.

Zaposleni u organizacijama građanskog društva unapređuju svoje znanje učešćem na regionalnim i međunarodnim konferencijama i obukama na temu onoga čime se bave, ali i praćenjem promena u zakonodavstvu i politici. Razmena znanja je prepoznata kao najbolja praksa, uključujući internu, tj. prenošenjem znanja unutar organizacije, ali i eksternu, tj. pohađanjem obuka i saradnjom sa međunarodnim partnerima. Na primer, sagovornik iz Instituta za demokratiju „Societas Civilis“ naglasio je da je njegova organizacija imala velike koristi od članstva u mreži SELDI¹¹.

Praksa

Građansko društvo je u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije prepoznato kao presudno – dakle, kao korektivni mehanizam i neko ko nadzire rad državnih institucija (*watchdog*), ali i kao partner u borbi sa gore navedenim pojavama. Međutim, nastojanja građanskog društva da se bavi borbom protiv organizovanog kriminala i korupcije na visokom nivou ocenjena su kao „prosečna“, dok su razlozi koji su za to navedeni, između ostalog, nedovoljni kapaciteti i nedostatak zainteresovanosti za rešavanje određenih problema. Bez obzira na sve ovo, primećuje se trend povećanja stepena angažovanosti građanskog sektora u borbi protiv organizovanog kriminala.

Na osnovu redovnog i terenskog istraživanja raspoloživih mehanizama i načina rada, primećuje se da ima više aktivnosti koje se bave problemima korupcije nego onih koje se tiču organizovanog kriminala. Uobičajena praksa obuhvata: 1) specijalizaciju za uže aspekte korupcije¹²; 2) istraživanje zarobljavanja države kao vida sistemske korupcije u politici¹³; praćenje rada krivično-pravnih institucija ili nadzornih tela; i 3) zajedničke preporuke, zagovaranje i uticanje na proces donošenja politika¹⁴.

---

11 SELDI je skraćena za *Liderstvo jugoistočne Evrope za razvoj i integritet*. Reč je o koaliciji 39 organizacija građanskog društva i agencija za borbu protiv korupcije iz jugoistočne Evrope kojima je zajednički cilj da doprinesu dinamičnom građanskom društvu u regionu koje je sposobno da učestvuje u javnim raspravama i da utiče na postupke utvrđivanja politika i donošenja odluka u oblasti borbe protiv korupcije i dobrog upravljanja. Za dodatne informacije pogledati: <https://seldi.net/>

12 Na primer, praćenje javnih nabavki (Centar za građanske komunikacije) ili upravljanja javnim preduzećima (Institut za demokratiju „Societas Civilis“)

13 Na primer, istraživanje veza između zauzimanja države i radikalizacije (EUROTHINK), izrada Indeksa skrivene ekonomije (Centar za istraživanje i donošenje politika) ili razgolićivanje projekta „Skoplje 2014“ i ukazivanje na postojanje sistemske korupcije u svim granama vlasti (*Transparency International-Makedonija*).

14 Primer: Platforma za borbu organizacija građanskog društva protiv korupcije

Što se tiče organizovanog kriminala, najvidljiviji segment rada organizacija građanskog društva je podrška žrtvama ove vrste kriminala i korupcije. One pružaju besplatnu pravnu pomoć i socijalnu podršku - na primer, vode skloništa za žrtve trgovine ljudima i seksualnog iskorišćavanja¹⁵, opslužuju telefonsku SOS liniju¹⁶, nude besplatnu pravnu pomoć žrtvama organizovanog kriminala tokom trajanja krivičnog postupka¹⁷, pružaju zaštitu uzbunjivačima¹⁸ i sl.

Uz to, bave se i analizom i/ili istraživanjem konkretnih krivičnih dela. To se obično radi putem istraživačkog novinarstva¹⁹, ili praćenjem suđenja koja se vode za dela organizovanog kriminala²⁰.

Jedna od manje razvijenih uloga organizacija građanskog društva u Severnoj Makedoniji je pružanje podrške zajednicama, kako bi se lica koja su sklona kriminalu sprečila u tome da mu se odaju. Ovde je, dakle, reč o prevenciji.

Saradnja

Kada je reč o borbi protiv organizovanog kriminala, međusobna saradnja organizacija građanskog društva kreće se od dobre do odlične. Organizacije su, međutim, svesne mnogih izazova koji tu saradnju koče, uključujući isključivanje iz određenih inicijativa i nedostatak razmene informacija ili konsolidovanog rada na zajedničkim inicijativama, čak i onda kada imaju dovoljno kapaciteta i stručnosti da daju svoj doprinos.

Razlozi za nedostatak ove saradnje su različiti. Oni koji se najčešće javljaju su međusobno takmičenje²¹ i nedovoljno poznavanje i razumevanje rada, rezultata i potencijala svake organizacije ponaosob. Saradnja je često ograničena na konkretne projekte i zavisi od podrške donatora. Finansijska zavisnost je dovela do odsustva specijalizacije, što organizacije dodatno slabi. Ne smatraju se poželjnim partnerima za konkretne aktivnosti, a kao jedna od prepreka za saradnju utvrđena je i motivaciona divergencija.

Kao što je objasnio jedan naš sagovornik,

„Saradnja jača kada postoji zajednička pretnja, kao što je to bio pritisak kojem je građansko društvo bilo izloženo 2015. godine. Međutim, organizacije koje rade na donošenju politika su nakon promene vlasti usvojile individualni pristup, tako da saradnju i umrežavanje više ne smatraju bitnim aspektima svog rada.“

Uz to, nema saradnje između različitih vrsta organizacija građanskog društva, npr. *think tankova*, nevladinih organizacija koje deluju u okviru određenih zajednica i profesionalnih udruženja.

15 Open Gate La Strada

16 *Ibid.*

17 Koalicija „Svi za pravедno suđenje“

18 *Transparency International* Makedonija

19 Videti: Laboratorija za istraživačko novinarstvo - Makedonija <https://irl.mk/en/> ili Centar za istraživačko novinarstvo SCOOP - Makedonija

20 Sprovela koalicija „Svi za pravédno suđenje“

21 Što može da se napiše ograničenom pristupu sredstvima, ali i drugim stvarima.

Na regionalnom nivou, saradnja se uglavnom zasniva na projektima i traje onoliko dugo koliko traju oni sami. Međutim, pozitivan primer je saradnja makedonskih organizacija u okviru mreže SELDI, koja je prepoznata kao veliki izvor stručnosti i mogućnosti za prenošenje znanja.

Saradnja sa institucijama krivičnog sistema je znatno slabija. Stiče se utisak da je najodgovornija institucija u ovom sistemu Ministarstvo unutrašnjih poslova, kod koga organizacije građanskog društva primećuju veći stepen otvorenosti i želje za saradnjom. Po rečima predstavnika organizacija, institucije ne pokazuju ni zainteresovanost ni volju da sarađuju, i građanski sektor ne doživljavaju kao partnera koji može da doprinese postizanju njihovih ciljeva. Čak i tamo gde saradnja postoji, ona se temelji na već uspostavljenom poverenju i (ličnim) kontaktima i vezama sa samo nekoliko organizacija. Sagovornici iz nekoliko organizacija primećuju i veliku razliku u ljudskim i tehničkim kapacitetima kada je reč o ovoj temi.

Savet za saradnju i razvoj građanskog društva bi trebalo da olakša saradnju između ovih organizacija i institucija, na primer, izborom predstavnika u radna tela koja formiraju institucije. Iako bi ova praksa mogla da obezbedi strukturirani model za učešće organizacija građanskog društva u kreiranju politike, ima primedbi da te nadležnosti prevezilaze ovlašćenja Saveta²², koji bi trebalo da bude savetodavno, a ne izvršno telo²³ koje preuzima nadležnosti institucija.

Izazovi

Organizacije građanskog društva koje se u Severnoj Makedoniji bave organizovanim kriminalom zabrinute su za svoju bezbednost. Iako su okruženje u kome vode borbu protiv korupcije ocenile kao u principu bezbedno, nisu u stanju da kažu isto i za organizovani kriminal i sa njim povezane predmete.

Predstavnici organizacija veruju da pripadnici policije, državnih institucija i političkih stranaka saučestvuju u delima organizovanog kriminala, što ističu kao jedan od razloga za brigu kada je reč o bezbednosti. Zbog nemogućnosti da pristupe podacima, teško im je da otkriju i dokazima podrže svoje tvrdnje o koruptivnoj praksi.

Predstavnik jedne organizacije koja se bavi organizovanim kriminalom saopštio nam je sledeće:

„Bili smo izloženi verbalnim pretnjama lokalnih moćnika, pa smo se žalili lokalnoj policiji. Međutim, uopšte nismo bili zadovoljni time kako su se poneli prema nama“. Predstavnici nekih drugih organizacija naveli su, pak, da im je zbog ulaganih zateva prećeno sudom.

22 „Analiza rada Saveta za saradnju i razvoj građanskog društva“, Makedonski centar za međunarodnu saradnju, cedonian Skoplje, 2019. godine. Dostupno na adresi: <https://rcgo.mk/wp-content/uploads/2020/07/analiza-na-rabotata-na-sovetot-noemvri-2019.pdf>

23 *Ibid.*

Iako u pojedinim organizacijama vlada uverenje da im za bezbedan rad nisu potrebni dodatni kapaciteti, ostale su naglasile potrebu za obukom na temu bezbednosti, uključujući i kompjutersku bezbednost. Međutim, treba napomenuti da je nedostatak svesti o postojanju rizika zapravo dodatni razlog za zabrinutost, jer stvara mogućnost da organizacije nesvesno ugroze svoje istraživače i druge zaposlene.

U nekim organizacijama je primećeno da se prostor za građansko delovanje sužava i da same organizacije nisu dovoljno glasne kada se radi o evidentnim slučajevima visoke korupcije i kriminala u kojima učestvuju funkcioneri.

Percepcija organa nadležnih za borbu protiv kriminala

Razgovori koji su obavljani sa predstavnicima krivičnog sistema²⁴ pokazuju da uključivanje organizacija građanskog društva u izradu zakona predstavlja glavni način njihove međusobne saradnje. O ovome i organizacije imaju pozitivno mišljenje, jer su prepoznate kao relevantni partneri koji daju svoj doprinos. Kada je reč o saradnji, posebno su dobrodošle organizacije koje su specijalizovane za određene oblasti, jer su one, posebno kada je reč o specifičnim međunarodnim standardima ili uporednim analizama, sposobne da popune određene praznine u institucijama.

Pozitivan primer je rad Nacionalne komisije za borbu protiv trgovine ljudima, gde - pored predstavnika različitih institucija - kao članovi Komisije učestvuju i predstavnici organizacija građanskog društva²⁵.

Institucije krivično-pravnog sistema uglavnom prepoznaju obrazovnu i preventivnu ulogu ovih organizacija i na njih gledaju kao na sponu između institucija i građana. Po njima, ova vrsta delovanja mogla bi da podigne svest građana o posledicama organizovanog kriminala i pomogne da se smanji stepen društvene tolerancije kada je reč o kriminogenom ponašanju.

U isto vreme, budući da je država jedina koja ima legitimno pravo da sprovodi represivne mere i vodi istragu, postoje i određene dileme u vezi sa tim koju bi ulogu organizacije građanskog društva uopšte mogle da igraju u borbi protiv organizovanog kriminala.

Kako bi zaštitile svoje osoblje od mogućih posledica, organizacije treba da budu posebno oprezne, kako u radu tako i pri iznošenju svojih nalaza u oblasti organizovanog kriminala. Na primer, novinari-istraživači već su identifikovani kao moguće mete kriminalaca. S druge strane, predstavnici policije naglašavaju da otkrivanje detalja istrage koja je u toku može ozbiljno da ugrozi celokupan predmet.

Predstavnici krivičnog pravosuđa preporučuju veći stepen proaktivnosti organizacija u saradnji sa institucijama. Kako bi imale uticaj na postupak donošenja politika, organizacije moraju pomno da prate razvoj događaja u svojoj oblasti delovanja i da nastoje da utiču na početnu fazu izrade zakona.

²⁴ Ministarstvo unutrašnjih poslova (uključujući i odeljenje za borbu protiv organizovanog kriminala), Ministarstvo pravde i zatvorske uprave

²⁵ *Open Gate La Strada* i Makedonsko udruženje mladih advokata

Broj organizacija građanskog društva koje se bave borbom protiv organizovanog kriminala veoma je mali, ali korupcija poslednjih nekoliko godina važi za 'vruću' temu. Ipak, čak i kada rade na borbi protiv korupcije, organizacije se fokusiraju mahom na pravne, institucionalne i strukturne probleme i praćenje rada institucija. Retko istražuju ili u javnost iznose konkretne slučajeve, posebno kada je reč o korupciji na visokom nivou.

Kapaciteti organizacija građanskog društva za bavljenje organizovanim kriminalom su ograničeni, kao i broj aktivista i analitičara koji su dobro upoznati sa tim kako funkcioniše krivično-pravni sistem i sposobni za multidisciplinarni pristup. Međutim, postoji niz organizacija čiji su zaposleni visoko kvalifikovani i veoma upućeni u specifične aspekte organizovanog kriminala i/ili korupcije. Nedostatak finansijske podrške za bavljenje problemom organizovanog kriminala sprečio je zainteresovane pojedince da se specijalizuju za ovu oblast.

Finansijska održivost je jedno od najvažnijih pitanja. Naime, organizacije građanskog društva pretežno zavise od projekata koje finansiraju međunarodni donatori, dok su im sredstva neophodna za svakodnevno poslovanje retko dostupna. U Severnoj Makedoniji je bilo inicijativa za reformu finansiranja ovih organizacija od strane države, s tim da bi ta vrsta finansiranja mogla da ima negativan uticaj na nezavisnost i kredibilitet samih organizacija. Organizacije svoje projekte često prilagođavaju planovima donatora, a ponekad u skladu sa tim menjaju čak i teme kojima se bave. To negativno utiče na njihov kapacitet i poznavanje materije, ali i na ugled i poverenje državnih institucija i građana u građansko društvo.

Budući da su organizovani kriminal, korupcija, politika i poslovni svet usko isprepletani, okruženje u kojem organizacije deluju predstavlja izazov samo po sebi. Reč je o okruženju koje nije sasvim bezbedno, što bi analitičare i istraživače moglo da odvraća od toga da se ozbiljnije angažuju, ili bi, sa druge strane, sebe nesvesno mogli da dovedu u opasnost. Što se tiče bezbednosti, svest o potrebi za obukom i/ili dostupnost obuke o fizičkoj, kompjuterskoj i drugim vrstama zaštite je ograničena. Čak i kada jesu zainteresovane za rad u ovim oblastima, organizacije se suočavaju sa izazovima vezanim za pristup sveobuhvatnim i pouzdanim podacima, ili za pronalaženje sagovornika koji su spremni da govore otvoreno.

Organizovani kriminal ne treba gledati samo kroz prizmu bezbednosti, i sve zainteresovane strane (organizacije građanskog društva, institucije i donatori) bi trebalo da primene holistički pristup u osmišljavanju svojih aktivnosti. To podrazumeva stavljanje naglaska na razvojne komponente, prevenciju organizovanog kriminala, zaštitu ljudskih prava, sloboda i kvaliteta života, kao i na podizanje svesti o posledicama organizovanog kriminala.

S obzirom na strateški prioritet zemlje i veliku zainteresovanost organizacija građanskog društva, medija i šire javnosti za pristupanje Evropskoj uniji, taj proces treba iskoristiti kao platformu za rešavanje problema organizovanog kriminala. Iako se organizacije već bave važnim stvarima vezanim za Poglavlje 23, potrebno je povećati podršku onima koje su specijalizovane za teme povezane sa Poglavljem 24.

Organizacije građanskog društva bi trebalo da uspostave odnose sa organima nadležnim za sprovođenje zakona, tako što će pokrenuti konstruktivan dijalog, podići njihovu svest o ulozi građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala, i isticati različite potencijalne uloge i mogućnosti za građansko angažovanje.

S obzirom na neravnotežu moći između organizacija građanskog društva, organizovanih kriminalnih grupa i institucija kada je reč o stvarima vezanim za organizovani kriminal, postoji potreba za izgradnjom jakih koalicija i mreža između različitih vrsta organizacija koje bi mogle da rade na zajedničkim inicijativama i zagovaranju.

Donatorske organizacije bi trebalo bi koordiniraju svoju pomoć i da u obzir uzimaju prioritete i potrebe koje su utvrdile organizacije, a ne obrnuto. Na održivost bi trebalo da se usredsrede i finansiranjem strateških inicijativa, kao i boljim shvatanjem toga kako se predloženi projekti uklapaju u strategiju i rad organizacija.

Postoji potreba za podizanjem svesti među organizacijama kada je reč o bezbednosti, kao i za pružanjem obuke i podrške u izradi bezbednosnih protokola vezanih za prikupljanje i čuvanje podataka, intervjuisanje, kompjutersku bezbednost, i sl. Policija bi trebalo da svim pritužbama i izveštajima o pretnjama koje se upućuju aktivistima i novinarima-istraživačima pristupa sa vrhunskom profesionalnošću i da tim licima pruži najveći mogući stepen zaštite.

Bibliografija

„Analiza rada Saveta za saradnju i razvoj građanskog društva“, Makedonski centar za međunarodnu saradnju, Skoplje, 2019. Dostupno na adresi: <https://rcgo.mk/wp-content/uploads/2020/07/analiza-na-rabotata-na-sovetot-noemvri-2019.pdf>

Ustav Republike Severne Makedonije, član 20

Evropska komisija, „Izveštaj o Severnoj Makedoniji za 2020. godinu“, Brisel, oktobar 2020. Dostupno na adresi: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

Zakon o udruženjima i fondacijama, Službeni glasnik Republike Severne Makedonije, br. 52/2010, 135/2011 i 55/2016

Službeni glasnik br. 99/2011. Dostupno na adresi: https://www.nvosorabotka.gov.mk/sites/default/files/dokumenti/kodeks_na_dobri_praktiki.pdf

Službeni glasnik br. 130/2007. Dostupno na adresi: https://www.nvosorabotka.gov.mk/sites/default/files/dokumenti/kodeks_finansiranje_130_2007.pdf

Ognenovska, Simona. „*Monitoring Matrix* o uspostavljanju okruženja koje je podsticajno za razvoj građanskog društva. Izveštaj za Severnu Makedoniju za 2019. godinu“, Makedonski centar za međunarodnu saradnju i Balkanska mreža za razvoj građanskog društva, Skoplje, 2020. godine.

Reference sa interneta

<http://www.antikorupcija.mk/>

<http://www.prijavikorupcija.mk>

<https://fosm.mk/current-project/prifateni-preporakite-koi-bridonesuvaat-vo-unapreduvanje-na-okolinata-vo-koja-raboti-go/>

<https://seldi.net/>

<https://whistleblower.mk/>

<https://www.ccc.org.mk/>

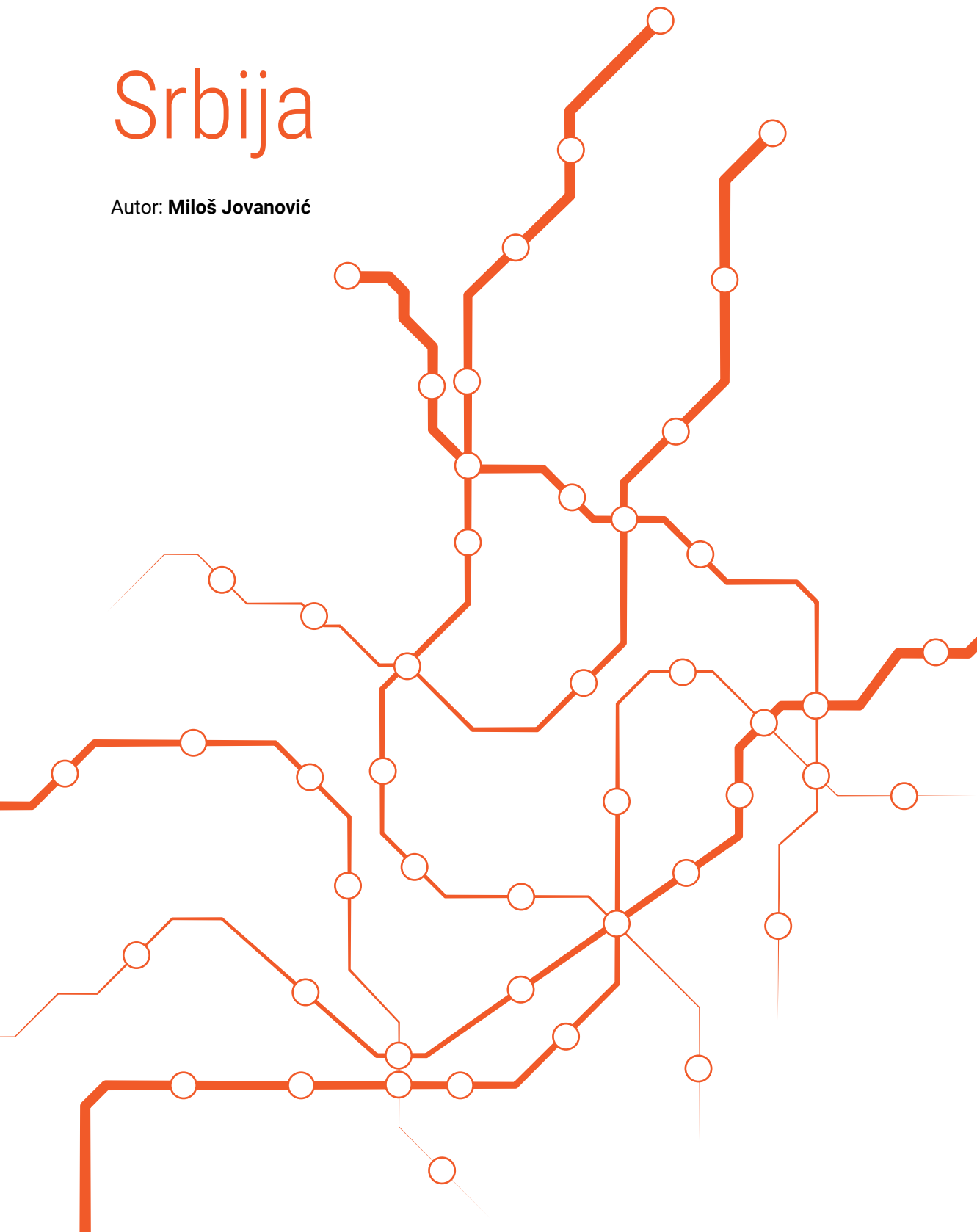
<https://www.nvosorabotka.gov.mk/sites/default/files/Dopolnet%20Oglas%20COVID19%202020%20%281%29.pdf>

<https://www.otcetnigo.mk/>

<https://www.transparency.org/en/alacs>

Srbija

Autor: **Miloš Jovanović**

Glavna svrha izveštaja je da predoči način na koji se organizacije građanskog društva u Srbiji bore protiv organizovanog kriminala, i na koje sve prepreke i izazove nailaze u borbi protiv ove društveno opasne pojave. U izveštaju će biti navedene i preporuke za unapređenje doprinosa ovih organizacija borbi protiv organizovanog kriminala, izrađene na osnovu analize delovanja građanskog društva.

Za pripremu izveštaja korišćena je kvalitativna metodologija istraživanja, odnosno primarni i sekundarni podaci: 1) analiza važećih pravnih akata i izveštaja relevantnih domaćih i međunarodnih organizacija, i 2) analiza i interpretacija podataka prikupljenih tokom razgovora sa predstavnicima građanskog društva. Strukturiranih razgovora sa predstavnicima organizacija bilo je ukupno devet, a odgovori su poslužili za to da se potkrepe postojeći nalazi.

Nacionalna strategija za razvoj građanskog društva je pripremljena, ali nije usvojena. Sloboda udruživanja, izražavanja i okupljanja, koja je neophodna za rad organizacija građanskog društva, definisana je Ustavom, dok su pojedinosti utvrđene posebnim zakonima. Međutim, izmene određenih zakona ukazuju na postojanje namere da se ove slobode ugroze i da se prostor za delovanje građanskog društva dodatno ograniči.

Sama priroda organizovanog kriminala podrazumeva saradnju između države i članova organizovanih kriminalnih grupa, što predstavlja jedan od aspekata zarobljavanja države. Na taj način se potencijalno ugrožavaju pripadnici organizacija građanskog društva i sužava prostor za saradnju između države i tih organizacija.

Organizacije se trude da smanje opseg organizovanog kriminala u Srbiji, zbog čega se njihovi zaposleni izlažu praćenju i prisluškivanju, pa im se čak i provaljuje u stanove u kojima žive. Dakle, postoje jasni pokazatelji da politička elita pokušava na razne načine da kompromituje aktivnosti i rad građanskog društva i da na taj način prikrije sopstveno učešće u organizovanom kriminalu.

Saradnja organizacija građanskog društva na nacionalnom nivou je dobra, dok je saradnja sa policijom, koja je jedan od aktera u sistemu organa ovlašćenih za borbu protiv kriminala, usled političkog uticaja veoma slaba. Uopšteno gledano, politički pritisci otežavaju i usporavaju rad građanskog društva. Međutim, članstvo u mrežama ovim organizacijama pruža zaštitu i podršku.

Političke elite i provladini mediji članove organizacija označavaju kao neprijatelje i strane plaćenike, čime se njihovo delovanje kompromituje u očima javnosti. S druge strane, vladine nevladine organizacije (GONGOi) rade to isto kako bi podrile rad stvarnog građanskog društva u Srbiji.

U izveštaju će biti analizirani zakonski i strateški okviri koji su od značaja za organizacije građanskog društva. U njemu će, takođe, biti predstavljeni glavni nalazi istraživanja o resursima, poznavanju materije, praksi i izazovima sa kojima se ove organizacije susreću u svom svakodnevnom radu, kao i pregled međusobne saradnje i saradnje sa organima ovlašćenim za borbu protiv kriminala.

Analiza zakonskog i strateškog okvira

Sloboda udruživanja zagarantovana je Ustavom Republike Srbije, dok je ostvarivanje ovog oblika slobode detaljno utvrđeno posebnim zakonima. „Zakon o udruženjima i Zakon o zadužbinama i fondacijama i dalje služe kao osnovni pravni okvir kada je reč o organizacijama građanskog društva u Srbiji. Postupak registracije u Agenciji za privredne registre još uvek je brz i ne traje duže od pet dana. Zahtevi koji se odnose na izveštavanje organizacija građanskog društva jednaki su onima koji važe za za preduzeća i relativno ih je lako ispuniti“¹.

Ovde je neophodno pomenuti preporuku br. 8 Radne grupe za finansijske mere u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma (FATF), kao i njenu primenu u Srbiji. Naime, ova preporuka se odnosi na finansiranje neprofitnih organizacija i, potencijalno, na pranje novca i finansiranje terorizma od strane organizacija građanskog društva. Kao primer dobre prakse u primeni ove preporuke navodi se da bi država trebalo sama da proceni koje organizacije predstavljaju pretnju u gore navedenom smislu, kao i da bi proveru trebalo sprovesti bez ugrožavanja sloboda na koje ove organizacije imaju pravo². Međutim, ova vrsta provere je u Srbiji u julu 2020. godine dovela do „Afere spisak“. U izveštaju se napominje i da se „Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći, koji je usvojen 2018. godine, striktno zabranjuje advokatima da putem organizacija građanskog društva pružaju besplatne pravne usluge. Ovo je veliki udarac za građansko društvo, jer su organizacije koje pružaju pomoć ženama i bave se zaštitom ljudskih prava tokom poslednjih 20 godina bile veoma značajne kada je reč o pružanju besplatnih pravnih usluga u Srbiji“³.

Rad udruženja građana i organizacija građanskog društva nerazdvojno je povezan sa slobodom izražavanja i slobodnim medijima. Bez slobodnih medija ova udruženja ne mogu da ostvare svoju misiju. Posebno su izložena opasnosti ako kritikuju rad vlade, istražuju slučajeve korupcije, štite ljudska prava, zalažu se za unapređenje položaja

1 „Indeks održivosti organizacija građanskog društva za 2019. godinu: Centralna i Istočna Evropa i Evroazija“, str. 197, dostupno na adresi: <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-csosi-2019-report-europe-eurasia.pdf> (pristupljeno 21.11.2020.)

2 Građanske inicijative (2018), „Udruženja građana: Sužavanje prostora za građansko delovanje u Srbiji 2014-2018“, dostupno na adresi: <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2019/03/SHRINKING-SPACE-5.2.2018-REPORT-BY-CIVIC-INITIATIVES.docx.pdf> (pristupljeno 21.11.2020.)

3 „Indeks održivosti organizacija građanskog društva za 2019. godinu: Centralna i Istočna Evropa i Evroazija“, str. 197, dostupno na adresi: <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-csosi-2019-report-europe-eurasia.pdf> (pristupljeno 21.11.2020.)

marginalizovanih grupa ili se bave društveno osetljivim pitanjima kao što je npr. međusobno pomirenje⁴. Pored slobode udruživanja i izražavanja, za ove organizacije važna je i sloboda okupljanja, jer njihov rad može da dovede do punog učinka samo ostvarivanjem svih ovih sloboda. Međutim, „Zakon o javnom okupljanju (iz 2016. godine) nije usklađen sa Ustavom Srbije, kao ni sa međunarodnim standardima i civilizacijskim nasleđem, jer se njime, u vezi sa slobodom okupljanja, nameću ograničenja u pogledu mesta i vremena okupljanja, kao i kumulativno kažnjavanje i visoke novčane kazne“⁵.

Prilikom izrade Nacionalne strategije za podsticajno okruženje za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period 2015-2019, država je propustila priliku da sa ovim sektorom uspostavi kvalitetnu saradnju. Postupak izrade Strategije obuhvatao je konsultacije, zvanične statističke podatke, kao i podatke iz početnog istraživanja o saradnji između građanskog sektora i organa javne uprave. U taj postupak, koji je trajao više od godinu dana⁶, bilo je uključeno približno 600 organizacija. Međutim, usled odsustva političke volje i nerazumevanja uloge ove vrste organizacija, Vlada Republike Srbije nije usvojila Strategiju.

Praktična primena pravnih normi

Tokom protesta koji su se 2019. godine održali širom Srbije, Srpska napredna stranka preduzela je niz koraka da ograniči rad nezavisnih novinara, grupa građana, ali i drugih koji se kritički odnose prema vlasti. Kako su se uslovi za rad građanskog društva tokom godine pogoršavali, ocena prostora za tu vrstu delovanja u Srbiji promenjena je iz „sužen“ u „opstruisan“⁷. U izveštaju *CIVICUS Monitora* koristi se pet termina za ocenu prostora za delovanje organizacija građanskog društva - otvoren, sužen, opstruiše se, guši se i onemogućen je - i u njemu je naglašeno da su Malta i Srbija pretrpele znatan pad aktivnosti ovih organizacija u odnosu na 2018. godinu. U izveštaju *Monitoring Matrix*⁸ navode se sledeća ključna saznanja: u Srbiji je 2019. godine došlo do kršenja slobode udruživanja, izražavanja i okupljanja, postoji trend osnivanja GONGO-a i političkih nevladinih organizacija (PONGO-a), finansiranje organizacija građanskog društva od strane države usmereno je ka GONGO-ima, dok je angažman volontera u organizacijama građanskog društva neadekvatno procenjen. Prema Indeksu održivosti, „ukupna

4 Građanske inicijative (2018), „Udruženja građana: Sužavanje prostora za građansko delovanje u Srbiji 2014-2018“, str. 48, dostupno na adresi: <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2019/03/SHRINKING-SPACE-5.2.2018-REPORT-BY-CIVIC-INITIATIVES.docx-.pdf> (accessed on 21 November 2020)

5 Resursni centar (2019), „Procena potreba organizacija građanskog društva u Srbiji za 2019. godinu“, str. 9, dostupno na adresi: https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/01/NAR_ENG_2019_01.10.pdf (pristupljeno 21.11.2020.)

6 *European Western Balkans* (2020), „U kandžama birokratije: Šta sprečava organizacije građanskog društva da se uključe u proces pridruživanja?“, dostupno na adresi: <https://europeanwesternbalkans.rs/u-kandzama-birokratije-sta-onemogucava-ocd-da-se-ukluce-u-pris-tupne-pregovore/> (pristupljeno 21.11.2020.)

7 *CIVICUS Monitor* (2019), „Snaga napadnutih ljudi“, str. 34, dostupno na adresi: <https://civicus.contentfiles.net/media/assets/file/GlobalReport2019.pdf> (pristupljeno 21.11.2020.)

8 Građanske inicijative i Balkanska mreža za razvoj civilnog društva (2020), „Monitoring Matrix o okruženju podsticajnom za razvoj civilnog društva: Izveštaj za Srbiju 2019“ dostupno na adresi: https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/08/CMR-2019-_CIVIC_INITIATIVES.pdf (pristupljeno 21.11.2020.)

održivost organizacija građanskog društva je tokom 2019. godine opala. Stanje se pogoršalo u vezi sa pet od sedam elemenata - pravnim okruženjem, organizacionim kapacitetima, zagovaranjem i 'imidžom' u javnosti, što se uglavnom pripisuje neprijateljskom okruženju u kojem deluju aktivisti ovih organizacija⁹.

Spisak nevladinih organizacija koji je sastavila Uprava za sprečavanje pranja novca Ministarstva finansija u javnosti se pojavio u julu 2020. godine. Organizacije i pojedinci bili su navedeni imenom i prezimenom, dok je kao razlog za sačinjavanje spiska navedeno moguće finansiranje terorizma i pranje novca. Međutim, na spisku su bile organizacije građanskog društva i pojedinci koji kritikuju političku elitu, tako da ga je većina onih koji su se na njemu našli shvatila kao pokušaj zastrašivanja.

Ključni mehanizam za podršku razvoju dijaloga između Vlade Srbije i građanskog sektora - Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom - važila je u državnoj upravi za savetodavno telo koje je služilo za angažovanje građanskih organizacija u zakonodavnom postupku¹⁰. Nakon formiranja novog Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, ta kancelarija je zatvorena. Neke od njenih nadležnosti preuzelo je Ministarstvo, tako da se ne zna ko će biti zadužen za koordinaciju buduće saradnje između države i građanskog sektora. Jedno je, međutim, sigurno: zatvaranjem ove kancelarije, saradnja će biti dodatno otežana.

| Resursi

„Činjenica je da mnoge organizacije nemaju dovoljno sredstava da ojačaju svoje kapacitete, u smislu kupovine knjiga ili pohađanja različitih obrazovnih skupova. Za njih je to najveći izazov jer nijedna nema višak sredstava koja bi mogla da se za to upotrebe“¹¹. Naime, od veličine kancelarijskog prostora zavisi koliko će ljudi biti angažovano u nekoj organizaciji, a to onda utiče i na tehničku opremu koja je neophodna za rad. Iako u osnovnim timovima postoji stalna potreba za većim brojem ljudi, veličina poslovnog prostora je ta koja sprečava organizacije da se šire. Uz to se postavlja i pitanje idealnog broja članova tima koji bi organizacijama omogućio da izbegnu nepotrebnu birokratiju a da pri tome zadrže neophodnu efikasnost.

Što se tiče broja službenika, razgovori pokazuju da većina organizacija koje se aktivno bave borbom protiv kriminala u svojim osnovnim timovima ima između jednog i pet zaposlenih. Mnogo je manji broj onih koje zapošljavaju od 5 do 10 ljudi, što pokazuje da ljudski resursi predstavljaju jedan od ključnih izazova. Najčešće je reč o redovnim istraživačima, ali ima i novinara koji se bave istraživanjem. Organizacije koje se bave istraživačkim novinarstvom „imaju problem, jer je teško naći novinare koji žele da se bave tom vrstom posla, a za koje se zna da ne predstavljaju ubačene elemente.“¹²

9 „Indeks održivosti organizacija građanskog društva za 2019. godinu: Centralna i Istočna Evropa i Evroazija“, str. 196, dostupno na adresi: <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-csosi-2019-report-europe-eurasia.pdf> (pristupljeno 21.11.2020.)

10 „Procena potreba organizacija građanskog društva u Srbiji za 2019. godinu“, str. 14, dostupno na adresi: https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/01/NAR-ENG_2019_01.10.pdf (pristupljeno 21.11.2020.)

11 Razgovor sa predstavnikom Grupe 484, 12.08.2020, Beograd

12 Razgovor sa predstavnikom KRIK-a, 11.08.2020, Beograd

Poznavanje materije

Poznavanje materije je u organizacijama građanskog društva na odličnom nivou kada je reč o aktivnostima i načinu rada organizovanih kriminalnih grupa, dok se poznavanje ovlašćenja i efekata rada krivičnogpravnog sistema ocenjuje kao dobro, pa čak i odlično. Neke organizacije obuku za zaposlene organizuju na osnovu planova i procenjenih potreba, dok druge to rade sporadično ili u okviru projektnih aktivnosti. „Strateško planiranje pokazuje šta je zaposlenima potrebno i organizacije se tome prilagođavaju”¹³. Postoji i praksa organizovanja obuka zatvorenog tipa, u samim organizacijama; naime, „ako neko ode na neku konferenciju ili obuku, i na njoj nauči nešto novo, on po povratku organizuje obuku kako bi ostalima u organizaciji preneo novostečeno znanje”¹⁴. Ovaj zatvoreni tip obuke ponekad uključuje i predavače iz drugih organizacija. U istraživačkom novinarstvu postoji i praksa mentorskog rada sa mladim kolegama. „Kada dođe neko nov, postoje pravila koja mora da nauči o tome kako stvari funkcionišu - od toga kako treba napisati članak, pa do poštovanja pravila klasičnog novinarskog rada. Zbog toga sa novajlijama uvek rade mentori”¹⁵.

Praksa

Kada je reč o osnovnoj delatnosti, glavna razlika među organizacijama građanskog društva jeste to što se neke bave aktivnostima nadzora (*watchdog*), neke istraživačkim novinarstvom, a neke pružanjem usluga. „Građansko društvo ima veoma značajnu ulogu jer sprovodi *watchdog* aktivnosti, istražuje i bavi se dokumentovanjem i paralelnim izveštavanjem. Važno je i da se veliki broj građana uključi u dokumentovanje slučajeva organizovanog kriminala, jer su građani u suštini nemoćni, marginalizovani i nemaju na raspolaganju mehanizme koji su im potrebni za učešće u borbi, a neophodno je da se protiv ovakvih pojava bori celokupno društvo”¹⁶.

Najvažnija uloga organizacija građanskog društva u borbi protiv organizovanog kriminala je njihovo istupanje prema građanima, posebno u svetlu medijskog okruženja koje je pod kontrolom države i u kome se ne izveštava čak ni o najpoznatijim predmetima. Kako primećuje predstavnik jednog od najistaknutijih istraživačkih portala (CINS), „Posebno je važno da ove organizacije informišu one građane koje zanima stopa kriminala u državi, jer građanima je teško da prepoznaju probleme i povežu ih sa organizovanim kriminalom, koji je izuzetno štetan za svako društvo jer ga čini nekonkurentnim i privredno manje sposobnim. Građani sve te stvari osećaju, ali nisu u stanju da ih povežu sa organizovanim kriminalom”¹⁷. Novinari-istraživači su izuzetno značajni jer pružaju tačne i pravovremene informacije. „Ono što Srbiji nedostaje, uprkos velikom broju organizacija građanskog društva, jeste organizacija kao što je npr. MANS u Crnoj Gori, koja bi podnosila krivične prijave i dovela do barem nekih sudskih postupaka”¹⁸. Nažalost, činjenica da se neko suđenje za dela organizovanog kriminala vodi, ne znači nužno da će ono biti i okončano u razumnom roku. Umesto toga, veća je verovatnoća da će se na razne načine ometati.

13 Razgovor sa predstavnikom Atine, 06.08.2020, Beograd

14 Razgovor sa predstavnikom CINS-a, 13.08.2020, Beograd

15 Razgovor sa predstavnikom KRIK-a, 11.08.2020, Beograd

16 Razgovor sa predstavnikom DPNSEE, 11.08.2020, Beograd

17 Razgovor sa predstavnikom CINS-a, 13.08.2020, Beograd

18 Razgovor sa predstavnikom KRIK-a, 11.08.2020, Beograd

Jedna od najuspešnijih inicijativa organizacija građanskog društva na nacionalnom nivou bilo je izveštavanje novinara-istraživača o aferi Krušik, „koja je višeslojna - obuhvata kriminal i korupciju, sukob interesa, ali i međunarodnu trgovinu oružjem koja nije bila nezakonita, ali bila nemoralna“¹⁹.

Većina sagovornika je dobro ocenila rad građanskog sektora u borbi protiv organizovanog kriminala na nacionalnom nivou. „Građanski sektor ima veliki potencijal za ulogu partnera, ali ga državni sektor smatra beznačajnim. Oni ne shvataju da mi nismo anti-vladine, već nevladine organizacije, odnosno nezavisne institucije koje su osnovali građani“²⁰.

| Saradnja

Predstavnici organizacija građanskog društva smatraju da imaju dobru saradnju sa drugim sličnim organizacijama, što potvrđuje postojanje koalicije prEUUnup i Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji. Radna grupa za poglavlje 24 (sloboda, pravda, bezbednost) deluje u okviru Konventa kako bi organizacijama omogućila da se konsultuju sa vladom kada je reč o politici borbe protiv organizovanog kriminala. „Konvent predstavlja formalan način na koji je država Srbija odlučila da sarađuje sa građanskim sektorom u procesu pristupanja EU. On je, međutim, u velikoj meri ograničen u tome šta može da čini i dokle može da ide, dok je neformalna koalicija prEUUnup u mogućnosti da uradi mnogo više, a njeni izveštaji da dopru mnogo dalje.“²¹

Na nivou regiona, srpske organizacije građanskog društva uglavnom rade na sporadičnim projektima. Neke su članice međunarodnih mreža, npr. Balkanskog saveta za izbeglice i migracije, bečkog Komiteta nevladinih organizacija za borbu protiv droge i mreže La Strada - prve mreže za borbu protiv trgovine ljudima u Evropi. Takođe, „BIRN-Srbija je deo regionalne BIRN-ove mreže koja pokriva sve zemlje jugoistočne Evrope i zapošljava veliki broj novinara-istraživača koji se bave otkrivanjem slučajeva organizovanog kriminala i korupcije“. Pored toga, ima organizacija koje su članice Globalne alijanse protiv trgovine ženama (GAATW), Projekta za prijavljivanje organizovanog kriminala i korupcije (OCCRP) i *Transparency International*-a (TI). „Članstvo u međunarodnim organizacijama veoma je značajno jer, kada dođe do pritiska, veće organizacije su te koje pružaju podršku i problem podižu na međunarodni nivo“²².

Ostvarena je uspešna saradnja sa Regionalnim centrom za migracije, azil i izbeglice (MARRI) - regionalnom inicijativom za borbu protiv organizovanog kriminala, jer je „trgovina ljudima u kontekstu migracija važna za MARRI“²³. Dokaz za to je memorandum o saradnji koji je Balkanski savet za izbeglice i migracije potpisao sa ovim centrom“²⁴.

---

19 Razgovor sa predstavnikom CINS-a, 13.08.2020, Beograd

20 Razgovor sa predstavnikom DPNSEE, 11.08.2020, Beograd

21 Razgovor sa predstavnikom CINS-a, 13.08.2020, Beograd

22 Razgovor sa predstavnikom KRIK-a, 11.08.2020, Beograd

23 Razgovor sa predstavnikom Atine, 6.08.2020, Beograd

24 Razgovor sa predstavnikom Grupe 484, 12.08.2020, Beograd

„Najveći izazov je finansiranje projekata i na tome se stvari često završavaju. Kontinuitet određenih aktivnosti je retka pojava, bez obzira na to da li konkretnog finansiranja ima ili nema. Drugi važan izazov je spremnost organizacija da se istinski aktivno uključe u borbu”²⁵. Primarna prepreka za dalje udruživanje organizacija su finansije. Nažalost, „organizacije koje se bave sličnim pitanjima takmiče se za iste fondove, što ne predstavlja zdravo okruženje”²⁶.

Građanske organizacije u Srbiji se istovremeno bave većim brojem aktivnosti - na primer, vrše nadzor (*watchdog*), pružaju podršku žrtvama i drže predavanja na obukama, i vrlo su retko usredsređene samo na jednu. „Ono što građanskom društvu u Srbiji nedostaje jeste uže profilisanje organizacija. Jedno je delovati kao organizacija koja je deo sistema i radi direktno sa korisnicima usluga, drugo je pratiti zbivanja (*watchdog* aktivnosti), a sasvim treće biti stručna organizacija koja pruža ekspertizu. Ova podela je ranije postojala, ali je tokom godina iščilila jer su se izmešale razne aktivnosti. Specijalizacija je, međutim, veoma značajna jer bi sa jedne strane olakšala rad samim organizacijama, dok bi sa druge dovela do boljih rezultata u određenim oblastima”²⁷.

Svi predstavnici organizacija koje istražuju oblast organizovanog kriminala slažu se sa tim da im radno okruženje nije bezbedno. „Najveći neprijatelji organizacija građanskog društva su funkcioneri, jer oni su ti koji is crtavaju mete kada organizacije otkriju njihovu umešanost u organizovani kriminal. Oni su i ti koji proizvode dezinformacije i obmanjuju građane kako bi se mislilo da su svi pripadnici ovih organizacija „strani plaćenici“ i špijuni”²⁸.

Glavni problemi okruženja koje nije bezbedno za rad jesu: bezbednost u komunikaciji, zaštita izvora i politički pritisci²⁹. Istovremeno, prostor za delovanje građanskog društva je sužen jer politička elita ne shvata njegovu ulogu. Državne institucije zbog svoje zatvorenosti ne saraduju sa *watchdog* organizacijama, novinari-istraživači nemaju mogućnost da zaštite svoje izvore informacija, dok se organizacije koje rade sa korisnicima usluga napadaju zbog toga što pružaju pomoć ranjivim grupama kao što su npr. migranti ili žrtve trgovine ljudima. Posledice delovanja u okruženju koje nije bezbedno za rad ogledaju se u praćenju zaposlenih, prisluškivanju, usmenim pretnjama, pretnjama koje dobijaju na društvenim mrežama, pa čak i u provalama u stanove i objavljivanju privatnih podataka u tabloidima i na društvenim medijima.

Drugi razlog za smanjenje prostora za neometano delovanje građanskog društva su tzv. ‘vladine nevladine organizacije’ (GONGO), koje su opasne i deluju na nekoliko nivoa: prvo, zamućuju prostor u kojem deluje građansko društvo time što nastoje da stvore iluziju da među njima ima i prorežimski nastrojenih organizacija, čime se obesmišljava rad stvarnog građanskog društva. Drugo, one veoma često napadaju tradicionalne organizacije, koje onda moraju da preusmeravaju sredstva kako bi mogle da odgovore na te napade. I treće, pokušavaju da izazovu zabunu tako što koriste delove imena organizacija koje već postoje, ili tako što svoje organizacije nazivaju veoma slično njima. Problem je u tome što ih finansira država.³⁰

25 *Ibid.*

26 Razgovor sa predstavnikom organizacije Transparentnost Srbija, 12.08.2020, Beograd

27 Razgovor sa predstavnikom Grupe 484, 12.08.2020, Beograd

28 Razgovor sa predstavnikom KRIK-a, 11.08.2020, Beograd

29 Razgovor sa predstavnikom BIRN-a, 6.08.2020, Beograd

30 Razgovor sa predstavnikom Atine, 06.08.2020, Beograd

Zbog prirode posla kojim se bave, licima koja rade u organizacijama građanskog društva neophodan je nekakav oblik obuke iz oblasti kompjuterske bezbednosti, posebno kada je reč o zaštiti podataka koji se nalaze na mreži i u fizičkom prostoru. Uz to, trgovina ljudima, koja takođe predstavlja oblik organizovanog kriminala, „sve više prelazi u sferu interneta, gde ju je teže identifikovati, pa su ljudima neophodne različite vrste znanja o tome kako da jezik kojim se regrutuju nove potencijalne žrtve prepoznaju na mreži“³¹.

Percepcija organa nadležnih za borbu protiv kriminala

Državni sistem za borbu protiv kriminala sastoji se od tri glavne institucije - policije, tužilaštva i sudova. Efekti njihovog rada u borbi protiv ovog fenomena su značajni, a organizacije građanskog društva bi trebalo da im budu ravnopravni partneri u toj borbi. Nažalost, rad ove tri glavne institucije je u praksi relativan. Uz to, nedostaje i saradnja između njih i organizacija građanskog društva.

Više od polovine sagovornika koji su učestvovali u ovom istraživanju ocenili su saradnju sa policijom kao veoma slabu. Pre svega, postoji razlika između saradnje sa političkim i profesionalnim delom policije, i „sve mora da prođe politički nivo, ili nivo Uprave policije, i tek tada se prebacuje na operativni nivo. Tako da postoji formalna i neformalna saradnja, ali definitivno ništa ne može da se uradi bez političkog rukovodstva“³². Drugi razlog je „mnogo strožiji hijerarhijski sistem koji je uveden u policiju. Za sve što se radi potrebna je saglasnost nekoliko nivoa, uključujući i ministra, što otežava saradnju. To policajcima stvara brojne probleme, jer da bi sada započeli saradnju sa organizacijama građanskog društva – morali bi da savladaju nekoliko prepreka kojih ranije nije bilo“³³.

S druge strane, saradnja sa tužilaštvom i sudovima ocenjena je kao dobra. „Potencijal za saradnju sa sudovima i tužilaštvima nije dovoljno iskorišćen, ali kada je reč o sudovima, izuzetno je važno da se ne pređe granica njihove nezavisnosti“³⁴. Politička elita opstruiše rad ovih organa, ili, drugim rečima, „Sigurno je da postoje mnogi tužioci i policajci koji su dobri ljudi, i koji su profesionalci, ali oni, sedeći i ne radeći ništa – postaju loši“³⁵.

Zaključak

Okruženje u kojem deluju organizacije građanskog društva koje se bave istraživanjem organizovanog kriminala u Srbiji je nebezbedno i suženo. Takođe, građansko društvo počelo je da otkriva veze između države i organizovanog kriminala. Država ne razume ulogu ovih organizacija i veruje da one nastoje da kontrolišu njen rad, što je potpuno netačno. Jasno je da organizovani kriminal u državi ne može da se iskoreni, ali mu je moguće smanjiti stepen rasprostranjenosti. Međutim, za to je neophodna međusobna saradnja države i organizacija građanskog društva. Da bi mogle da budu relevantan partner u ovoj borbi, organizacijama je potrebna finansijska održivost koja, sa druge

31 *Ibid.*

32 Razgovor sa predstavnikom Grupe 484,12.08.2020, Beograd

33 Razgovor sa predstavnikom DPNSEE, 11.08.2020, Beograd

34 Razgovor sa predstavnikom Grupe 484,12.08.2020, Beograd

35 Razgovor sa predstavnikom KRIK-a, 11.08.2020, Beograd

strane, podrazumeva određeni stepen svesti donatorske zajednice. Glavni problem u funkcionisanju ovih organizacija su sredstva, jer njihov nedostatak sprečava dugoročno planiranje i razvoj organizacija, i ograničava broj ljudi koji u njima rade. Neophodno je i dodatno profilisanje, jer ono poboljšava efekte rada organizacija. Shodno tome, njihov veći doprinos u suzbijanju organizovanog kriminala traži veću podršku donatorske zajednice.

| Preporuke

Politička elita mora da promeni svoj narativ i ponašanje prema građanskom društvu, što će rezultirati bezbednijim radnim okruženjem ovih organizacija;

Politička elita bi trebalo da shvati ulogu građanskog društva; ove organizacije treba smatrati za ravnopravne partnere, jer je to preduslov za bolju saradnju;

Vlada Republike Srbije treba da usvoji Nacionalnu strategiju za razvoj građanskog društva u kojoj će strateški definisati odnose između države i organizacija građanskog društva;

Organizacije građanskog društva treba da podignu svest donatorske zajednice o štetnoj prirodi organizovanog kriminala i da na taj način obezbede održivo finansiranje projekata usmerenih ka borbi protiv ove pojave.

Nadležni organi treba da procesuiraju slučajeve organizovanog kriminala koje su organizacije otkrile, i da, dok to rade, objašnjavaju javnosti kako organizovani kriminal funkcioniše u praksi.

Građanske inicijative (2018), „Udruženja građana: Sužavanje prostora za građansko delovanje u Srbiji 2014-2018“, dostupno na adresi: <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2019/03/SHRINKING-SPACE-5.2.2018-REPORT-BY-CIVIC-INITIATIVES.docx.pdf>

Građanske inicijative i Balkanska mreža za razvoj civilnog društva (2020), „*Monitoring Matrix* o okruženju podsticajnom za razvoj civilnog društva: Izveštaj za Srbiju 2019“ dostupno na adresi: https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/08/CMR-2019-_CIVIC_INITIATIVES.pdf

CIVICUS Monitor (2019), „Snaga napadnutih ljudi“, dostupno na adresi: <https://civ-cus.contentfiles.net/media/assets/file/GlobalReport2019.pdf>

Evropski zapadni Balkan (2020), „U kandžama birokratije: Šta sprečava OCD da se uključe u pregovore o pristupanju?“, dostupno na adresi: <https://europeanwesternbalkans.rs/u-kandzama-birokratije-sta-onemogucava-ocd-da-se-ukljuce-u-pristupne-pregovore/>

Resursni centar (2019), „Procena potreba organizacija građanskog društva u Srbiji 2019“, dostupno na adresi: https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/01/NAR-_ENG_2019_01.10.pdf

„Indeks održivosti organizacija građanskog društva za 2019. godinu: Centralna i Istočna Evropa i Evroazija“, dostupno na adresi: <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-csosi-2019-report-europe-eurasia.pdf>

BCSP

bezbednost.org

**WESTERN BALKANS
ORGANIZED CRIME
RADAR**

radar.bezbednost.org